Το βιβλίο δίνει φωνή σε κείνους που η φωνή τους δεν ακούγεται, στους πρόσφυγες και στους μετανάστες, που φτάνουν από τα 3 σημεία του ορίζοντα και που αποτελούν στις μέρες μας, για την Ευρώπη και για τη χώρα μας, το κεντρικό πολιτικό και ανθρωπιστικό διακύβευμα. Το βιβλίο αποτελεί προϊόν αργής ωρίμανσης, που προέκυψε από το φυτώριο πολιτισμικής βιοποικιλότητας του «Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού» και από τις ανθρώπινες σχέσεις που αναπτύσσονται στους δύο χώρους του, στο «Εργαστήρι Πολιτισμού» και στο «Κέντρο για το Παιδί», όπου καθημερινά δεκάδες παιδιά –προερχόμενα κατά το ένα τρίτο από ελληνικές οικογένειες και κατά τα δύο τρίτα από είκοσι επτά διαφορετικής εθνοτικής καταγωγής οικογένειες– συμμετέχουν σε παιδαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, που συντονίζουν μερικές δεκάδες εθελοντές. Για όλες και όλους εμάς, που τα τελευταία χρόνια είχαμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά, να συναναστραφούμε και να βιώσουμε ξεχωριστά καθένα από τα πρόσωπα και τις ιστορίες ζωής που κρύβει η προσφυγιά και η μετανάστευση, η ιδέα του βιβλίου ωρίμαζε σταδιακά προκειμένου να ταξιδέψει η φωνή αυτών των δικών μας ανθρώπων έξω από τον περιορισμένο χώρο μας, να βρει την προσοχή που δικαιούται, να μαρτυρήσει από τη δική τους μεριά το βίωμα και το τραύμα τους.

«Πρέπει να ξεχάσω γιατί οι δυσκολίες είναι ακόμη μπροστά μας. Ήταν δύσκολος ο πόλεμος, αλλά πρέπει να μπορέσουμε να ξεχάσουμε για να προχωρήσουμε μπροστά».

Abdul Moin Slon

«Μερικές φορές νιώθουμε ότι δε θα ήμασταν ευπρόσδεκτοι στη χώρα μας επειδή είμαστε χριστιανοί και δεν είμαστε ευπρόσδεκτοι εδώ επειδή είμαστε Αφγανοί».

Vahid Pejman

δίκτυο για τα δικαιώματα του παιδιού

αλληλεγγύη SOLIDARITY NOW This is our common ground

ICELAND LIECHTENSTEIN NORWAY eea grants

ROYAL NORWEGIAN EMBASSY

ΑΠΟ ΤΑ 3 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΙΖΟΝΤΑ

α

ΑΠΟ ΤΑ 3 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΙΖΟΝΤΑ

Ιστορίες ζωής προσφύγων και μεταναστών

Συνεντεύξεις
ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΑΛΒΑΝΟΥ

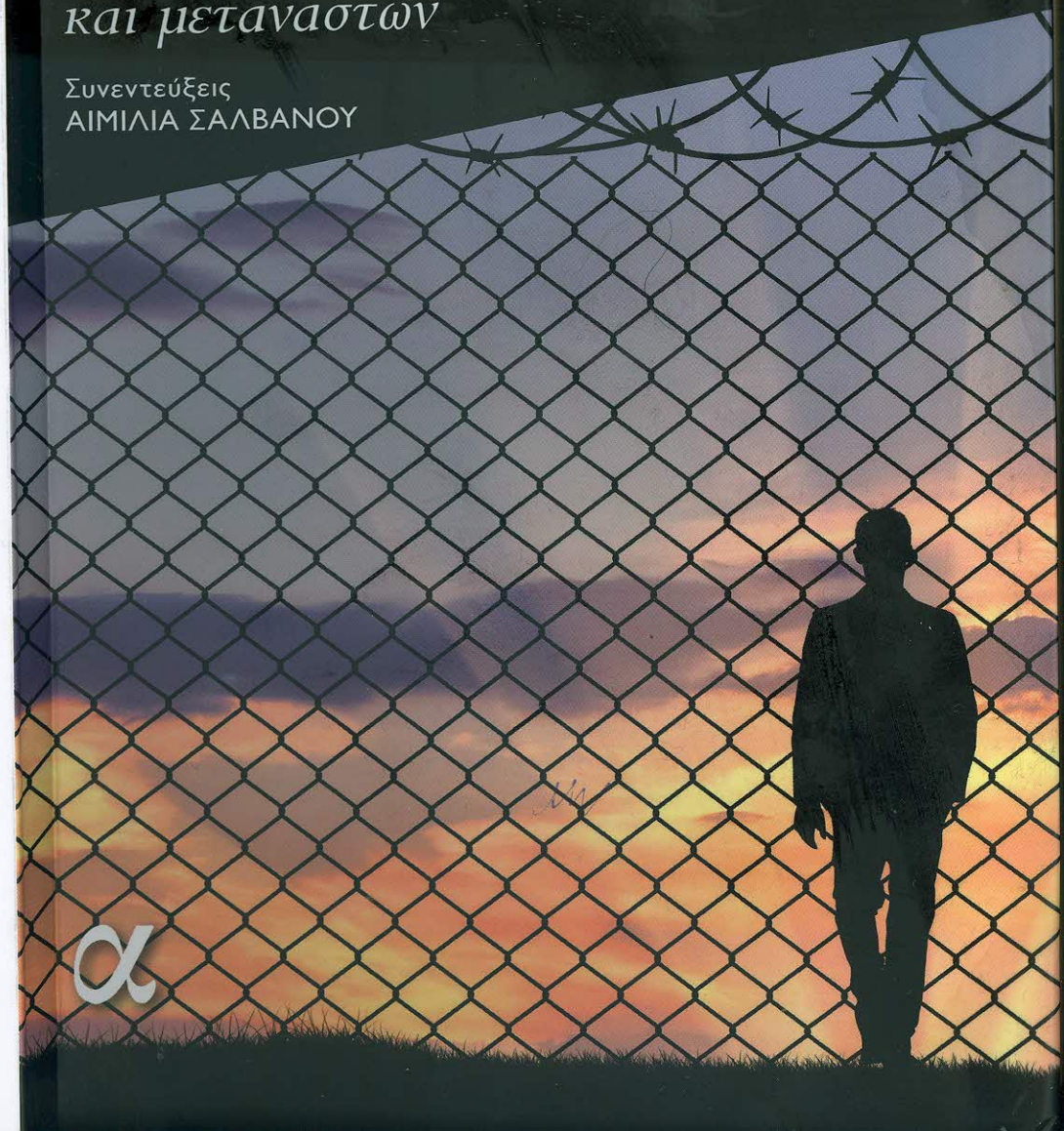

α

Περιεχόμενα

Μυρσίνη Ζορμπά, Η δική τους φωνή 9
Αιμιλία Σαλβάνου, Οδύσσειες χωρίς νόστο 24

Συνεντεύξεις:

Abdul Moin Slon 38
Vahid Pejman 46
Blessing Ibeakam 77
Amin Farahat 94
Farhia N. 100
Ibraim K. 103
Mariana Bordea 112
Halit M. 120
Mirvet P. 137
Ghassan Naoura 150
Fatiha Benradwan 156
Mariam B. 168
Ngozi P. 187
Engenheiro K. 199
Suneel Nadin Masi 217

Η δική τους φωνή

Μυρσίνη Ζορμπά

Αυτό το βιβλίο σχεδιάστηκε για να δώσει φωνή σε κείνους που η φωνή τους δεν ακούγεται, στους πρόσφυγες και στους μετανάστες, που αποτελούν στις μέρες μας, για την Ευρώπη και για τη χώρα μας, το κεντρικό πολιτικό και ανθρωπιστικό διακύβευμα. Τα διλήμματα που προκύπτουν από αυτό δε σηματοδοτούν απλώς την τύχη του δύο τοις εκατό που διεκδικεί να φτάσει από τα 3 σημεία του ορίζοντα και να ενταχθεί στον ευρωπαϊκό πληθυσμό των πεντακοσίων εκατομμυρίων ανθρώπων αλλά κάτι πιο σημαντικό, τις εναλλακτικές κατευθύνσεις των ευρωπαϊκών κοινωνιών για το μέλλον και για το μοντέλο ανάπτυξης και δημοκρατίας που θα ακολουθήσουν.

Στο πλαίσιο αυτό, το βιβλίο αποτελεί προϊόν αργής ωρίμανσης, που προέκυψε από το φυτώριο πολιτισμικής βιοποικιλότητας του «Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού» και από τις ανθρώπινες σχέσεις που αναπτύσσονται στους δύο χώρους του, στο «Εργαστήρι Πολιτισμού» και στο «Κέντρο για το Παιδί», όπου καθημερινά δεκάδες παιδιά –προερχόμενα κατά το ένα τρίτο από ελληνικές οικογένειες και κατά τα δύο τρίτα από είκοσι επτά διαφορετικής εθνοτικής καταγωγής οικογένειες– συμμετέχουν σε παιδαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, που συντονίζουν μερικές δεκάδες εθελοντές. Για όλες και όλους εμάς, που τα τελευταία χρόνια είχαμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά, να συναναστραφούμε και να βιώσουμε ξεχωριστά καθένα από τα

πρόσωπα και τις ιστορίες ζωής που κρύβει η προσφυγιά και η μετανάστευση, η ιδέα του βιβλίου ωρίμαζε σταδιακά προκειμένου να ταξιδέψει η φωνή αυτών των δικών μας ανθρώπων έξω από τον περιορισμένο χώρο μας, να βρει την προσοχή που δικαιούται, να μαρτυρήσει από τη δική τους μεριά το βίωμα και το τραύμα τους. Με δυνατή παρουσία, ανθεκτικοί, γενναίοι, τολμηροί αλλά με τη σκιά των προβλημάτων βαριά πάνω τους και πάνω στα παιδιά τους, είναι σημαντικό να ακουστούν για να τους κατανοήσουμε και να αντιληφθούμε τα τόσα μικρά νήματα που τους συνδέουν με την απόφαση και την ανάγκη να μπουν στην περιπέτεια προς την Ευρώπη. Πρόσωπα προσφιλή, γνωστά σε μας με το μικρό τους όνομα αποτελούν τους φίλους που θέλουμε να σας γνωρίσουμε και είναι όλοι τους ξεχωριστοί και ιδιαίτεροι, όπως ξεχωριστές και ιδιαίτερες είναι και οι στιγμές συγκίνησης, απελπισίας ή χαράς που μοιραστήκαμε μαζί τους αυτά τα τελευταία χρόνια και μας συνδέουν βαθιά.

Πρόσφατα άρχισαν να αποκαλούνται «ροές», αλλά, στην πραγματικότητα, το ανθρώπινο ποτάμι που διασχίζει ορμητικά από τα 3 σημεία του ορίζοντα ηπείρους και χώρες για να φτάσει ως εμάς και να συνεχίσει στα βόρεια κυλάει εδώ και χρόνια, πότε αθόρυβα και με χαμηλή στάθμη, πότε με εντάσεις και φουσκωμένο. Την τελευταία δεκαετία, που βρίσκομαι πιο κοντά του, έχω καταλήξει σταδιακά και μετά από πολλές συζητήσεις με φίλους πρόσφυγες και μετανάστες στην άποψη ότι τίποτα δεν μπορεί να το σταματήσει. Καμία πολιτική δεν μπορεί να το αναστείλει ή να το ματαιώσει είτε με φράχτες και ναρκοθετημένα πεδία είτε με νόμους – πολύ περισσότερο όταν δεν το έχουν πετύχει οι αγριεμένες θάλασσες, οι πνιγμοί και οι θάνατοι, η πείνα, η δίψα, οι ατέλειωτες πορείες με τα πόδια, οι επιχειρήσεις-σκούπα, η ξενοφοβία, η κατά πρόσωπο περιφρόνηση, οι δολοφονίες με ρατσιστικά κίνητρα, η υποδοχή με γουρουνοκεφαλές, οι φωτιές σε ξενώνες, η κακομεταχείριση, τα

στρατόπεδα, οι επαναπροωθήσεις, οι οικειοθελείς επιστροφές. Όλα τα παραπάνω δεν παραβιάζουν στις περισσότερες περιπτώσεις μόνο τα όρια των διεθνών συνθηκών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά είναι και αν-αποτελεσματικά. Παραμένει μυστήριο γιατί, στο όνομα μάλιστα του ορθολογισμού και του πραγματισμού, στο όνομα της οικονομίας και της σύνεσης, συνεχίζουν όλα αυτά να χρησιμοποιούνται ως μέσα απώθησης και αποτροπής, στον βαθμό που διαψεύδονται παταγωδώς, που αποδεικνύονται μη εφαρμόσιμα και, με τους όρους μάλιστα της τρέχουσας συζήτησης, είναι καταφανώς σπάταλα και αντιαναπτυξιακά.

Η προσφυγιά και η μετανάστευση δεν είναι επιλογή. Στο αδιέξοδο ζωής σε έναν τόπο που βρίσκεται σε πόλεμο ή σε παντελή οικονομική και κοινωνική αποσύνθεση, είναι ανάγκη απόλυτα σκληρή, μη αναστρέψιμη, απεγνωσμένη, είναι η τελευταία ελπίδα επιβίωσης μέσα από την απόδραση προς μια τουλάχιστον απειλητική και γεμάτη κινδύνους περιπέτεια στο άγνωστο. Είναι το αποτέλεσμα μιας παγκοσμιοποιημένης εποχής, όπου επικρατούν πολιτικές επιλογές οι οποίες οδηγούν σε πολέμους, ανισότητες, διαφθορά, υπερκέρδη και στην ανάπτυξη της πολεμικής βιομηχανίας σε βάρος της αειφόρου. Είναι το αποτέλεσμα της αποτυχίας να υποστηριχθεί μεταπολεμικά η ανάπτυξη του άλλοτε λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου» από τις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες αθέτησαν όλες τις προγραμματικές τους διακηρύξεις. Είναι το αποτέλεσμα ισορροπιών που ακύρωσαν τον νέο ρόλο που όφειλε να διαδραματίζει ο ΟΗΕ. Γι' αυτό και δεν αποτελεί συγκυριακή αλλά σταθερή τάση, που θα μείνει εγγεγραμμένη στο κάδρο της ιστορίας της εποχής μας και που θα πρέπει ως τέτοια να μας οδηγεί να σκεφτόμαστε όχι τους τρόπους να κλείσουμε την πόρτα αλλά τους τρόπους να επανεξετάσουμε και να επανασχεδιάσουμε τις οικονομίες και τις κοινωνίες μας, ώστε να ζήσουμε μαζί με ελευθερία, διαφορετικοί και ισότιμοι, ξεπερνώντας τα όποια προβλήματα με συνοχή και

αλληλεγγύη. Οι πόρτες δεν μπορούν να σφραγιστούν, τα γκέτο αργά ή γρήγορα παίρνουν την εκδίκησή τους, η παρανομία των διακινητών, όταν υποκαθιστά τις νόμιμες λύσεις, διογκώνεται και αφορμίζει άσχημα, ενώ, αντίθετα, όλοι έχουν δικαίωμα στη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία και είναι δύσκολο να φανταστούμε τη ζωή μας στην Ευρώπη χωρίς αυτές. Η συνοχή, η αλληλεγγύη και η δημοκρατία ή θα είναι περιεκτικές ή δε θα μπορέσουν να διατηρηθούν ως κοινωνικές αξίες.

Τα παραπάνω είναι οι απλές αλήθειες που δε θέλησαν να καταλάβουν ποτέ όσοι ως πριν από λίγο καιρό επέμεναν πεισματικά και αδιακρίτως στον χαρακτηρισμό «λαθρομετανάστες», θεωρώντας ότι είναι μια καταιγίδα που θα περάσει οικτίροντας, ελεεινολογώντας και προκαλώντας ηθικό πανικό. Είναι οι ίδιοι που πιο πρόσφατα άρχισαν να μιλούν με αμφίσημο λόγο για τους «εξαθλιωμένους αυτούς ανθρώπους», προσπαθώντας να καλύψουν την υποκρισία με προσχηματική συμπόνια και φιλανθρωπία. Αλλά η συμπόνια και η φιλανθρωπία δοκιμάστηκαν πολύ γρήγορα στο πραγματικό πεδίο και εκεί η υποκρισία βρέθηκε στο περιθώριο, καθώς ένα ανέλπιστο δυναμικό κύμα κοινωνικής αλληλεγγύης ήρθε στο προσκήνιο.

Παρά την κρίση, στην ελληνική κοινωνία αναδύθηκαν πρωτοφανείς πρωτοβουλίες συμπαράστασης και υποστήριξης των προσφύγων. Είναι πολλοί, ενδεχομένως η πλειονότητα, εκείνοι οι συμπολίτες και οι συμπολίτισσές μας που, προσπερνώντας τα κλισέ και τις ταμπέλες, υπερβαίνοντας τον φόβο και την επιφύλαξη για τον Άλλο και Διαφορετικό, σκέφτηκαν τους πρόσφυγες και τους μετανάστες ως ανθρώπινες υπάρξεις, ως παιδιά, αγόρια και κορίτσια, γυναίκες και άνδρες, οικογένειες και μοναχικούς εφήβους, ανάπηρους και υπέργηρους, με τον καθένα να έχει την προσωπικότητά του, να κλαίει, να γελάει, να ελπίζει, να απογοητεύεται, να προ-

σπαθεί, να αγαπάει, να φοβάται – όπως άλλωστε κι εμείς. Είδε τον καθένα ξεχωριστό και ιδιαίτερο, τον καθένα και μια ιστορία ζωής, έναν γενέθλιο τόπο, μια φυγή, μια πορεία, ένα επικίνδυνο ταξίδι, ένα τραύμα, μια δύναμη αντίστασης, επιβίωσης, μια στάση, μια γλώσσα, μια πολιτισμική παράδοση. Σε μια πορεία στο κενό, σε ένα εκκρεμές ζωής, πολυμελείς οικογένειες, μονάδες μόνες με παιδιά, ασυνόδευτοι έφηβοι διέλυσαν με μόνη την εικόνα της παρουσίας τους όλες τις φαντασιακές εικόνες της επικινδυνότητας, που προβλήθηκαν και καλλιεργήθηκαν με επιμονή. Σ' αυτό συνέβαλε η καταλυτική έξοδος των Σύρων προσφύγων. Η μαζικότητα και η απενοχοποιημένη στάση τους ανέτρεψε τα προηγούμενα δεδομένα. Το έλλειμμα πολιτικής της Ευρώπης απαντήθηκε με υπέρβαση και πραγματισμό από τους πολίτες. Το εδώ δεν μπορεί παρά να μας περιέχει όλους και η πολιτική έχει το καθήκον να βρει τους τρόπους. Η Ευρώπη –με πληθυσμό πεντακοσίων εκατομμυρίων ανθρώπων, με σοβαρό πρόβλημα υπογεννητικότητας και με δραματική ανάγκη για νέα σχέδια και δυνάμεις οικονομικής ανάπτυξης– χρειάζεται πιο τολμηρές πολιτικές και πιο περιεκτική δημοκρατία, ώστε να πάει μπροστά.

Το σημερινό ποτάμι των προσφύγων συναντά εκείνα τα παλιότερα που εγκαταστάθηκαν εδώ πριν από το 2000, κι αφού είχαν ενσωματωθεί ήδη οι μετακινούμενοι από τα Βαλκάνια και τις πρώην ανατολικές χώρες πληθυσμοί. Τα παιδιά εκείνων των παλιότερων προσφύγων και μεταναστών –πολλά από τα οποία γεννήθηκαν εδώ– πήγαν όλα στο ελληνικό σχολείο, μιλούν ελληνικά και δε γνωρίζουν άλλη πατρίδα. Το σχολείο, οι δάσκαλοι, η εκπαιδευτική κοινότητα έδειξαν μιαν απίστευτη προσαρμοστικότητα και αντοχή, σηκώνοντας το κύριο βάρος της ενσωμάτωσης. Είναι σημαντικό να σκεφτεί κάποιος ότι περιοχές ολόκληρες του υποβαθμισμένου κέντρου της πόλης ή της περιφέρειας σήκωσαν τον μεγάλο όγκο αυτής της διαδικασίας. Αν και όχι

χωρίς εντάσεις, για να μην ξεχνάμε ή υποβαθμίζουμε την άνοδο της Χρυσής Αυγής, ωστόσο, εντέλει, με αξιοσημείωτη ανοχή και πολύ συχνά με πνεύμα αλληλεγγύης. Η ελληνική κοινωνία μαθήτευσε αυτά τα χρόνια στην ανοχή, τη συμβίωση και τη διαφορετικότητα και βγήκε πιο έμπειρη και αναστοχαστική απέναντι στα νέα δεδομένα.

Παρ' όλα αυτά, στη λειτουργία του δημόσιου χώρου εδώ και χρόνια παρατηρώ πως η φωνή και οι γλώσσες των προσφύγων και μεταναστών δεν έχουν ενσωματωθεί στα ακούσματα της πόλης, μιλούν μεταξύ τους ψιθυριστά και, όταν κάποιος ρωτά το όνομά τους, δύσκολα κατορθώνει να το θυμηθεί μετά από λίγο. Χρειάζεται άσκηση της ακοής και της μνήμης για να βγει η προσοχή από τα γνωστά σύμφωνα, να ασκηθεί και να γίνει πιο ενεργή. Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες είναι ορατοί στη χρωματική κλίμακα και την πολιτισμική τους ποικιλομορφία αλλά αόρατοι στην πολιτική και κοινωνική τους έκφραση μέσα σε πόλεις που υπήρξαν αφιλόξενες και αδιάφορες. Έρχονται από τα άλλα 3 σημεία του ορίζοντα, όχι από τη Δύση. Έρχονται από την Ανατολή –από το Αφγανιστάν, το Ιράν, το Ιράκ, παλιότερα από την Παλαιστίνη–, διαβαίνουν βουνά με τα πόδια, όπως ο φίλος μου ο Τσαμάν που περπάτησε δεκαοχτώ ώρες στα βουνά παρότι τυφλός, μένουν για λίγο στην Τουρκία και στη συνέχεια διασχίζουν τη Μεσόγειο – μέχρι πρότινος, που δεν υπήρχαν συρματοπλέγματα, διέσχιζαν τον Έβρο. Έρχονται από τον Νότο, από την Αφρική, που για μας είναι μια ήπειρος κι ένα χρώμα αλλά για κείνους είναι ξεχωριστές πατρίδες –η Νιγηρία, η Σομαλία, η Αιθιοπία, η Μπουργκίνα Φάσο και, τώρα πια, η Αίγυπτος, η Λιβύη, το Μαρόκο– και φυλές και πολλές και διαφορετικές γλώσσες και διάλεκτοι. Αλλά έρχονται και από τον Βορρά, από τις πρώην ανατολικές χώρες –τη Γεωργία, τη Μολδαβία, τη Ρουμανία–, πιο οικείοι λόγω Ευρώπης αλλά πάντοτε από την άλλη μεριά. Κι όλοι μαζί από την άλλη μεριά,

από τη μεριά της φτώχειας, που χαράζει τα σύνορα πιο βαθιά και τα χτίζει πιο ψηλά απ' οτιδήποτε άλλο.

Όταν γράψουν οι ίδιοι τις ιστορίες τους έτσι όπως τις βίωσαν, μέσα από τη δική τους ματιά απέναντι στα πράγματα και σε όλους εμάς, θα καταλάβουμε τι σήμαινε πραγματικά αυτή η εποχή για κείνους. Όταν τα παιδιά τους θα βρουν τη θέση τους χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς, όταν θα μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα και να εξιστορήσουν την ιστορία των γονιών τους και τη δική τους, όταν θα συγκροτήσουν τον δικό τους λόγο και τη δική τους επιστημονική προσέγγιση, τότε θα μπορούμε να είμαστε σίγουροι για το τι πραγματικά συνέβη στην εποχή μας. Τώρα δε γνωρίζουμε παρά τη μισή αλήθεια –τη δική μας μόνο, έστω και καλοπροαίρετη–, ενώ η δική τους δεν έχει καν διατυπωθεί. Στη θέση της ορθώνονται ανώνυμα μνήματα με αριθμούς, άψυχα παιδικά κορμάκια ξεβράζονται στις ακτές, ζωές υπόγειες και γκρίζες προσπαθούν να βρουν αποδέκτες μέσα από σπασμένα αγγλικά, αλλά ο πόνος τους, τα τραύματά τους και τα συναισθήματά τους παραμένουν ανείπωτα.

Το «Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού» έστρεψε εδώ και χρόνια την προσοχή του στο περιβάλλον της μεταναστευτικής παρουσίας στις γειτονιές, μέσα κι έξω από τα σχολεία, στις οικογένειες, στους ξενώνες, στον δημόσιο χώρο, όπου οι ανήλικοι πρόσφυγες και μετανάστες κοινωνικοποιούνταν αναζητώντας δεσμούς και συμμετέχοντας στις κατά τόπους φιλικές, μαθητικές, αθλητικές και πολιτιστικές κοινότητες. Έτσι, οι δύο χώροι του Δικτύου στην περιοχή του Σταθμού Λαρίσης υπήρξαν από την πρώτη στιγμή λειτουργίας τους χώροι φιλικοί, ανοιχτοί και οικείοι για όλα τα παιδιά, χωρίς καμία διάκριση. Στην αρχική διστακτική ερώτηση για το εάν είναι δωρεάν η είσοδος, με την καταφατική απάντηση άνθιζαν τα χαμόγελα σε παιδιά και ενήλικες. Αποκτήσαμε

το πλεονέκτημα να ερχόμαστε καθημερινά σε επαφή και γνωριμία με δεκάδες παιδιά και τις οικογένειές τους, να αισθανόμαστε τον φόβο και τον δισταγμό όταν υπήρχε, να συμπαραστεκόμαστε, να διαισθανόμαστε και να βιώνουμε το βάρος ανείπωτων προβλημάτων, αλλά και να δεχόμαστε την απελευθερωτική εμπιστοσύνη με την οποία ακουμπούν πάνω μας ανήλικοι και ενήλικοι ιστορίες ζωής. Από τις στιγμιαίες καθημερινές εξομολογήσεις στους εργαζομένους και τους εθελοντές και εθελόντριες του Δικτύου ως τις βαθιές συνεντεύξεις αυτού του βιβλίου, που πραγματοποίησε η Αιμιλία Σαλβάνου, υπάρχει μια διαρκής ζωντανή γραμμή επικοινωνίας. Είναι αυτή που συνδέει την ανάγκη, τη διάψευση, την απογοήτευση με την ελπίδα, την αισιοδοξία, την ανακούφιση και όλα αυτά κάτω από έναν μοναδικό παρονομαστή, την εμπιστοσύνη και το αίσθημα αλληλεγγύης. Αυτά είναι που σήκωσαν στους ώμους τους η Φωτεινή Αβδελλή, βιβλιοθηκονόμος, και η Βιόλα Γκιόκα, διεθνολόγος, συντονίστριες και οι δύο των κοινωνικοπολιτισμικών προγραμμάτων του «Εργαστηρίου Πολιτισμού» στην καθημερινή δεκάωρη λειτουργία του και αυτό είναι που έδωσε την ενθάρρυνση, το κουράγιο και τη δύναμη στις φωνές των ανθρώπων μας να αφηγηθούν τις ιστορίες ζωής που περιέχει αυτό το βιβλίο.

Αν χρειάζεται να περιγράψω κάπως την ατμόσφαιρα στο «Εργαστήρι Πολιτισμού», θα έλεγα πως, ενώ έξω γίνεται χαλασμός και η χώρα μετεωρίζεται στο κενό, μέσα επικρατεί δημιουργική έξαψη. Όσοι το δημιουργήσαμε και το στηρίζουμε ξέρουμε πως στον μικρό μας χώρο το φιλικό καλωσόρισμα, η διακριτικότητα, η διαθεσιμότητα και η επινόηση λύσεων σε δύσκολες καταστάσεις είναι εξίσου σημαντικά με ένα ζευγάρι παπούτσια και με μια σακούλα με τρόφιμα. Ξέρουμε πως στον μικρό μας χώρο πρέπει να υπάρχει πάντοτε μια θέση για όλους και για όλα, για την κούραση, τον δισταγμό και την αμφιβολία, για τις κρίσιμες στιγμές που

χρειάζονται συμπαράσταση, κινητοποίηση, αποφάσεις. Χαιρόμαστε και βιώνουμε όλοι μαζί τη μεγάλη δανειστική βιβλιοθήκη, τις Δημιουργικές Ομάδες, τη μαθησιακή υποστήριξη, τις γιορτές, που με κάθε ευκαιρία οργανώνουμε. Ξέρουμε πως κοντά μας στην περιοχή αλλά και πιο μακριά υπάρχουν μέλη και φίλοι μας, οργανώσεις που μας νοιάζονται και συνδέουν αμφίδρομα τον χώρο μας με τον έξω κόσμο. Με περισσότερα από χίλια εκατό παιδιά με κάρτα βιβλιοθήκης, με είκοσι πέντε σχολεία κοντά μας και με ογδόντα εθελοντές, αποτελούμε μια κοινότητα που βιώνει τη διαφορετικότητα και την αλληλεγγύη μεταφέροντας και αξιοποιώντας κάθε διαθέσιμο ή αφανή πολιτισμικό πόρο.

Αρχίζουμε το μάθημα ελληνικών. Ανήλικοι πρόσφυγες, σαστισμένοι ακόμη από το ταξίδι τους που κράτησε μήνες, από τις περιπέτειες με φορτηγά, από τις κακουχίες, από τα σύνορα, από τις βάρκες, από τις διαδικασίες της αστυνομίας. Μακριά από συγγενείς και φίλους, μόνοι, «ασυνόδευτοι αιτούντες άσυλο» – για να μην ξεχνάμε και τη γλώσσα των επίσημων εγγράφων. Μια καινούρια ομάδα, καθόμαστε γύρω από το τραπέζι στριμωχτά όλοι μαζί, κοιταζόμαστε στα μάτια, σφίγγουμε τα χέρια, χαμογελάμε αμήχανα, λέω το όνομά μου όσο μπορώ πιο καθαρά, ρωτάω, λίγο ελληνικά λίγο αγγλικά, «Πώς σε λένε;» και ακούω το όνομα «Μοχάμεντ», «Χουσεΐν», «Ιακώβ», «Αζίζ» και προσπαθώ να το κρατήσω στον νου μαζί με την έκφραση των ματιών – φοβισμένη, θλιμμένη, με μια σταγόνα ελπίδας όμως στο βλεφάρισμα. Ρωτάω τη χώρα και η απάντηση που παίρνω είναι: Αφγανιστάν, Συρία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Ερυθραία, Σομαλία, Νιγηρία. Η γεωγραφία της Ασίας και της Αφρικής συμπυκνωμένη σ' αυτό το μικρό τραπέζι, όπου θα απλώσουμε σε λίγο τα τετράδια για να γράψουμε την ελληνική αλφαβήτα, σαν πρόσχημα γνωριμίας και οικειότητας. Σκυμμένος στο τετράδιό σου και προσπαθώντας να κατανοήσεις τη φωνητική διαφορά του «θ» με το «φ» και του «ε» με το «υ», θα ξεχάσεις

για λίγο την πείνα, τον πόλεμο, την ανασφάλεια και την απελπισία της γυμνής ζωής στα δεκατέσσερα ή τα δεκάξι σου.

Πιάνουμε σιγά σιγά την κουβέντα. Σπασμένες λέξεις. «Πόσο καιρό είσαι εδώ;» «Έχεις ροζ κάρτα;» «Πόσο χρονών είσαι;» Ουδέτερες πληροφορίες που παίρνεις και δίνεις για αρχή. Μην κάνεις παραπανίσιες ερωτήσεις που μπορεί άθελά σου να πληγώσουν. Ο κοινωνικός λειτουργός μιλούσε πριν για τις αϋπνίες και τους νυχτερινούς εφιάλτες, για μικρότερα αδέλφια που έμειναν στο μακρινό πουθενά και στην καθημερινή έγνοια του νου, για γονείς που βρέθηκαν σκοτωμένοι, για τον βιασμό της μητέρας ή της αδελφής.

Ανοίγετε τα τετράδια και γράφετε την αλφαβήτα, λέτε ένα ένα τα γράμματα, τα επαναλαμβάνετε. Ένας δωδεκάχρονος δεν έχει πάει καθόλου σχολείο στη χώρα του και πρέπει να μάθει για πρώτη φορά τα γράμματα στα δεκατέσσερά του σε μια γλώσσα που δεν καταλαβαίνει. Του χαμογελάς για να πάρει κουράγιο, αλλά μέσα σου είσαι απελπισμένη. Στην αριθμητική είναι πιο εύκολα, όλοι ξέρουν πρόσθεση κι αφαίρεση, θα μάθουν σύντομα διαίρεση και πολλαπλασιασμό. Από μάθημα σε μάθημα μεγαλώνει η οικειότητα, κοιτάζεστε στα μάτια, ξέρεις και ξέρουν πότε φέρνεις μαζί σου χαρούμενη διάθεση και πότε κάποια αόριστη στενοχώρια, οι σπασμένες λέξεις αρχίζουν να παίρνουν σχήμα, ακούς στην άκρη του μαθήματος ιστορίες που σε αναστατώνουν, προσπαθείς να βρεις λύσεις σε προβλήματα εκτός αριθμητικής, τους γνωρίζεις φίλους σου που έδειξαν ενδιαφέρον να βοηθήσουν με κάποιο τρόπο, μοιράζεστε αστεία, ένα σουβλάκι, μια αισιόδοξη ιδέα. Μέσα στον χώρο ησυχία. Εμείς εδώ, αφοσιωμένοι, πρέπει να γεφυρώσουμε πραγματικότητες, χρόνους, τρόπους, αποστάσεις. Να διδαχθούμε και να διδάξουμε την ανεπαίσθητη φωνητική διαφορά του «φ» με το «θ», του «ε» με το «υ», σαν ένα χάδι στο αυτί ο ένας του άλλου.

Κι έξω; Έξω η κρίση γιορτάζει κάθε τόσο τα γενέθλιά της, τρίτα, τέταρτα, πέμπτα. Συνοδεύω δυο μικρά Αιθιοπάκια στο σχολείο. Είναι η πρώτη τους εβδομάδα. Το σχολείο είναι κάπου στα Πατήσια, περνάς από ρυπαρά πεζοδρόμια, σωρούς σκουπιδιών, καταρρέοντα νεοκλασικά και μπαίνεις σε μια ωραία πλακόστρωτη αυλή, με καθαρούς και φρεσκοβαμμένους διαδρόμους. «Δεν είμαι ρατσιστής», λέει ο διευθυντής μόλις πλησιάζω. «Ίσως, αν έμενα στην περιοχή, να ήμουν», προσθέτει και με κοιτάζει. Την προηγούμενη μέρα το βράδυ είχαμε προσπαθήσει λίγοι φίλοι μαζί με τα δυο παιδιά και μερικά ακόμη ανήλικα προσφυγόπουλα να παρακολουθήσουμε μια συναυλία του Μεγάρου στην εκκλησία. Δεν τα καταφέραμε να φτάσουμε πριν κλείσουν οι πόρτες. Βρεθήκαμε έτσι εγκλωβισμένοι σε ένα παγερό τρίγωνο: ανάμεσα στις βρισιές και τις απειλές κάποιων ακραίων, στη δυσφορία και τις διαμαρτυρίες κατοίκων της περιοχής και στη φυλασσόμενη από τα ΜΑΤ εκκλησία-φρούριο. Έφταναν στ' αυτιά μας οι μελωδίες της μουσικής, η χορωδία, το φέγγος της εκκλησίας, αλλά το νόημα που μας είχε οδηγήσει ως εκεί έμοιαζε θαμπό μέσα στο κρύο και στη φοβιστική πραγματικότητα της πλατείας. Καμιά γέφυρα του μέσα με το έξω, κανένας διάλογος, καμιά ανοιχτή χαραμάδα. Έξω ήμασταν ένα μικρό εγκαταλειμμένο νησί ενώ μέσα ακούγονταν μελωδίες που δεν μπορούσαμε να αφουγκραστούμε καθαρά. Ο διευθυντής συνεχίζει ενθαρρυμένος από τη σιωπή μου: «Πρέπει να σας πω ότι η εμπειρία μου διδάσκει πως οι έγχρωμοι δεν αγαπούν τα γράμματα σε αντίθεση με τους Αλβανούς, που δείχνουν θέληση για μάθηση». «Είχατε την ίδια άποψη πριν από δέκα χρόνια;» τον ρωτάω. Ανάμεσά μας πέφτει τώρα ομίχλη. Συνοδεύω τα δυο μικρά παιδιά, που η συγκυρία των πολέμων και της πείνας τα έφερε στον δρόμο μου, κάτω από τα επίμονα βλέμματα αγουροξυπνημένων γονιών και παιδιών. Την επομένη ο Άμπελ θα μεταφέρει σε μένα και τον μεγαλύτερο αδελφό του την απορία του συμμαθητή του: «Η θεία σου είναι άσπρη κι εσύ...;». Ο μικρός

δεν προφέρει την άλλη λέξη, τη μειωτική. «Λατρεύω τον καφέ με γάλα», του απαντώ και νιώθω τα δυο παιδιά να ανασαίνουν με ανακούφιση.

Στο «Εργαστήρι Πολιτισμού» και στο «Κέντρο για το Παιδί» μπαινοβγαίνουν παιδιά, μανάδες, λιγότεροι πατεράδες και όλοι ξέρουν ότι είναι καλοδεχούμενοι, ότι υπάρχει πάντοτε κάποιος να τους ακούσει. Τα παιδιά έρχονται πολλές φορές μόνα τους, όχι μόνο από τη γειτονιά αλλά κι από μακρινότερες αποστάσεις –με τα μεγαλύτερα μάλιστα να παίρνουν το λεωφορείο από τα Πατήσια, την Κυψέλη, τον Κολωνό ή το Μοσχάτο–, για να συμμετάσχουν σε μια Δημιουργική Ομάδα, να δανειστούν ένα βιβλίο, να κάνουν μια ώρα μάθημα με έναν εθελοντή. Με τα χρόνια οι δεσμοί σταθεροποιούνται, οι γνωριμίες γίνονται φιλίες, ένα περιβάλλον αποδοχής όλων ευνοεί την ελευθερία μιας κοινότητας που μεγαλώνει και δυναμώνει συνεκτικά.

«Το σχολείο μας δεν έχει τάξεις ενισχυτικής», λέει η δασκάλα. «Ψάχνουμε απεγνωσμένα να βρούμε χρήματα για υποστηρικτική διδασκαλία», απαντά ο φίλος από το Υπουργείο Παιδείας. Τα δύο κοριτσάκια έχουν γραφτεί στην τετάρτη και την έκτη τάξη με κριτήριο την ηλικία αλλά χωρίς κριτήριο ζωής, παιδιά που πήγαν για πρώτη φορά σε ελληνικό σχολείο τον περασμένο Σεπτέμβρη. «Γιατί;» ρωτάω. «Έτσι είναι ο κανονισμός», είναι η απάντηση. Τα παιδιά κοιμούνται σ' έναν ξενώνα για παιδιά-πρόσφυγες, η μητέρα τους δουλεύει στην επαρχία, στη συλλογή των πορτοκαλιών. Τα απογεύματα προσπαθούν με τη βοήθεια εθελοντών δασκάλων να μάθουν σιγά σιγά να συλλαβίζουν. Απομακρύνομαι από το σχολείο καθώς χτυπάει το κουδούνι κι ακούγεται η πρωινή προσευχή. Διασχίζω τις κάτω γειτονιές του κέντρου της πόλης – Λιοσίων, Μιχαήλ Βόδα, Ηπείρου, Αχαρνών, Φυλής. Πεζοπορώ και παρατηρώ τα σπίτια, τα πρόσωπα των περαστικών, χαζεύω

τις γυναίκες και τον τρόπο που είναι ντυμένες, τα νέα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, τα μαγαζιά. Είναι ακόμη νωρίς, η πόλη ξυπνάει, οι άνθρωποι μπαινοβγαίνουν στους φούρνους, το πρωινό φρέσκο ψωμί, που μοσχοβολάει ως το πεζοδρόμιο, σε αισιοδοξεί. Εδώ ζει ένας κόσμος πολύχρωμος, φτωχός, της ανάγκης. Χωρίς σταθερή ζωή, χωρίς καλές συνθήκες μέσα κι έξω από το σπίτι, χωρίς μεροκάματο, πιεσμένος από το κύμα που τον έφερε και τον πέταξε ως εδώ, από κείνους που βρήκε και τους ενόχλησε με την παρουσία του, από κείνους που δεν τους αρέσει το χρώμα του, η γλώσσα που μιλάει και δεν την καταλαβαίνουν, ο τρόπος που περπατάει, που ρωτάει, που συμπεριφέρεται. Ένας κόσμος ενοχοποιημένος, μπερδεμένος, χωρίς προσανατολισμό, κοινότητες ανθρώπων σε αγωνιώδη αναζήτηση επιβίωσης, επικοινωνίας, σημείων αναφοράς. Ένας κόσμος που σπρώχνεται στο περιθώριο, στη γυμνή ζωή, αλλά και που ξέρει να αντιστέκεται με τη δύναμη της θέλησης, με πρακτικές επιβίωσης και, σίγουρα, με προσδοκίες για το μέλλον των παιδιών του.

Βγαίνω στην Πατησίων και ανεβαίνω την Ακαδημίας ως το Σύνταγμα, στην άλλη πλευρά της πόλης, δεκαπέντε λεπτά με τα πόδια, μια ανάσα απόσταση. Σκέφτομαι την άλλη «απόσταση», αυτή που διατυπώνεται συχνά με ζήλο για τις κάτω συνοικίες και την υποβάθμισή τους, και τη βρίσκω τεράστια σε σχέση με τον πραγματικό χρόνο της πρωινής μου πεζοπορίας. Είναι αυτή η απόσταση που πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε, να μετρήσουμε, να νοηματοδοτήσουμε και μετά να την περπατήσουμε, να τη γεφυρώσουμε και να τη μειώσουμε. Κι έπειτα να πάμε με νέες αντοχές σε μεγαλύτερες αποστάσεις –στο Σχιστό, στο Λαύριο, στη Μαλακάσα, στα εγκαταλειμμένα στρατόπεδα όπου τώρα αναγκαστικά κουρνιάζουν σε σκηνές οι πρόσφυγες και οι μετανάστες βιώνοντας την απομόνωση– και να τις μειώσουμε κι αυτές. Αν έμαθα κάτι μέσα στα τελευταία έξι επτά χρόνια, αυτό ήταν ότι οι αποστάσεις, όταν

γεφυρώνονται, μειώνονται, ότι τα δεδομένα που μοιάζουν κλειστά και αδιαπέραστα αλλάζουν με την κοινή προσπάθεια.

Είδα τους πρώτους ασυνόδευτους ανηλίκους να παλεύουν στα άγρια κύματα της ξένης γλώσσας και του σχολείου και μετά, σαν από θαύμα, να βρίσκουν φίλους, που να τους συμπαραστέκονται, και να τελειώνουν μια σχολή μαγείρων, να γίνονται διερμηνείς, να δουλεύουν δυο δουλειές, να κάνουν τη δική τους οικογένεια. Είδα δικηγόρους να κερδίζουν αφιλοκερδώς δίκες και αποζημιώσεις για λογαριασμό ανηλίκων στο Στρασβούργο, είδα μια εποχή την αγριότητα της αίτησης ασύλου στην Πέτρου Ράλλη, τα κρατητήρια και τη σκληρότητα της αστυνομίας, είδα τα υπόγεια και τις τρύπες όπου μένουν παιδιά, είδα εθελοντές να βουρκώνουν από συγκίνηση, είδα το πείσμα και τη θέληση για ζωή να κερδίζει, είδα την αξιοπρέπεια να στέκεται όρθια και στα πιο δύσκολα. Είδα παιδιά που τα είχα χάσει να ξεφυτρώνουν ξαφνικά στο τηλέφωνο και το Facebook από τη Φιλανδία, τη Νορβηγία, την Ολλανδία και να ρωτάνε με ανησυχία πώς τα περνάμε εδώ με την κρίση. Είδα μανάδες κακοποιημένες να ανοίγουν καινούρια σπιτικά. Είδα οικογένειες να ξαναενώνονται στη Γερμανία και την Ελβετία μετά από καιρό. Καθένας τους ξεχωριστός και αναντικατάστατος, κάθε ιστορία ζωής ένα μονοπάτι στην άκρη του γκρεμού. Πουθενά στο προσωπικό περιβάλλον μου δεν είδα τόσες ανατροπές και ριζικές αλλαγές ζωής όσες είδα και έζησα σ' αυτή την αόρατη και άγνωστη στους πιο πολλούς συμπολίτες μας κοινωνία, που έζησε στο ημίφως και με κομμένη την ανάσα κάτω από την επιφάνεια της κανονικής ζωής της πόλης. Για μένα οι άνθρωποι που γνώρισα αυτά τα χρόνια μου πρόσφεραν σχέσεις και εμπειρίες μοναδικές και γεφύρωσαν με τον πιο απρόσμενα αισιόδοξο τρόπο την απόσταση ανάμεσα στους δύο κόσμους μας, που έμοιαζαν αρχικά ξένοι και διαφορετικοί.

Αυτή τη γεφύρωση της απόστασης αναζητήσαμε στις συγκλονιστικές αφηγήσεις αυτού του βιβλίου, που ενισχύει με την ένταση του γραπτού τις δικές τους φωνές ώστε να ακουστούν. Γιατί, για να μικρύνει η απόσταση, πρέπει πρώτα να δώσουμε τη σημασία που αξίζει στις ιστορίες τους, να τις διαβάσουμε και να τους γνωρίσουμε καλύτερα, ώστε να μπορέσουμε να μπούμε για λίγο στη θέση τους, να τους ακολουθήσουμε στις διαδρομές τους, αλλά και να αναστοχαστούμε τον σημερινό κόσμο και τις κοινωνίες μας. Στη διάρκεια της διαδικασίας αυτής, η ομάδα του Δικτύου που συμμετέχουμε στο «Εργαστήρι Πολιτισμού» και στο «Κέντρο για το Παιδί» προσπαθήσαμε να συγκροτήσουμε και να καταθέσουμε τη δική μας φωνή, που περιείχε τις καλές πρακτικές που ακολουθήσαμε στην καθημερινή μας συνάντηση με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Αλλά μπροστά στη δύναμη της ιστορίας καθενός και στις συγκλονιστικές μαρτυρίες τους, τα κείμενά μας, αδύναμα και άτονα, τα όσα πολλά είχαμε προσπαθήσει, λίγα και θαμπά. Δεν είναι ντροπή να ομολογήσουμε ότι οι όροι ήταν σε βάρος μας άνισοι. Έτσι, αποφασίσαμε να χαρίσουμε τις σελίδες που μας αναλογούσαν σε κείνους, προκειμένου να βρουν τον χώρο να ακουστούν καλύτερα και δυνατότερα οι δικές τους μοναδικές ιστορίες. Εμείς θα βρούμε μιαν άλλη ευκαιρία να περιγράψουμε πόσο προσεκτικοί, ευαίσθητοι και συνεπείς πρέπει να είμαστε όταν συναντάμε ως εργαζόμενοι ή ως εθελοντές τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, ιδιαίτερα τα παιδιά, που έχουν ζήσει θύελλες πολέμων και κατατρεγμών. Με χαρά το κάναμε και με επιμονή θα το επιδιώξουμε στο μέλλον.

Το παραπάνω κείμενο γράφτηκε εκ μέρους και των συνεργατών του Δικτύου: Φωτεινής Αβδελλή, Βιόλας Γκιόκα, Αγγελικής Σανδήλου, Μαρίας Χριστοπούλου, Μαρίας-Ματίλντας Γαλάνη, Βίλλυς Μήτρακα, Αναστασίας Βλαχάκη.

Οδύσσειες χωρίς νόστο

Αιμιλία Σαλβάνου

Οι συνεντεύξεις που περιλαμβάνονται σε αυτό το βιβλίο καταγράφηκαν όταν το προσφυγικό ζήτημα στην Ευρώπη βρισκόταν σε μια ιστορική καμπή, το δεύτερο εξάμηνο του 2015. Η παρουσία των προσφύγων, κυρίως των προερχομένων από τη Συρία, είχε γίνει αισθητή ακόμα και στο κέντρο της Αθήνας, προσελκύοντας το ενδιαφέρον όχι μόνο των ελληνικών αλλά και των διεθνών αλληλέγγυων οργανώσεων και ΜΚΟ, οι οποίες από το καλοκαίρι και ύστερα έστειλαν συστηματικά αντιπροσωπείες στη χώρα μας για να βοηθήσουν, αλλά και για να καταγράψουν την κατάσταση. Η κρίση αυτή δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. Η αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Μεσογείου και της Βόρειας Αφρικής, ιδιαίτερα από το τέλος της δεκαετίας του 2000 και ύστερα, είχε οδηγήσει σε αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη. Τα μέτρα που κατ' επανάληψη προέκρινε η Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να ελεγχθούν ή και να εμποδιστούν οι ροές αυτές, κυρίως το κλείσιμο των χερσαίων συνόρων και ο αυστηρότερος έλεγχος των θαλάσσιων διόδων, αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά, με συνέπεια στην πράξη να καταργηθούν τα σύνορα. Η μαζική παρουσία προσφύγων σε ευρωπαϊκό έδαφος έχει θέσει πιεστικά τα διλήμματα επιλογής μεταξύ των πολιτικών ασφάλειας, που για χρόνια υιοθετεί η ΕΕ, και του ανθρωπισμού, διλήμματα μέσα από τα οποία φαντάζουν εντονότερες οι ήδη υπάρχουσες ρωγμές στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Οι ιστορίες ζωής αυτού του βιβλίου, ωστόσο, δεν έχουν σκοπό να αναδείξουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ευρώπη. Αυτές αφορούν περισσότερο το πεδίο πολιτικών αποφάσεων σχετικά με τη φυσιογνωμία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την ταυτότητα της ευρωπαϊκότητας. Αυτές οι αφηγήσεις φωτίζουν άλλες πλευρές της συγχρονίας. Φωτίζουν την ομοιότητα και συνάμα την ιδιαιτερότητα της κάθε ανθρώπινης ιστορίας, που συνήθως συνωστίζεται αδιακρίτως μέσα στους όρους «μετανάστης» και «πρόσφυγας». Φωτίζουν ακόμη το πόσο αυθαίρετοι και κατασκευασμένοι είναι οι όροι αυτοί και συνηγορούν στο ότι σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, όπου ούτε οι οικονομίες ούτε οι πολιτικές των κρατών σχεδιάζονται και ολοκληρώνονται σε εθνικό επίπεδο, οι ταξινομικοί όροι με βάση τους οποίους κρινόταν η νομιμότητα της μετακίνησης των ανθρώπων σε προηγούμενες περιόδους είναι παντελώς ανεπαρκείς. Οι ιστορίες που περιλαμβάνονται στο βιβλίο αυτό έρχονται να ενισχύσουν τον προβληματισμό που ήδη έχει εκτεταμένα αναπτυχθεί από τις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες σχετικά με την ανεπάρκεια της διάκρισης ανάμεσα σε «νόμιμους μετανάστες» σε «παράνομους μετανάστες» και σε «πρόσφυγες», πάνω στην οποία έχει δομηθεί όλη η ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στους ανθρώπους που εισέρχονται στο έδαφός της.[1] Αλλά και η διάκριση ανάμεσα σε «οικονομικούς μετανάστες» και «πολιτικούς πρόσφυγες» είναι και αυτή πολλές φορές διάτρητη.[2] Πώς να χαρακτηρίσει κανείς, για παράδειγμα, τον Πακιστανό Suneel που φεύγει από τη χώρα του επειδή είναι χριστιανός και φοβάται για τη ζωή τη δική του και της οικογένειάς του, αλλά ταυτόχρονα η οικονομική δυνατότητα της οικο-

1. Nikos Papastergiadis, *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*, Oxford: Polity Press 2000.

2. Saskia Sassen, "Why 'migrant' and 'refugee' fail to grasp new diasporas". Ανακτήθηκε 16 Φεβρουαρίου 2016, από http://openmigration.org/en/op-ed/why-migrant-and-refugee-fail-to-grasp-new-diasporas/

γένειας φτάνει μόνο να πληρώσει για τη μετακίνηση ενός μέλους της, το οποίο προσδοκά ότι θα στέλνει πίσω χρήματα προκειμένου να μπορέσουν οι υπόλοιποι να στηριχθούν οικονομικά; Είναι οικονομικός μετανάστης ή πρόσφυγας; Παρόμοιες είναι οι περισσότερες ιστορίες που ακούσαμε. Πώς ταξινομείται η Ngozi από τη Νιγηρία που φεύγει από τη χώρα της επειδή αρνήθηκε να υποκύψει στις επιταγές της φυλής της να αφιερωθεί στους θεούς – «θυσία» στην οποία έπρεπε να υποβληθεί μόνο και μόνο επειδή έτυχε να είναι η μεγαλύτερη από τις δίδυμες αδελφές; Ή η ιστορία του Ghassan που, όταν βλέπει το σπίτι του κατεστραμμένο από έκρηξη παγιδευμένου αυτοκινήτου, αποφασίζει να φύγει αμετάκλητα αφού πρώτα τραβήξει φωτογραφίες για να θυμάται; Φωτογραφίες που δείχνει μέχρι σήμερα ως μέρος της ζωής του. Και ποια είναι η κατηγορία αυτή που θα χωρέσει την ιστορία του Amin που έχει γυρίσει όλη τη Μεσόγειο γυρεύοντας να συστηθεί με τον πατέρα του –που δεν τον αναγνώρισε– και να δικαιώσει τον αγώνα της μάνας του, που τον μεγάλωσε μόνη της σε ένα περιβάλλον μη ανεκτικό, όπου ούτε η ύπαρξή του δεν αναγνωριζόταν χωρίς την υπογραφή του πατέρα; Μετανάστης ή πρόσφυγας; Πρόκειται για ανθρώπους που ανήκουν σε αυτό που τα τελευταία χρόνια ορίζεται ως «νέες μεταναστευτικές ροές», για ανθρώπους που δεν μπορούμε να είμαστε πολύ σίγουροι σε ποια από τις υπάρχουσες ταξινομικές κατηγορίες ανήκουν, προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα: «Τι δικαιώματα θα πρέπει να τους δώσουμε;».[3] Οι μετακινήσεις αυτές συνδέονται

3. Ανδρέας Τάκης, «Προσφυγικό 2015: Χρονικό μιας προαναγγελθείσας κρίσης», Heinrich Böll Stiftung. Ανακτήθηκε 4 Δεκεμβρίου 2015, από https://gr.boell.org/el/2015/12/04/prosfygiko-2015-hroniko-mias-proanaggeltheisas-krisis#_ednref4; Anna Triantafyllidou, "In Europe, a Need for Bold Decisions", *The Huffington Post* 21.9.2015. Ανακτήθηκε από http://www.huffingtonpost.com/annatriantafyllidou/in-europe-a-need-for-bold_b_8172256.html

με τη γενικότερη αποσταθεροποίηση στην περιοχή, με τη διάλυση του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού ιστού και με το κενό εξουσίας που δημιουργεί – κενό που δίνει χώρο για την ανάπτυξη κάθε μορφής αυθαιρεσίας και ανομίας. Υπερβαίνοντας ωστόσο τις ταξινομήσεις, τις οποίες έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε «φυσικές» και νομιμοποιημένες, τα ερωτήματα στα οποία καλούμαστε να απαντήσουμε ακούγοντας καθεμία από αυτές τις ιστορίες είναι: «Είχαν δικαίωμα οι άνθρωποι να ζητήσουν να κλείσουν τα τραύματά τους και να δοκιμάσουν να βελτιώσουν τους όρους της ζωής τους;» «Είχαν δικαίωμα να φύγουν;».

Η φυγή, το ταξίδι, η περιπλάνηση προς την αναζήτηση της υπαρξιακής ολοκλήρωσης της ταυτότητας είναι σύμφυτη με την ιστορία της Μεσογείου, είναι κομμάτι της ζωής των ανθρώπων της. Το αρχετυπικό αφήγημα της Μεσογείου αποτυπώθηκε στην *Οδύσσεια*. Οδύσσειες όμως είναι και οι ιστορίες που διηγούνται οι πρόσφυγες. Οδύσσειες με άλγος αλλά χωρίς νόστο, δηλαδή χωρίς επιστροφή. Και αυτή είναι μια διάσταση που προκύπτει πολύ έντονα μέσα από τις ιστορίες που ακούσαμε. Γιατί πώς αλλιώς να κατανοήσει κανείς την ιστορία της Μεσογείου, αν όχι σαν την ιστορία μιας θάλασσας που όχι μόνο ένωσε ή χώρισε τους ανθρώπους γύρω από αυτήν, αλλά αναδύθηκε η ίδια ως ένας «τόπος» στη φαντασία των ανθρώπων; Στο πρόσφατο βιβλίο του για την ιστορία της Μεσογείου, ο David Abulafia μας θύμισε πως η Μεσόγειος αποτέλεσε σημείο αναφοράς των πολιτισμών που αναπτύχθηκαν γύρω της ήδη από την αρχαιότητα και πως οι πολιτισμοί αυτοί ήταν συνεχώς εκτεθειμένοι και συνδιαμορφώνονταν από επιρροές που έρχονταν «από απέναντι».[4] Η ιστορία της Μεσογείου δεν είναι άλλη από αυτή των θαλάσσιων δρόμων της, από την ιστορία των λιμανιών της, από την ιστορία των ανθρώπων που έφυγαν ή διώ-

4. David Abulafia, *The Great Sea: A Human History of the Mediterranean*, Oxford: Oxford University Press 2011.

χθηκαν από τους τόπους τους, γιατί δεν «ταίριαζαν» σε αυτούς. Η ιστορία της είναι η ιστορία των ανθρώπων εκείνων –διανοουμένων, πατριωτών, πολιτικών εξορίστων, ταξιδευτών, επαναστατών, διπλωματών, εμπόρων, φοιτητών, μεταναστών και προσφύγων– που διαμόρφωσαν τις ιδέες τους μακριά από τον τόπο που θεωρούσαν ως πατρίδα.[5] Οι ιστορίες που αφηγήθηκαν οι άνθρωποι στις συνεντεύξεις δε μιλούν μόνο για τις προσωπικές τους ιστορίες. Είναι ιστορίες που μιλούν για συλλογικές προσδοκίες και διαψεύσεις, για στρατηγικές επιβίωσης, για αγώνες και απογοητεύσεις, για μοίρασμα εμπειριών και ανάδυση ενδιάμεσων χώρων υβριδικών ταυτοτήτων και συγκρητισμού. Οι ενδιάμεσοι αυτοί χώροι εικονοποιούνται πολύ ζωντανά σε μια από τις ιστορίες όταν τα φαγητά που μαγειρεύει η οικογένεια γίνονται ο χώρος όπου έχουν θέση και το οικείο της πατρίδας προέλευσης και το νέο της Ελλάδας ή των φίλων από άλλες χώρες, και αυτό το ενδιάμεσο –το καινούριο που γεννιέται– περνάει πίσω στην πατρική οικογένεια μέσω Skype. Επομένως, οι ταυτότητες των ανθρώπων δεν έχουν να κάνουν τόσο με τον χώρο όσο με τα ανθρωποδίκτυα στα οποία εντάσσονται και με τις βιωμένες διαδρομές στον χώρο και στον χρόνο, υπερβαίνοντας τα εθνικά σύνορα.[6]

Ούτε ο τόπος ούτε οι άνθρωποί του, γράφει η Doreen Massey, μπορούν να κατανοηθούν χωρίς τον χρόνο – η γεωγραφία χωρίς την ιστορία.[7] Εν προκειμένω για τους ανθρώπους της Μεσογείου,

5. Maurizio Isabella and Konstantina Zanou, "The Sea, its People and their Ideas in the Long Nineteenth Century". In Maurizio Isabella and Konstantina Zanou (eds.), *Mediterranean Diasporas*, London: Bloomsbury Publishing 2015, 1-23.

6. Henri Lefebvre, *The Production of Space*, Oxford: Basil Blackwell 1991.

7. Doreen Massey, "Places and their Pasts", *History Workshop Journal* 39 (1995), 182-192.

του Μαγκρέμπ, της κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής, ούτε ο τόπος τους ούτε οι ταυτότητές τους μπορούν να κατανοηθούν ανεξάρτητα από το παρελθόν της αποικιοκρατίας και των πολλαπλών νεωτερικοτήτων, που έχουν καθορίσει τη δυναμική και τις ισορροπίες της περιοχής. Όταν αφηγούνται τις ιστορίες τους οι άνθρωποι, είναι φανερό ότι πρόκειται για ένα παρελθόν που κάθε άλλο παρά πεθαμένο μπορεί να θεωρηθεί. Το αποικιοκρατικό παρελθόν ωστόσο λειτουργεί και μέσα από αντιστροφές. Το να έχει υπάρξει ένα κράτος αποικία και να έχει υιοθετήσει τους τρόπους των αποικιοκρατών θεωρητικά συνεισφέρει στην ανώτερη κατάταξή του στην υποτιθέμενη κλίμακα των πολιτισμών της Αφρικής. «Εμείς, για παράδειγμα, δεν τρώμε με τα χέρια, όπως άλλοι. Τρώμε με μαχαίρι, με πιρούνι. Και δεν τρώμε από ένα πιάτο βάζοντας μέσα πολλοί μαζί τα χέρια μας», λέει ένας από τους αφηγητές. Η αποικιοκρατία στο πλαίσιο αυτό δε νοηματοδοτείται ως συνθήκη καθυστέρησης της πορείας του έθνους προς την ολοκλήρωσή του –ως αιτία καθυστέρησης, με άλλα λόγια– αλλά ως εμπειρία που φέρνει ένα βήμα πιο κοντά στην ευρωπαϊκή νεωτερικότητα, θυμίζοντας το *Μαύρο Δέρμα, Λευκές Μάσκες* του Frantz Fanon.[8] Το παρελθόν επανέρχεται συνεχώς στις ιστορίες των ανθρώπων είτε πρόκειται για το βιωμένο παρελθόν, μέσω του οποίου εξηγούν τους λόγους που τελικά τους ανάγκασαν να φύγουν από τις πατρίδες τους (όπως πολύ καθαρά το αφηγείται ο Vahid), είτε πρόκειται για τη μνήμη του συλλογικού τους παρελθόντος (όπως στις ιστορίες της Blessing ή του Suneel). Παρελθόν και παρόν αλληλοπλέκονται στη μνήμη των ανθρώπων όταν αφηγούνται σε συντελεσμένο μέλλοντα τις ιστορίες τους.

Οι άνθρωποι αφηγούνται τις ιστορίες τους με τον τρόπο που τις θυμούνται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, στο πλαίσιο που έχει δημιουργήσει η συνθήκη της συνέντευξης. Με την έννοια αυτή η

8. Frantz Fanon, *Black Skin, White Masks*, New York: Grove Press 1967.

στιγμή της συνέντευξης είναι ακριβώς και η στιγμή παραγωγής ενός αρχείου για τη μετανάστευση στον 21ο αιώνα.[9] Ένα αρχείο, ωστόσο, στο οποίο δε θα ανατρέχουμε για να διασταυρώσουμε την ακρίβεια των γεγονότων αλλά το νόημα που είχαν για όσους τα βίωσαν. Πρόκειται για ένα αρχείο δυναμικό, που προκρίνει την αλήθεια έναντι της ακρίβειας, ούτως ή άλλως σε ένα πλαίσιο το οποίο καθορίζεται από τη δεδομένη στιγμή της συνέντευξης.[10] Γιατί οι ιστορίες των ανθρώπων αυτών πιθανότατα θα είναι διαφορετικές αν τις αφηγηθούν στη συγκυρία ενός άλλου παρόντος, που θα έχει γεννήσει και άλλες προσδοκίες για το μέλλον. Οι προφορικές μαρτυρίες φωτίζουν όχι την ακρίβεια των γεγονότων, αλλά το πώς βίωσαν τη μεταναστευτική εμπειρία οι μετανάστες καθώς και την πολυπλοκότητα της εμπειρίας και τον τρόπο που αυτή εγγράφεται στις καθημερινές επιλογές των ανθρώπων. Με το να φωτίζουν πλευρές της μεταναστευτικής εμπειρίας που συνήθως μένουν στην αφάνεια, αφού δεν ανήκουν σε αυτές που συνήθως ενδιαφέρουν τη θεσμική καταγραφή των μεταναστευτικών ροών, κλονίζουν την παντοδυναμία των γραμμικών, μονοσήμαντων και οικονομικών προσεγγίσεων του μεταναστευτικού φαινομένου, επιτρέποντάς μας να δούμε τους ανθρώπους και τις επιλογές τους πίσω από τους

9. Για τον τρόπο που λειτουργεί η προφορική μνήμη και για το πώς οι προφορικές μαρτυρίες συγκροτούν αρχείο βλ. μεταξύ άλλων: Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, *Ανάποδα χρόνια: συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950)*, Αθήνα: Πλέθρον 1997; Alessandro Portelli, "What makes oral history different?". In R. Perks and A. Thompson (eds.), *The Oral History Reader*, London: Routledge 1998, 63-74; Γιώργος Τσιώλης και Ειρήνη Σιούτη (επιμ.), *Βιογραφικές (ανα)κατασκευές στην ύστερη νεωτερικότητα: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της βιογραφικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Νήσος 2013.

10. Για τη διάκριση μεταξύ ακρίβειας και αλήθειας στο παρελθόν βλ. σχετικά: Αντώνης Λιάκος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*, Αθήνα: Πόλις 2007.

αριθμούς των στατιστικών.[11] Ο τρόπος που οι μετανάστες, για παράδειγμα, αφηγούνται την απόφασή τους να φύγουν από την πατρίδα τους δεν αποκαλύπτει μόνο τους λόγους που τους οδήγησαν στην απόφαση να φύγουν, αλλά και τις προσδοκίες που είχαν από τη μετανάστευση, τον τρόπο που φαντάζονταν τον τόπο προορισμού. Αποκαλύπτει ότι στην πλειονότητά τους όσοι αψήφησαν τους κινδύνους προκειμένου να φτάσουν στην Ευρώπη το έκαναν επειδή την είχαν φανταστεί ως τον τόπο εκείνο της ελευθερίας και της δημοκρατίας που θα τους έδινε την ευκαιρία να προκόψουν. Σκιαγραφεί επίσης την περιπλάνηση από τη μια ευρωπαϊκή χώρα στην άλλη, όπου «πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδον ἄστεα καὶ νόον ἔγνω» μετά τη διάψευση της αρχικής προσδοκίας.

Οι ιστορίες των μεταναστών φωτίζουν και τη σημασία των δικτύων στην εμπειρία της μετανάστευσης. Φωτίζουν δηλαδή τον τρόπο που η ανθρώπινη δικτύωση όχι μόνο βοηθά το υποκείμενο να πάρει την αρχική απόφαση της μετανάστευσης και να φτάσει στον προορισμό του, αλλά πολύ συχνά τα δίκτυα είναι αυτά που το βοηθούν στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που ανακύπτουν κατά τον πρώτο καιρό της άφιξής του στη χώρα προορισμού. Είναι ενδιαφέρουσα η διαφορετική ανάγνωση των δικτύων αυτών από τους διαφορετικούς αφηγητές, εν πολλοίς έμφυλα προσδιορισμένη. Έτσι, ενώ φαίνεται ότι οι άντρες υπογραμμίζουν συστηματικά τη σημασία της προσωπικής τους στάσης και αποφασιστικότητας σε ό,τι αφορά τον τρόπο που κινήθηκαν μέσα στα δίκτυα αυτά και διαμόρφωσαν στη συνέχεια τη ζωή τους (π.χ. Ghassan, Vahid), για τις γυναίκες πολύ μεγαλύτερη σημασία φαίνεται να έχουν οι σχέσεις με τους κοντινούς τους ανθρώπους (π.χ. Mariana, Fatiha).

Μια άλλη ενδιαφέρουσα όψη των προφορικών αφηγήσεων είναι ο τρόπος που φωτίζουν τη διαγενεακή σχέση στις οικογένειες των

11. Alistair Thomson, "Moving Stories: Oral History and Migration Studies", *Oral History* 27, no. 1 (Spring 1999): 24-37.

μεταναστών – την πολύπλοκη σχέση ανάμεσα στις δύο γενιές και τις δύο πατρίδες.[12] Τι αφηγούνται οι μετανάστες πρώτης γενιάς στα παιδιά τους, που είτε γεννήθηκαν εδώ είτε ήρθαν σε πολύ μικρή ηλικία; Τι τους λένε για την πατρίδα που άφησαν πίσω και πώς ονειρεύονται τη σχέση τους με την Ελλάδα; Τι γίνεται με τη γλώσσα όταν σε πολλές περιπτώσεις οι γλώσσες που οι γονείς και τα παιδιά νιώθουν ως οικείες είναι διαφορετικές; Και το κυριότερο, πώς βιώνουν τους διαφορετικούς πολιτισμικούς κώδικες, που πολλές φορές αναπτύσσονται; Η ιστορία του Halit είναι για τα ερωτήματα αυτά πολύ διαφωτιστική.

Το ζήτημα των ανακριβειών ή της ωραιοποίησης του παρελθόντος είναι μια κριτική που συχνά επανέρχεται όταν πρόκειται για προφορικές συνεντεύξεις. Υπάρχουν κομμάτια των συνεντεύξεων που μοιάζουν μη πιστευτά, υπερβολικά ή εν πάση περιπτώσει ανακόλουθα με την υπόλοιπη πορεία της ζωής του αφηγητή. Συνήθως πρόκειται για τα τμήματα εκείνα της αφήγησης που είτε αναφέρονται στον τρόπο που περνούσαν τη ζωή τους στην πατρίδα τους –όταν δεν είχαν παρουσιαστεί ακόμα τα προβλήματα που τους οδήγησαν στη μετανάστευση– είτε αναφέρονται στις περιόδους που αρχίζει και αποκαθίσταται η κανονικότητα της ζωής τους στην Ελλάδα. Εδώ είναι σημαντικό να κρατάμε κατά νου δύο δεδομένα. Το πρώτο είναι ότι με τις ιστορίες ζωής δεν προσπαθούμε να απαντήσουμε στην ερώτηση «Τι έγινε;» αλλά κυρίως στην ερώτηση «Πώς θυμάται το υποκείμενο αυτό που έγινε και τι νόημα του δίνει;». Η υποκειμενική αυτή νοηματοδότηση έχει σημασία τόσο επειδή καθορίζεται από τον τρόπο που βιώνει το υποκείμενο το παρόν του –και συνεπώς το φωτίζει– όσο και επειδή αποτελεί με τη σειρά της το υπόβαθρο πάνω στο οποίο θα σχεδιάσει τις στρατηγικές του για το μέλλον. Αλλά η σχέση μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος παραμένει ούτως ή άλλως δυναμική και το παρελθόν επαναπροσδιορίζεται όταν αλλάζουν οι προσδοκίες για το μέλλον.[13] Με αυτήν την έννοια, μας ενδιαφέρουν και οι σιωπές και αυτά που αφήνονται στη λήθη καθώς και η μνήμη που αλλοιώνει την ακρίβεια των γεγονότων. Γιατί όλα αυτά αποκαλύπτουν τους δημιουργικούς δρόμους της μνήμης, της φαντασίας, του συμβολισμού και της ερμηνείας, οι οποίοι προσδίδουν στα γεγονότα την πολιτισμική τους σημασία. Το δεύτερο είναι η έννοια της λεγόμενης «μνήμης κουρτίνας». Πρόκειται για μια έννοια που έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τον τρόπο που η βίωση ενός τραυματικού γεγονότος επανερμηνεύει το παρελθόν που προηγήθηκε με τρόπο που να το ωραιοποιεί.[14] Συνέβη κατά κόρον με τη μνήμη των Εβραίων για την περίοδο πριν από το Ολοκαύτωμα αλλά και στα δικά μας. Πώς αλλιώς να ερμηνευθεί η ειδυλλιακή κατάσταση που περιγράφουν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες για την περίοδο πριν από το 1922;

Τέλος, η έννοια που φαίνεται να επανέρχεται σταθερά σε όλες τις ιστορίες είναι αυτή της νοσταλγίας. Σχεδόν όλοι νοσταλγούν την πατρίδα τους. Η εικόνα της παραμένει ζωντανή μέσα τους, γιατί είτε θυμούνται να έχουν ζήσει ευτυχισμένα χρόνια σε αυτήν είτε θέλουν να γυρίσουν πίσω για να αλλάξουν την άσχημη τωρινή κατάσταση. Η νοσταλγία είναι πάντοτε παρούσα είτε ως η συνεχής και ανολοκλήρωτη επιστροφή του Οδυσσέα είτε ως η προσπάθεια του Αινεία για επαναθεμελίωση του οικείου μέσω των συμβόλων του. Άλλωστε, η μυθική φιγούρα του Αινεία κυριάρχησε και στο

12. Βλ. σχετικά: Ζακ Χασούν, *Το κοντραμπάντο της μνήμης*, Αθήνα: Εξάντας 1996.

13. A. Liakos and E. Salvanou, "Citizenship, Memory and Governmentality: A Tale of Two Migrant Communities". In A. K. Isaacs (ed.), *Citizenships and Identities: Inclusion, Exclusion, Participation*, Pisa: Plus-Pisa University Press 2010, 155-172.

14. Βλ. σχετικά: Andreas Huyssen, *Present Pasts. Urban Palimpsests and the Politics of Memory*, Stanford: Stanford University Press 2003.

φαντασιακό των ντόπιων τις τελευταίες μέρες καθώς παρατηρούσαν την προσφυγική κρίση να εξελίσσεται γύρω τους. Πρόκειται για την εικόνα που κυκλοφόρησε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με τον πρόσφυγα να κουβαλά στους ώμους του τον πατέρα του – εικόνα που παραλληλίστηκε με αυτή του Αινεία που κουβαλούσε με τον ίδιο τρόπο τον δικό του γέρο πατέρα, τον Αγχίση. Αλλά τι νοηματοδοτούν ως νόστο οι άνθρωποι που έχουν φύγει από τις πατρίδες τους; Ποια είναι τα όρια του οικείου και του ξένου; Για να καταλάβουμε την εμπειρία τους, θα πρέπει πρώτα να σταθούμε κριτικά απέναντι σε αντιλήψεις που δίνουν συγκεκριμένη υπόσταση σε έννοιες όπως «πατρίδα», «γλώσσα», «ταυτότητα», έχοντας κατά νου ότι ακόμη και η οργάνωση του κόσμου, που σήμερα θεωρούμε δεδομένη και φυσική, είναι το αποτέλεσμα μεγάλων προσφυγικών και μεταναστευτικών ρευμάτων που έλαβαν χώρα μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους, και μέσα από τα ρεύματα αυτά διαμορφώθηκε η συνθήκη της εθνικής ομοιογένειας όπως τη βιώσαμε ως σήμερα. Αφού λοιπόν παραδεχθούμε την ιστορικότητα της ουσιοκρατικής προσέγγισης των ταυτοτήτων, μπορούμε να διερευνήσουμε τους όρους μέσα από τους οποίους διαμορφώνονται στον σύγχρονο κόσμο οι έννοιες του «σπιτιού» και της «πατρίδας» σε μετανάστες και μη. Η Μπαρμπαρά Κασσέν διακρίνει τρία βασικά στοιχεία πάνω στα οποία δυνητικά διαμορφώνεται η έννοια της πατρίδας: ταυτότητα, καταγωγή και γλώσσα.[15] Το να μπορέσει να φύγει κανείς από την πατρίδα του, υποστηρίζει, συχνά συνεπάγεται την άρνηση της ταυτότητάς του, την ανάγκη να ξεχάσει, έστω και προσωρινά. Στην περίπτωση του Οδυσσέα, ήταν η άρνηση της ταυτότητάς του (Κανένας) αυτή που τον γλίτωσε από τον Κύκλωπα και του επέτρεψε να συνεχίσει το ταξίδι του, όχι η προσκόλληση σε αυτή. Αλλά ούτε στην Ιθάκη τελείωσε το ταξίδι

15. Μπαρμπαρά Κασσέν, *Η Νοσταλγία. Πότε λοιπόν είναι κανείς σπίτι του;*, Αθήνα: Μελάνι 2015.

του Οδυσσέα και η νοσταλγία έμεινε ανολοκλήρωτη. Χρειάστηκε να φύγει από τις ρίζες του και να πάει πολύ μακριά, εκεί όπου κανείς δε θα αναγνώριζε ούτε τον ίδιο ούτε τις εμπειρίες του. Μόνο τότε, μέσα και μέσω της παντελούς αποξένωσης, θα μπορούσε να είναι σε θέση να επιστρέψει. Ο Αινείας από την άλλη ξέρει ότι η επιστροφή είναι αδύνατη. Και αποφασίζει να φτιάξει καινούρια πατρίδα κουβαλώντας συμβολικά την παλιά μαζί του – τον πατέρα και τα ιερά. Όμως, για να μπορέσει να ριζώσει στη νέα πατρίδα, αυτή που έχει φτιαχτεί με τα υλικά της παλιάς που δεν υπάρχει πια, πρέπει να εγκαταλείψει κάτι, τη γλώσσα. Η γλώσσα που είναι όχι μόνο μέσο επικοινωνίας αλλά και το δίχτυ του νοήματος του κόσμου. Η γλώσσα που άλλοι εξόριστοι όπως η Άρεντ αναγνωρίζουν ως τη μοναδική τους πατρίδα.

Η νοσταλγία έχει να κάνει όχι με την επιστροφή αλλά με την αναμονή της – με το όχι ακόμα. Η νοσταλγία δεν αφορά μόνο το παρελθόν αλλά και το προσδοκώμενο μέλλον. Και κυρίως δεν έχει να κάνει μόνο με επιστροφή στον χώρο αλλά και με επιστροφή στον χρόνο, συχνά σε ένα παρελθόν που δεν υπήρξε παρά μέσα στη φαντασία των ανθρώπων. Οι ιστορίες που περιλαμβάνονται στο βιβλίο είναι ιστορίες περιπλάνησης, στον χώρο και στον χρόνο της Μεσογείου, ανθρώπων που για διαφορετικούς λόγους ο καθένας δε χωρούσαν στις πατρίδες τους. Είναι ιστορίες περιπλάνησης ανάμεσα σε ετερογενείς χρόνους και συγκεχυμένες χρονικότητες. Είναι ιστορίες ανθρώπων που είτε έφυγαν γιατί είχαν ήδη αποκλειστεί από τις κοινωνίες τους είτε βίωσαν την περιθωριοποίηση εκεί όπου έφτασαν – συχνά και τα δύο μαζί. Οι σύγχρονοι μετανάστες δεν μπορούν να κατανοηθούν έξω από μια διαδικασία συνεχούς παραγωγής αποκλεισμών και περιθωριοποιήσεων στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες.[16] Την ίδια στιγμή, ωστόσο,

16. Saskia Sassen, *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*, Cambridge Mass: Harvard University Press 2014.

οι άνθρωποι αυτοί, παρά το γεγονός ότι η κοινωνία επιμένει να τους σπρώχνει στο περιθώριο, αναλαμβάνουν την ευθύνη της ζωής τους, σχεδιάζουν το μέλλον τους και προπαντός νηματοδοτούν τις ζωές τους. Με αυτήν την έννοια είναι οι ίδιοι που βάζουν την ατζέντα στις ιστορίες τους – ακόμη και αν σε αυτήν την ατζέντα η εμπειρία της μετανάστευσης έρχεται σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τις τωρινές δυσκολίες τους, όπως στην περίπτωση της Fatiha.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν το διάστημα από τον Οκτώβριο του 2015 έως και τον Φεβρουάριο του 2016, οι περισσότερες στο «Εργαστήρι Πολιτισμού» και στο «Κέντρο για το Παιδί», τα οποία δημιουργήθηκαν από το «Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού» και βρίσκονται στον Σταθμό Λαρίσης. Η συνέντευξη της Farhia πραγματοποιήθηκε σε πρότερο χρόνο για τις ανάγκες άλλου τύπου καταγραφής από τη Μαρία Χριστοπούλου, κοινωνική λειτουργό, και τη Βικτώρια Τσουκαλά, συντονίστρια προγραμμάτων του Δικτύου. Τη συνολική φροντίδα για την επιλογή, την προετοιμασία και την οργάνωση των συνεντεύξεων είχε η Βιόλα Γκιόκα, υπεύθυνη προγραμμάτων και ερευνήτρια του Δικτύου, στην οποία εκφράζω και από δω τις ευχαριστίες μου. Οι αφηγητές επιλέχθηκαν από τους ανθρώπους που ήδη συνδέονταν με το Δίκτυο και ήταν πρόθυμοι να αφηγηθούν τις ιστορίες τους προκειμένου να δημοσιευθούν. Για τον τρόπο που δηλώνονται τα ονόματα των αφηγητών, δεν ακολουθήθηκε ενιαία γραμμή, αλλά ερωτήθηκαν οι ίδιοι για τον τρόπο που επιθυμούν να εμφανίζονται. Έτσι, όταν ο αφηγητής εμφανίζεται με ονοματεπώνυμο, πρόκειται για το πραγματικό όνομα του αφηγητή, ενώ, όταν εμφανίζεται μόνο με το όνομα και με ένα αρχικό κεφαλαίο στη θέση του επωνύμου, πρόκειται για ψευδώνυμο, το οποίο έχει ο ίδιος επιλέξει. Οι περισσότερες συνεντεύξεις έγιναν στα ελληνικά και τα αγγλικά, ενώ ελάχιστες ήταν αυτές που έγιναν στις μητρικές γλώσσες των αφηγητών – στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιήθηκε διερμηνέας.

Στο βιβλίο περιλαμβάνονται εκτεταμένα μέρη των συνεντεύξεων μεταφρασμένα στα ελληνικά και με τρόπο που να εξασφαλίζεται η συνοχή και η αναγνωσιμότητα. Τα ηχητικά αρχεία των συνεντεύξεων έχουν κατατεθεί στο Δίκτυο, ενώ οι συνολικές απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις θα αναρτηθούν σύντομα στον ιστότοπο του Δικτύου μεταφρασμένες στα ελληνικά.

Abdul Moin Slon

από τη Συρία

«Πρέπει να ξεχάσω γιατί οι δυσκολίες είναι ακόμη μπροστά μας. Ήταν δύσκολος ο πόλεμος, αλλά πρέπει να μπορέσουμε να ξεχάσουμε για να προχωρήσουμε μπροστά».

Γεννήθηκα το 1977 στη Χομς της Συρίας, σ' έναν καταυλισμό προσφύγων. Ήμουν Παλαιστίνιος πρόσφυγας στη Συρία. Πρόσφυγας τρίτης γενιάς. Η ζωή μου ήταν καλή. Δούλευα. Είχα δύο παιδιά και γυναίκα. Κι όλα ήταν καλά, εκτός από το ότι ήμουν πρόσφυγας. Ζούσαμε καλά πριν από τον πόλεμο. Φτάσαμε στην Τουρκία φεύγοντας από τον πόλεμο, και από την Τουρκία στην Κάλυμνο.

Πώς είναι να μεγαλώνει και να ζει κανείς σ' έναν καταυλισμό προσφύγων για τρεις γενιές; Τι σημαίνει αυτό;

Ο ΟΗΕ είναι υπεύθυνος για τους καταυλισμούς αυτούς στη Συρία καθώς και για την εκπαίδευση. Οι πρόσφυγες έχουν πρόσβαση σε όλα τα κοινωνικά δικαιώματα της Συρίας αλλά όχι σε πολιτικά δικαιώματα, οπότε τα παιδιά σπουδάζουν στα σχολεία του καταυλισμού, μετά στα σχολεία της συριακής κυβέρνησης και μετά δουλεύουν πάλι ως επαγγελματίες στον καταυλισμό. Ο καταυλισμός δεν είναι σαν στρατόπεδο συγκέντρωσης, είναι μια ζώνη της πόλης όπου κατοικούν Παλαιστίνιοι. Γι' αυτό τον ονομάζουν «καταυλισμό». Όμως είναι μέσα στην κοινωνία της Συρίας.

Οι γονείς μου έχουν πεθάνει εδώ και χρόνια από γηρατειά (2010 με 2011). Η οικογένειά μου ανήκε στη μεσαία τάξη. Τε-

λείωσα τεχνική σχολή και μετά άνοιξα μαγαζί με ηλεκτρονικά. Παντρεύτηκα το 2010. Τα προβλήματα ξεκίνησαν στις 17 Μαρτίου του 2011. Ήταν η πρώτη φορά που είδαμε στην τηλεόραση ανθρώπους να πεθαίνουν στη διπλανή πόλη. Το μάθαμε στην τηλεόραση, γιατί άρχισε στα νότια της Συρίας και εγώ ήμουν στη Χομς, στη μέση της Συρίας, μακριά από κει όπου άρχισε. Όταν το άκουσα ήμουν στη δουλειά. Έμαθα για τις διαδηλώσεις και για μερικούς ανθρώπους που σκοτώθηκαν σ' αυτές. Και για δακρυγόνα και βόμβες. Ήξερα ότι αυτό δε θα τελείωνε γρήγορα. Είχε χυθεί αίμα και από μόνο του αυτό έκανε την κατάσταση οριακή. Η Συρία είναι κατακερματισμένη και το επεισόδιο άρχισε από τις φυλές. Με διαμάχες μεταξύ τους. Και ήταν αναμενόμενο ότι η φυλή θα εκδικηθεί για τους νεκρούς αργά ή γρήγορα. Και έτσι ήξερα ότι, αφού άρχισε αυτή η ιστορία, δε θα τελείωνε εύκολα. Θα έπαιρναν εκδίκηση από την κυβέρνηση και θα ξανάρχιζε από την αρχή. Και υπάρχουν και πολλές φατρίες.

Στη Συρία, πριν αρχίσει ο πόλεμος, η κυβέρνηση είχε ήδη εγκαταστήσει ένα καθεστώς που ήταν μάλλον επιβλαβές. Έβαζαν τους ανθρώπους φυλακή χωρίς κανένα λόγο και μετά δεν έβγαιναν ποτέ. Ήμασταν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης εξαιτίας του πολέμου με το Ισραήλ και η κυβέρνηση μπορούσε να κάνει ό,τι ήθελε. Οι φυλές από την άλλη είναι κάτι φυσιολογικό. Έχουν τη δική τους οντότητα μέσα στη Συρία και εξουσία – όχι πολιτική εξουσία, όπως ο Ασάντ, αλλά κοινωνική εξουσία ή εξουσία πάνω σε μια περιοχή. Ήταν λοιπόν αναμενόμενο ότι, όταν σκοτώθηκε κάποιος από μια φυλή, η φυλή αυτή θα ήθελε να εκδικηθεί την κυβέρνηση. Οι φυλές συγκροτούνται κυρίως με βάση δεσμούς συγγένειας.

Δε φοβήθηκα. Η μεγάλη μου κόρη γεννήθηκε τρεις μήνες αφού άρχισε ο πόλεμος. Στην αρχή δε φοβήθηκα γιατί ο πόλεμος ήταν μακριά. Όταν όμως άρχισε να πλησιάζει, άρχισα και γω να φοβάμαι. Στην αρχή νόμιζα ότι ο πόλεμος θα περιοριστεί στην πόλη

που άρχισε, ότι δε θα εξαπλωνόταν. Αλλά μέσα σ' ένα μήνα εξαπλώθηκε. Στο διάστημα αυτό οι άνθρωποι συζητούσαν ό,τι άκουγαν στις ειδήσεις. Δεν είχαν δει ακόμη τίποτα.

Αυτό που συνέβαινε στη Συρία το συνέδεσες καθόλου με όσα είχαν συμβεί στην πλατεία Ταχρίρ;

Όχι, η Συρία ήταν κάτι διαφορετικό.

Πριν ξεκινήσει ο πόλεμος, ποια σχέδια έκανες για τη ζωή σου;

Σχεδίαζα να φτιάξω τη ζωή μου, να είμαι ισχυρός για τα παιδιά μου, ακόμη και να επεκτείνω τη δουλειά μου. Ό,τι δηλαδή κάνουν όλοι οι νιόπαντροι άντρες, που προσπαθούν να εξασφαλίσουν τα παιδιά τους, να τα στείλουν σχολείο, να τους παρέχουν όσα χρειάζονται. Κανονικά και απλά πράγματα. Είχα καλή ζωή, είχα φίλους, πελάτες. Όλοι με συμπαθούσαν κι εγώ το ίδιο. Δεν είχα κάνει κακό σε κανέναν. Στον γάμο μου είχα κάνει ένα μεγάλο γλέντι. Είχαν έρθει όλοι, όλος ο καταυλισμός προσφύγων. Ήταν ωραία. Ο πόλεμος έφτασε τελικά σ' ένα μέρος κοντά στον καταυλισμό, περίπου 500 μ. μακριά, και αρχίσαμε ν' ακούμε την κλαγγή των όπλων. Κι επειδή το μαγαζί μου είναι πολύ κοντά στη γειτονιά αυτή, ήμουν ο πρώτος από τον καταυλισμό που το έμαθα. Οι συγκρούσεις δεν αφορούσαν τον καταυλισμό αλλά τη διαμάχη των κυβερνητικών με τους αντικυβερνητικούς. Εγώ δεν υποστήριζα κανέναν τους. Ήθελα απλώς να τελειώσει.

[διερμηνέας: Εδώ όμως πρέπει να προσθέσω ότι η κατάσταση στους καταυλισμούς στη Συρία είναι ιδιαίτερη και προσπαθούν να παραμείνουν ουδέτεροι, ακόμη και όταν τους πιέζει η κυβέρνηση να εμπλακούν στη διαμάχη. Είναι η τακτική τους να είναι ουδέτεροι. Κι έτσι και οι δύο αντιμαχόμενοι τους πίεζαν και τους μάχονταν, ακριβώς επειδή είναι ουδέτεροι. Υπάρχουν περίπου δεκατέσσερις τέτοιοι καταυλισμοί, όπου μένουν περίπου 500.000 άνθρωποι.]

Πώς ήταν να είσαι Παλαιστίνιος στη Συρία πριν από τον πόλεμο;

Η κοινωνική ζωή ήταν φυσιολογική, μόνο που δεν είχαμε πολιτικά δικαιώματα. Θα μπορούσα να μείνω εκεί για την υπόλοιπη ζωή μου. Όταν όμως στις αρχές του 2012 ο πόλεμος άρχισε να επηρεάζει τους καταυλισμούς, αρχικά τη Λατάκια στην παραλία και μετά τη Χομς, βρεθήκαμε στη μέση της διαμάχης. Άκουγες τις ρουκέτες πάνω από τον καταυλισμό. Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα, ύστερα από λίγο καιρό τις συνηθίζεις, γίνεται μέρος της καθημερινότητας. Είναι σαν να περνάει το τρένο. Είναι εντάξει. Κάποιες μέρες τις ακούγαμε κάθε λεπτό. Δεν υπήρχε σειρήνα. Ακούγαμε τις ρουκέτες και παίρναμε προφυλάξεις. Εγώ πήγαινα κανονικά στη δουλειά μου, κι ας έπεφταν οι ρουκέτες. Το ίδιο και η γυναίκα μου. Ήταν δασκάλα αραβικών. Έπρεπε να βγάλουμε τα προς το ζην. Αλλά, κάθε φορά που έφευγα, σκεφτόμουν ότι μπορεί και να μη γυρίσω. Τα παιδιά ήταν στο σπίτι με τη μαμά τους ή, όταν έλειπε η μαμά για δουλειά, με τη γιαγιά και τον παππού.

Δεν είχαμε ακριβώς ελλείψεις στα είδη πρώτης ανάγκης, αλλά άρχισαν ν' ακριβαίνουν πολύ και δεν μπορούσαν να τα αγοράσουν όλοι. Έναν χρόνο μετά αφότου άρχισε ο πόλεμος, το γάλα είχε ακριβύνει τόσο, που δεν μπορούσε να το αγοράζει ο κόσμος. Δε λιμοκτονούσαμε, αλλά αρχίσαμε να κάνουμε οικονομία στο πόσο καταναλώναμε. Αν πριν, για παράδειγμα, καταναλώναμε ένα μπουκάλι γάλα τις δύο μέρες, τώρα το κάναμε να διαρκέσει τέσσερις. Το φαγητό βέβαια έφτανε στον καταυλισμό, ήταν όμως λιγότερο. Αλλά, ακόμη και πριν να λιγοστέψει, οι άνθρωποι άρχισαν να θέλουν να κερδοσκοπούν. Αρχίσαμε ν' ανησυχούμε όταν άρχισαν να σκοτώνονται άνθρωποι του καταυλισμού έξω από αυτόν. Σκοτώθηκαν μερικοί φίλοι μου, και ο ξάδελφός μου –δεκαοκτώ χρονών– είναι στη φυλακή από την αρχή του πολέμου και κανείς δεν ξέρει γιατί. Σταματάνε στην τύχη ανθρώπους και τους παίρνουν. Πήγε να πάρει το απολυτήριο του λυκείου, γύριζε σπίτι και τον σταμάτησαν στο σημείο ελέγχου έξω από τον καταυλισμό

και τον πήραν. Τον πήρε η κυβέρνηση και δεν έχουμε νέα του, δεν ξέρουμε αν είναι ζωντανός ή νεκρός. Πάνε τώρα τρία χρόνια. Το μάθαμε γιατί ήταν μαζί με μια κοπέλα εκείνη τη μέρα και γύρισε και μας το είπε.

Άρχισα να σκέφτομαι ότι πρέπει να φύγω όταν άρχισαν οι εκρήξεις γύρω από τον καταυλισμό κι όταν στο σημείο ελέγχου άρχισαν να συλλαμβάνουν τυχαία ανθρώπους. Το συζήτησα αρχικά με τη γυναίκα μου, η οποία είπε επίσης «ναι». Δούλευε τότε στον ΟΗΕ, αλλά δεν είχε κάποια πληροφορία από κει. Οι γονείς μου είχαν πεθάνει ήδη. Οι γονείς της γυναίκας μου και τα αδέλφια μας –οι πιο πολλοί από αυτούς– συμφωνούσαν ότι έπρεπε να φύγουμε. Μας πήρε εφτά μήνες να φύγουμε από τη στιγμή που το αποφασίσαμε. Προσπαθούσαμε να τακτοποιήσουμε τα οικονομικά μας. Να κλείσουμε τις δουλειές. Και το ταξίδι κόστιζε πολύ, οπότε χρειαζόμασταν χρήματα. Τα πουλήσαμε όλα –το σπίτι, το μαγαζί–, όλα. Και τα χρήματά μας έφτασαν ίσα να φύγουμε από τη Συρία. Είναι πολύ ακριβό το ταξίδι. Επειδή όλα είναι παράνομα, πρέπει να πληρώσεις πολλούς ανθρώπους. Φύγαμε στις 18 Μαΐου 2014. Εγώ, η γυναίκα μου και τα δυο μας παιδιά. Ανησυχούσα για τα παιδιά και τη γυναίκα μου. Είχα ακούσει ιστορίες και για όσους τα κατάφεραν και για όσους δεν τα κατάφεραν. Φοβόμουν για τα παιδιά, όμως δεν είχα άλλη επιλογή.

Το θυμάμαι το ταξίδι. Φύγαμε στις τρεις το πρωί. Θέλαμε μόνο να φτάσουμε στη θάλασσα. Πήγαμε στην Τουρκία με λεωφορείο κι από κει περάσαμε στην Ελλάδα με πλοίο. Στα παιδιά δεν είχαμε πει τίποτα, ήταν μικρά και δεν καταλάβαιναν. Το ταξίδι μέχρι την Τουρκία δεν ήταν πολύ δύσκολο, αλλά από την Τουρκία στην Ελλάδα ήταν πολύ δύσκολο. Ήμασταν στο πλοίο για περισσότερες από οχτώ ώρες και σ' ένα μικρό δωμάτιο τρία επί δύο μέτρα ήμασταν περισσότεροι από πενήντα πέντε άνθρωποι. Το δωμάτιο ήταν στο πλοίο. Κρυβόμασταν εκεί. Δεν ήρθαμε με φουσκωτό αλλά με πλοίο. Εγώ ξέρω να κολυμπάω, η γυναίκα μου

όμως φοβάται τη θάλασσα. Οι περισσότεροι απ' όσους ήταν εκεί δεν ήξεραν να κολυμπούν.

Για την Ελλάδα ήξερα προτού να έρθω εδώ. Αλλά δεν ήθελα να μείνω στην Ελλάδα. Ήθελα μόνο να περάσω στην Ευρώπη. Να πάω στη Δανία, όπου είναι η γυναίκα μου. Ήθελα να πάω εκεί γιατί είναι ευκολότερο να πάρω άδεια παραμονής και είναι γρηγορότερες οι διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης. Δεν είχα κάποιους γνωστούς, προσπαθούσα μόνο να φτάσω κάπου με ασφάλεια. Όταν φτάσαμε στην Κάλυμνο, ήρθε η αστυνομία. Μας κράτησαν τρεις μέρες και μας έδωσαν το χαρτί που έλεγε ότι πρέπει να φύγουμε σ' ένα μήνα. Πήγαμε στην Αθήνα στον φίλο μου – τον είχαμε ειδοποιήσει ότι θα έρθουμε και είχε κατέβει από τη Σουηδία για να μας βρει σπίτι. Τον είχαμε ειδοποιήσει από την Τουρκία, αλλά από κει και πέρα χρειαστήκαμε περίπου έναν μήνα, γιατί, κάθε φορά που προσπαθούσαμε να φύγουμε από την Τουρκία, ακυρωνόταν. Μείναμε στην Τουρκία περίπου ενάμιση μήνα. Σε ξενοδοχείο. Οι διακινητές συνήθιζαν να μας λένε αυτή τη βδομάδα, την άλλη βδομάδα... Μια φορά φτάσαμε μέχρι τη βάρκα, αλλά μας κατέβασαν για λόγους ασφαλείας και γυρίσαμε στο ξενοδοχείο. Όσο ήμασταν στην Τουρκία, κυκλοφορούσαμε κανονικά – δε φοβόμασταν μη μας πιάσει η αστυνομία. Και να δει κάποιον, δεν κάνει τίποτα.

Εδώ πια μείναμε στο σπίτι τέσσερις μήνες. Ο φίλος μου πήγε πάλι στη Σουηδία. Μου είχαν μείνει κάποια λεφτά και δανείστηκα κιόλας από φίλους για να τα βγάλω πέρα εδώ. Η γυναίκα μου έφυγε στις 29 Οκτωβρίου 2014. Πάλι παράνομα. Δεν είχαμε λεφτά για να φύγουμε όλοι μαζί, οπότε έφυγε μόνη της. Είμαι μόνος με τα παιδιά για περίπου ενάμιση χρόνο. Είναι δύσκολο να είσαι μόνος με δυο παιδιά. Στη Συρία δεν είχα συνηθίσει έτσι. Δούλευα πάρα πολλές ώρες και δεν είναι η φροντίδα των παιδιών κάτι που αναλαμβάνουν οι άντρες. Στα παιδιά είπα ότι η μαμά τους πήγε να τους φτιάξει ένα καινούριο σπίτι και ότι σύντομα θα πάμε να

τη βρούμε. Στενοχωριούνται και κλαίνε λίγο, αλλά προσπαθώ ν' αποσπώ την προσοχή τους. Μιλάνε μέσω Skype σχεδόν κάθε μέρα. Όταν μιλάνε με τη μαμά τους, όλο ρωτάνε πότε θα τελειώσει το σπίτι για να πάνε. Τα παιδιά δε θυμούνται τη Συρία, αλλά θυμούνται κάποιους ανθρώπους και μέρη: τον παππού και τη γιαγιά, το σπίτι των παππούδων και το δικό μας σπίτι. Θυμούνται και τον ήχο του πολέμου. Δε μιλάνε όμως για τον πόλεμο. Ούτε ρωτάνε γιατί αφήσαμε το σπίτι μας. Ήταν πολύ μικρά άλλωστε, δεν μπορούσαν να καταλάβουν. Τους λέω ιστορίες για τους συγγενείς μας, για να τους θυμούνται. Πιο πολύ για τους ανθρώπους παρά για τον τόπο. Όταν όμως τα κοιμίζω, δεν τους λέω τέτοιες ιστορίες. Τους λέω ιστορίες για παιδιά.

Οι μέρες τώρα περνάνε δύσκολα. Ξυπνάω και δεν έχω τι να κάνω με τα παιδιά. Προσπαθώ να πηγαίνω βόλτες μαζί τους και να τους φτιάχνω μια μικρή καθημερινή ρουτίνα και να βρίσκω λίγο χρόνο και για μένα. Είναι δύσκολο όμως. Να μάθω τη γλώσσα, να βρω δουλειά... Το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας είμαι ή στο σπίτι ή στο πάρκο. Είναι κάποιοι άνθρωποι που μιλάω μαζί τους στο πάρκο αλλά όχι πολλοί. Εκεί στο πάρκο έμαθα και για το Δίκτυο. Είναι σημαντικό για τα παιδιά το Δίκτυο – δυστυχώς δεν μπορούμε να ερχόμαστε κάθε μέρα κι έτσι ερχόμαστε δυο φορές τη βδομάδα. Ο πόλεμος αποσταθεροποίησε τη ζωή μου. Έχω την αίσθηση ότι βρίσκομαι σε μια μεταβατική φάση. Δεν ξέρω πώς θα είναι η ζωή μου σε πέντε χρόνια. Δεν μπορώ να κάνω σχέδια, περιμένω την επανένωση και μπορεί να πάρει ένα δυο χρόνια ακόμη. Σε πέντε χρόνια ελπίζω να έχει σταθεροποιηθεί η ζωή μου, να στέλνω τα παιδιά μου στο σχολείο, να ξαναορίζω τη ζωή μου, να 'μαι με τη γυναίκα μου. Στη Συρία δεν έχω πια τίποτα. Ό,τι είχα το πούλησα. Δεν έχω λόγο να ξαναγυρίσω, ακόμη κι αν αλλάξει η κατάσταση. Οι συγγενείς μου και οι φίλοι μου έχουν φύγει κι αυτοί. Άλλοι είναι στη Συρία, άλλοι έχουν φύγει γι' αλλού. Αυτό που θα 'θελα τώρα είναι να βγάλω τα παιδιά από αυτή τη

ρουτίνα και να κάνω γι' αυτά τα πράγματα καλύτερα. Δεν έχω μυαλό να σκεφτώ τίποτα άλλο, μόνο να τελειώνει αυτή η μεταβατική κατάσταση και να εγκατασταθώ κάπου. Πρέπει να ξεχάσω γιατί οι δυσκολίες είναι ακόμη μπροστά μας. Ήταν δύσκολος ο πόλεμος, αλλά πρέπει να μπορέσουμε να ξεχάσουμε για να προχωρήσουμε μπροστά.

Vahid Pejman
από το Αφγανιστάν

«Μερικές φορές νιώθουμε ότι δε θα ήμασταν ευπρόσδεκτοι στη χώρα μας επειδή είμαστε χριστιανοί και δεν είμαστε ευπρόσδεκτοι εδώ επειδή είμαστε Αφγανοί».

Ήρθα από το Αφγανιστάν, από μια πόλη κοντά στα σύνορα με το Ιράν. Προέρχομαι από μια μουσουλμανική οικογένεια που περιλάμβανε καμιά δεκαριά ανθρώπους, τους γονείς μου και οκτώ αδέλφια. Η μητέρα μου πέθανε όταν ήμουν περίπου δύο χρονών. Όταν πέθανε, ήμασταν εγκλωβισμένοι μέσα σ' ένα πόλεμο ανάμεσα στους Ρώσους και τους Μουτζαχεντίν. Μετά από αυτό πήγαμε στο Ιράν. Και στο Ιράν ο πατέρας ξαναπαντρεύτηκε μετά από δύο χρόνια. Ο πατέρας μου έκανε κι άλλα παιδιά από τον δεύτερο γάμο, αλλά από τη δική μου μητέρα ήμουν ο μικρότερος. Έχω αδέλφια από τον πρώτο γάμο του πατέρα μου και από τον δεύτερο. Πήγα σχολείο στο Ιράν. Πήγα εκεί δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο. Μείναμε εκεί για περίπου δεκατέσσερα χρόνια. Ήμουν δυόμισι χρονών όταν πήγαμε και δεν τελείωσα το σχολείο εκεί. Ήμουν στη δεκάτη όταν γυρίσαμε στο Αφγανιστάν.

Γιατί γυρίσατε;

Γιατί κατέρρευσε το κομμουνιστικό καθεστώς και πήραν την εξουσία οι Μουτζαχεντίν και όλοι το περιμένανε αυτό. Ήμασταν στις αρχές της δεκαετίας του '90. Όταν γυρίσαμε, ήμουν με τον πατέρα μου και τα δυο αδέλφια μου. Οι δυο αδελφές μου είχαν παντρευτεί στο Ιράν, όταν ήταν ακόμη μικρές – η μεγάλη δεκατεσσάρων και η μικρή δώδεκα. Παντρεύτηκαν τόσο μικρές επειδή η οικογένειά μας ήταν σε δύσκολη οικονομική κατάσταση. Όταν ο πατέρας μου έχασε την όρασή του, σταμάτησε να δουλεύει ως υποδηματοποιός. Μετά από τρία χρόνια χώρισε με τη δεύτερη γυναίκα του. Όλα μου τα αδέλφια δούλευαν για να συντηρήσουν την οικογένεια. Στο μεταξύ γυρίσαμε πίσω στο Αφγανιστάν το 1993 με 1994. Εγώ πήγα στο σχολείο να τελειώσω το γυμνάσιο, αλλά τα αδέλφια μου δεν μπορούσαν να μείνουν γιατί ήταν ισλαμικό καθεστώς με πολλούς περιορισμούς. Και είχε αρχίσει και ο εμφύλιος ανάμεσα στους Μουτζαχεντίν και συνήθιζαν να παίρνουν τους νέους στον πόλεμο. Με το ζόρι, όχι οικειοθελώς.

Θυμάσαι πώς γινόταν η υποχρεωτική στρατολόγηση;

Ήταν παντού στους δρόμους και, όταν έβγαινες, σε σταματούσαν και ζητούσαν τα χαρτιά σου. Αν ήσουν δεκαοκτώ χρονών ή κάτι τέτοιο, σ' έπαιρναν. Πήραν τον μεγαλύτερο αδελφό μου μια φορά να γίνει στρατιώτης και μετά από τρεις μήνες το έσκασε. Ο άλλος μου αδελφός πήγε πίσω στο Ιράν. Κι έτσι έμεινα μόνο εγώ με τον πατέρα μου στο Αφγανιστάν. Πήγαινα στο σχολείο και μελετούσα, μέχρι που ήρθαν οι Ταλιμπάν. Οι Μουτζαχεντίν νικήθηκαν από τους Ταλιμπάν. Το 1996 ή το 1995. Εγώ ήμουν στον τελευταίο χρόνο του λυκείου και τελείωσα μετά από τρία χρόνια αφότου ανέλαβαν την εξουσία. Και μετά ανακοίνωσαν καινούριους κανόνες για τα σχολεία, τα πανεπιστήμια και γι' όλα. Ο πατέρας μου ήταν μουσουλμάνος σιίτης και αυτοί τους σιίτες τους θεωρούσαν άπιστους, όχι μουσουλμάνους. Έψαχναν να τους βρουν. Ο πατέρας μου ήταν τυφλός, αλλά, επειδή ανήκε σε μεγάλη οικογένεια, ήταν στη λίστα και θα τον έβρισκαν αργά ή γρήγορα. Και τα αδέλφια μου το ίδιο, αλλά είχαν φύγει πριν έρθουν οι Ταλιμπάν.

Ποιος σας συντηρούσε, αφού ο πατέρας σου δεν μπορούσε να δουλέψει;

Άρχισα εγώ να δουλεύω. Τότε ήταν παράνομο να σπουδάζεις και να δουλεύεις στο δημόσιο, αλλά είχα έναν θείο που ήξερε πολλούς ανθρώπους και μ' έβαλε να δουλεύω στη Γεωργική Υπηρεσία. Πήγαινα κάθε πρωί, και το απόγευμα σχολείο. Μία με επτά, κάτι τέτοιο. Γιατί τα σχολεία ήταν λίγα και οι μαθητές πολλοί. Και έτσι είχαν δύο ή τρεις βάρδιες. Πολύ πρωί, ας πούμε, επτά με έντεκα, μετά έντεκα με τρεις και μετά τρεις με επτά, ή κάπως έτσι.

Τα σχολεία ήταν μεικτά;

Τον καιρό των Μουτζαχεντίν τα σχολεία ήταν χωριστά –γι' αγόρια και για κορίτσια– και μετά που ήρθαν οι Ταλιμπάν, έκλεισαν τα σχολεία για τα κορίτσια. Και τα χρησιμοποιούσαν για «στρατηγεία» – δεν άφηναν ούτε τα αγόρια να τα χρησιμοποιήσουν.

Υπήρχε ακαδημαϊκή ελευθερία;

Όχι βέβαια. Όλα τα έλεγχαν οι Ταλιμπάν. Όλα. Κάθε μέρα παρακολουθούσαν τους καθηγητές για έλεγχο. Και πολλοί έφυγαν από τη χώρα. Κάποιοι έμειναν. Εγώ δεν πήγα στο πανεπιστήμιο, αλλά πήγαν φίλοι μου και μου έλεγαν. Ως φοιτητής θα έπρεπε ν' ακολουθείς έναν συγκεκριμένο κώδικα στην εμφάνισή σου (μακριά γενειάδα, ντύσιμο κ.λπ.) και ν' ακολουθείς τους μουλάδες. Και βέβαια τα πιο πολλά μαθήματα αφορούσαν το Ισλάμ, ακόμη κι αν σπούδαζες μηχανικός.

Θέλεις να μου πεις ότι υπήρχαν φοιτητές που λειτουργούσαν ως κατάσκοποι;

Ναι, υπήρχε και αυτό, αλλά δεν ήταν κανονικοί φοιτητές αυτοί. Ενεργοί και ανοιχτόμυαλοι. Ήταν άνθρωποι που μεγάλωσαν στον πόλεμο, με περιορισμένες γνώσεις και ορίζοντες, ειδικά οι νεότεροι που μεγάλωσαν μέσα στο Αφγανιστάν. Αυτοί είχαν πολύ

περιορισμένες γνώσεις. Όταν γύρισα από το Ιράν, διαπίστωσα ότι το εκπαιδευτικό σύστημα στο Ιράν είναι πολύ καλό. Και τότε ήταν ακόμη καλύτερο από αυτό που υπάρχει σήμερα. Όταν γύρισα, για δύο χρόνια δεν έμαθα τίποτα.

Τότε ήσουν αρκετά μεγάλος. Ήθελες να γυρίσετε στο Αφγανιστάν; Πώς ένιωθες σχετικά με την επιστροφή;

Γύρισα επειδή το αποφάσισε ο πατέρας μου, που ήταν ο αρχηγός της οικογένειας. Το Ιράν ποτέ δε μας υπολόγισε ούτε ως πολίτες ούτε ως πρόσφυγες. Πάντα νιώθαμε ταπείνωση και διακρίσεις σε βάρος μας. Όλοι μας. Στο Ιράν ήταν συνηθισμένο να στοχοποιούν τους Αφγανούς. Και είχαν, θυμάμαι, και ένα πρόγραμμα για μείωση του πληθυσμού με την καμπάνια «λιγότερα παιδιά, καλύτερη ζωή». Και το άλλαξαν σε «λιγότεροι Αφγανοί, καλύτερη ζωή». Και το έγραφαν σε τοίχους και παντού. Το έβλεπες. Και κανείς δεν ήταν αντίθετος σ' όλα αυτά από τους Ιρανούς. Κι όταν αποφάσισε να γυρίσουμε, όλοι ήταν χαρούμενοι. Όλοι οι Αφγανοί ήταν χαρούμενοι όταν πήραν την εξουσία οι Μουτζαχεντίν. Όλοι ήταν χαρούμενοι. Και πολλοί επέστρεψαν στο σπίτι τους μετά από δεκατέσσερα, δεκαπέντε, είκοσι χρόνια.

Είναι ενδιαφέρον αυτό που λες γιατί στην Ευρώπη συνήθως αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους από τη Μέση Ανατολή αδιαφοροποίητα.

Όχι, αντίθετα, υπάρχουν πολλές διακρίσεις. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, από το 2012 μέχρι το 2014 οι ρατσιστές είχαν αρχίσει να κερδίζουν δύναμη και να δημιουργούν προβλήματα στους πρόσφυγες, αλλά τ' άλλα κομμάτια της κοινωνίας τους συγκρατούσαν και τελικά τους απέκρουσαν. Δεν άφησαν να γίνει ο λόγος τους κυρίαρχος. Αλλά στο Ιράν δεν ήταν έτσι. Όλοι υποστήριζαν αυτό τον λόγο. Ακόμη και οι διανοούμενοι και οι καθηγητές. Γιατί επηρεάζονταν από την κυβέρνηση, που έλεγε ότι όλα τα προβλήματα

οφείλονται στους Αφγανούς, ότι οι Αφγανοί είναι βρόμικοι κ.λπ. Αλλά από την άλλη το κράτος δε βοηθούσε καθόλου. Οι Αφγανοί συνήθως έκαναν τις πιο βαριές δουλειές. Οι κανόνες διέφεραν κατά καιρούς, αλλά η ουσία δεν άλλαζε. Γι' αυτό και, όταν έφυγαν οι Ρώσοι, όλοι ήταν χαρούμενοι που γύριζαν στο Αφγανιστάν. Ήξεραν ότι όλα είχαν καταστραφεί, αλλά και πάλι ήταν χαρούμενοι.

Πώς και έμειναν οι αδελφές σου εκεί; Ήταν παντρεμένες με Ιρανούς;

Όχι, με Αφγανούς αλλά περίμεναν άλλους. Έφευγαν κατά κύματα οι άνθρωποι και περίμεναν οι αδελφές μου κάποιους. Ήμασταν σ' επικοινωνία. Όταν γυρίσαμε, φυσικά επικοινωνούσαμε με γράμματα και μερικές φορές τηλεφωνικά. Τους είπαμε ότι η κατάσταση δεν είναι καλή, οπότε να περιμένουν. Γι' αυτό οι αδελφές μου και πολλοί άλλοι δεν επέστρεψαν. Στο Ιράν κάποια στιγμή οι Αφγανοί ήταν περισσότεροι από 2.000.000. Τότε περίπου 500.000 επέστρεψαν, που ήταν πολλοί, πάρα πολλοί. Περιμέναμε στα σύνορα για δύο μέρες για να περάσουμε. Τόσος πολύς ήταν ο κόσμος.

Περάσατε με έγγραφα ή λαθραία;

Όταν επιστρέψαμε, το είχε αναλάβει ο ΟΗΕ. Και τη δεύτερη φορά, με τους Ταλιμπάν, μετά που αποφοίτησα, πάλι ο πατέρας μου αποφάσισε να φύγουμε. Τότε ήμουν περίπου δεκαεπτά. Μετά από τρεις τέσσερις μήνες από τότε που πήραν οι Ταλιμπάν την εξουσία, άρχισαν να πιέζουν ολοένα και περισσότερο και να επιβάλλουν περισσότερο τον νόμο της σαρίας.

Συνήθως ακούγεται ότι η σαρία επηρεάζει περισσότερο τις γυναίκες. Αλλά μου λες ότι επηρεάζει και τους άντρες. Πώς σας επηρέαζε κατά την καθημερινή ζωή;

Πρώτα αλλάζει τον τρόπο του καθημερινού ντυσίματος. Απαγορεύονται τα τζιν και τ' άλλα παντελόνια και επιτρέπεται μόνο

το παραδοσιακό ντύσιμο με τις παντελόνες. Και πρέπει να το κάνεις, αλλιώς πας τρεις μήνες φυλακή. Και τα μαλλιά σου πρέπει να είναι κοντά. Δεν μπορούσαν να είναι πιο μακριά και να τα χτενίζεις όπως θες. Τώρα δε με πειράζει, αλλά τότε ήμουν νέος και ήθελα να χτενίζομαι... Τέτοια πράγματα. Υπήρχε ένα κανάλι τηλεόρασης και το έκλεισαν και υπήρχε μόνο το ράδιο που έπαιζε μόνο ανακοινώσεις και το Κοράνι. Τίποτα άλλο. Η τηλεόραση και η δορυφορική ήταν απαγορευμένα και πήραν όλες τις τηλεοράσεις από τα σπίτια και τα μαγαζιά. Και βέβαια δεν υπήρχε ηλεκτρικό. Κάποιοι είχαν γεννήτριες, που τις έβαζαν στο υπόγειο για να μην ακούγεται ο θόρυβος και άναβαν την τηλεόραση –που είχε δορυφορική κεραία– το βράδυ για να ακούσουν ειδήσεις και την έκλειναν πάλι και τα έκρυβαν μέχρι την επόμενη νύχτα. Στο τέλος των Ταλιμπάν, περίπου το 2000, άρχισαν να εμφανίζονται οι υπολογιστές αλλά χωρίς ίντερνετ. Και ήταν πολύ λίγοι.

Τι γινόταν αν δεν υπακούατε στον νόμο;

Οι ποινές ήταν διαφορετικές. Για όλα υπήρχε μια τιμωρία να σε περιμένει. Αν σ' έπιαναν με μακριά μαλλιά ή χωρίς μούσι, θα σου κόστιζε τρεις μήνες φυλακή. Βασανιστήρια, ξύλο, φυλακή... Εξαρτάται από το τι έκανες.

Είχες φίλους που πήγαν φυλακή;

Πολλούς. Ήταν συνηθισμένο, ειδικά με τους Ταλιμπάν. Είχαν περιπολίες στην πόλη. Όταν ήρθαν οι Ταλιμπάν, ήταν από άλλη πόλη, αλλά μετά εντάχθηκαν σ' αυτούς και ντόπιοι, επειδή είχαν δύναμη.

Οπότε μπορούσατε να καταγγείλετε τον γείτονά σας...

Ναι, βέβαια. Είχαν περιπολίες και κοίταζαν τα πρόσωπα αν είχαν όλοι γενειάδα ή αν είχαν μακριά μαλλιά και σ' έπιαναν στον δρόμο. Είχαν πιάσει και μένα επειδή είχα κοντό μούσι. Ήμουν με

άλλους δύο φίλους. Κι όταν σ' έπιαναν, ανάμεσα στ' άλλα, σε περίμενε και ένας μουλάς στο γραφείο, που σε ρωτούσε τελετουργικά του Ισλάμ. Κι αν δεν τα 'ξερες, προσέθετε στην ποινή σου. Ήταν όλα στα αραβικά. Ευτυχώς εγώ τα ήξερα αυτά, οπότε με κράτησαν μόνο για τέσσερις μέρες και νύχτες σ' ένα πολύ βρόμικο υπόγειο με τους φίλους μου.

Πού τα μαθαίνετε τα τελετουργικά του Ισλάμ στα αραβικά;

Ξεκινάει από το σπίτι, τα μαθαίνουν οι γονείς στα παιδιά τους. Και μετά, όταν μεγαλώνουν λίγο, πάει στο νηπιαγωγείο μουλάς και διδάσκει τα παιδιά το Κοράνι, αραβικά, προσευχή κ.λπ. Ακόμη γίνεται. Και στο κανονικό σχολείο πάλι έχεις ιεροδιδάσκαλο. Οπότε κανονικά όλοι τα ξέρουν. Φύγαμε για δεύτερη φορά για το Ιράν και μείναμε για οκτώ χρόνια. Αυτή τη φορά είχαμε βίζα για έναν μήνα και μετά απλά δε φύγαμε και ήμασταν παράνομοι.

Ήσασταν αισιόδοξοι όταν πήγατε για δεύτερη φορά; Σε τι ελπίζατε;

Ναι. Είχαμε ήδη δει τους Μουτζαχεντίν και τους Ταλιμπάν και ελπίζαμε ότι θα γυρνούσαμε στην πατρίδα μας μια φορά. Αλλά δεν ξέραμε πότε και με ποια κυβέρνηση. Και ονειρευόμασταν πώς θα είναι αυτή η κυβέρνηση, ότι θα ήταν καλή και θα μπορούσαμε να γυρίσουμε σπίτι. Πήγαμε πάλι στο ίδιο μέρος που νιώθαμε ότι δεν ήταν σπίτι μας. Πήγαμε μόνο εξαιτίας της νέας κατάστασης με τους Ταλιμπάν και τους Μουτζαχεντίν και επειδή ο νόμος της σαρίας έκανε τη ζωή αβίωτη. Πήγαμε πίσω και αυτή τη φορά ήμασταν παράνομοι. Την πρώτη φορά μας έδωσαν κάποιου είδους έγγραφα, αλλά τη δεύτερη φορά, από τότε που έληξε η βίζα, ζούσαμε παράνομα στο Ιράν για περίπου οκτώ χρόνια. Και μετά ήρθε το νέο καθεστώς, κατέρρευσαν οι Ταλιμπάν, η διεθνής κοινότητα και ο στρατός των ΗΠΑ έλεγχε τη χώρα και γυρίσαμε για δεύτερη φορά στη χώρα μας.

Στο Ιράν ποιος δούλευε; Ποιος σας συντηρούσε;

Έμεινε μαζί μας ο αδελφός μου. Μετά από δυο τρία χρόνια παντρεύτηκε ο μεγάλος μου αδελφός και ήρθε μια γυναίκα στο σπίτι μας μετά από πολλά χρόνια, που μέναμε τέσσερις άντρες μόνοι μας στο σπίτι. Ο αδελφός μου δούλευε και μας συντηρούσε. Δούλευα κι εγώ, γιατί, ενώ είχα τελειώσει το λύκειο, δεν μπορούσα να συνεχίσω στο πανεπιστήμιο. Δούλευα στην αγορά. Και ταυτόχρονα άρχισα να μελετώ μόνος μου. Τα περισσότερα χρήματά μου τα ξόδευα σε βιβλία. Άρχισα να μελετώ διάφορα πράγματα, αλλά περισσότερο δημοσιογραφία και ψυχολογία. Ρωτούσα τους φοιτητές τι βιβλία διαβάζουν και τα έπαιρνα κι εγώ. Άρχισα να γράφω και να διαβάζω μόνος μου. Για οκτώ χρόνια. Μελέτησα δημοσιογραφία και ψυχολογία μόνος μου. Κι όταν νικήθηκαν οι Ταλιμπάν από τη διεθνή κοινότητα και τον αμερικάνικο στρατό, γυρίσαμε πίσω. Ήταν το 2004. Οι Ταλιμπάν ωστόσο νικήθηκαν το 2001. Αλλά, επειδή δεν ήμασταν σίγουροι, γυρίσαμε το 2004. Στο μεταξύ είχα παντρευτεί στο Αφγανιστάν. Μια φιλική οικογένεια είχε έρθει να μας επισκεφτεί τον καιρό που είχαν την εξουσία οι Ταλιμπάν. Πήραν βίζα και ήρθαν στο Ιράν και είδα τη μικρή τους κόρη και αρραβωνιαστήκαμε. Κι όταν άρχισε ο πόλεμος, πήγα πίσω στο Αφγανιστάν για να προστατέψω την αρραβωνιαστικιά μου. Και τότε έπεσαν οι Ταλιμπάν. Είναι μια από τις καλύτερες αναμνήσεις μου. Και μετά, όταν έφυγαν, πήρα την αρραβωνιαστικιά μου και την οικογένειά της μαζί μου στο Ιράν.

Το θυμάσαι έντονα;

Ναι, δε θα μπορούσα να το ξεχάσω. Μετά από επτά οκτώ χρόνια εξουσίας, πρώτα άρχισαν τα αεροπλάνα να βομβαρδίζουν και μετά μια νύχτα ακούσαμε πολλά αυτοκίνητα. Και βγήκαμε και είδαμε πως έφευγαν οι Ταλιμπάν. Όταν βγήκαμε, δεν είδαμε κανέναν Ταλιμπάν και τα αστυνομικά τμήματα ήταν άδεια. Και μπήκαμε και πήραμε όλοι από ένα όπλο ή αυτοκίνητο... Φεύγο-

ντας αφήσανε πολλά πράγματα. Και για τέσσερις πέντε μέρες κυβερνούσαν την πόλη οι πολίτες μόνοι τους. Και γω συμμετείχα, έκανα περιπολίες. Είχαμε κάνει μια ομάδα και πηγαίναμε σε διάφορα σημεία της πόλης και ρωτούσαμε τους ανθρώπους αν ήθελαν ή χρειάζονταν κάτι. Ήταν αυθόρμητο.

Κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, κάνατε σχέδια για το μέλλον;

Όχι, ήταν εντελώς απρόσμενο για την κοινότητα. Κανείς δεν το φανταζόταν ότι οι Ταλιμπάν θα έφευγαν τόσο εύκολα. Νομίζαμε ότι θα αντιστέκονταν και θα πολεμούσαν. Και ότι θα κατέστρεφαν την πόλη. Κι όταν έφυγαν, η κοινότητά μας δεν ήταν εγγράμματη. Ειδικά τότε. Και, ξέρεις, το να οργανώσεις ανθρώπους και να κάνεις πράγματα χρειάζεται εκπαίδευση, δεξιότητες και πράγματα, αλλά εμείς δεν είχαμε τίποτα. Αλλά, όταν έφυγαν οι άνθρωποι, άρχισε να προστατεύει ο ένας τον άλλον. Πρώτη φορά είδα στο Αφγανιστάν να χαμογελούν όλοι. Θυμάμαι την πρώτη μέρα... Είχα αφήσει μακριά γενειάδα πριν έρθω στο Αφγανιστάν από το Ιράν, γιατί δεν ήθελα να πάω φυλακή. Και την πρώτη μέρα που έφυγαν, πήγα και έκανα ντους και ξυρίστηκα. Οι άνθρωποι δεν ήταν σίγουροι, φοβόντουσαν μήπως γυρίσουν. Και όλοι με κοιτούσαν και μου έλεγαν: «Μπράβο! Μπράβο!». Κανείς άλλος δεν τόλμησε να ξυριστεί την πρώτη μέρα.

Αλλάξατε και τον τρόπο ντυσίματός σας;

Όχι αμέσως. Καταρχήν επειδή δεν είχαμε άλλα ρούχα. Μετά από δέκα χρόνια... Και έπειτα, επειδή κανείς δεν τολμούσε. Και πολλές γυναίκες έβγαλαν το χιτζάμπ, μόνο από το πρόσωπό τους. Και τα μαγαζιά άρχισαν να πουλούν κασέτες και CD, άρχισαν να παίζουν τ' απογεύματα μουσική από τα μεγάφωνα και έβλεπες τους ανθρώπους να μαζεύονται και να χορεύουν μόνοι τους.

Πού τη βρήκαν τη μουσική; Γιατί φαντάζομαι πως ήταν απαγορευμένη.

Ήταν απαγορευμένη. Αλλά ακόμη και τότε οι άνθρωποι έκαναν πάρτι και ήθελαν να είναι χαρούμενοι, αλλά ήταν όλα παράνομα. Λαθραία τη βρίσκαμε τη μουσική. Για παράδειγμα, το μαγαζί είχε στη βιτρίνα το Κοράνι και στα μεγάφωνα τα CD με τους μουλάδες και το Κοράνι, αλλά κάτω από το τραπέζι πουλούσαν ινδικό κινηματογράφο, ταινίες του Χόλιγουντ, ινδική μουσική κ.λπ. Αλλά ήταν όλα λαθραία και παράνομα.

Πριν από αυτό, θυμάσαι πώς ένιωσες την 11η Σεπτεμβρίου;

Ναι, πολύ καθαρά. Είχα συνηθίσει να μιλάω με πολιτικούς, διάβαζα, μελετούσα... Ήμουν έξω από το σπίτι και, μόλις επέστρεψα, μου άνοιξε ο αδελφός μου την πόρτα και μου είπε: «Έλα, έλα, σου έχω καλά νέα. Κάτι έγινε στις ΗΠΑ». Πήγα και είδα στην τηλεόραση που το έδειχνε παντού στον κόσμο. Και θυμάμαι ότι κούνησα το κεφάλι μου και σκέφτηκα πως κάτι θ' αλλάξει.

Με ποιον τρόπο τα νέα ήταν καλά; Ήταν καλά νέα γιατί οι Αμερικάνοι είχαν πληγεί στην έδρα τους ή επειδή αυτό σήμαινε ότι κάτι θα άλλαζε;

Το δεύτερο. Δεν ήμασταν χαρούμενοι επειδή τους επιτέθηκαν στη χώρα τους, αλλά ήμασταν χαρούμενοι επειδή επιτέλους κάποιος θα κοιτούσε και το Αφγανιστάν. Ο κόσμος είχε ξεχάσει το Αφγανιστάν αφότου οι Αφγανοί νίκησαν τους Ρώσους.

Δε φοβηθήκατε ότι θα έρθουν οι Αμερικάνοι να επιτεθούν;

Ναι και το θέλαμε. Οι Αφγανοί ήταν χαρούμενοι όταν οι Αμερικάνοι ζήτησαν συνεργασία, αλλιώς θα έκαναν επίθεση και βέβαια οι Ταλιμπάν αρνήθηκαν. Σκεφτήκαμε ότι αυτά είναι καλά νέα. Γιατί κανείς από το Αφγανιστάν δεν μπορούσε να νικήσει τους Ταλιμπάν. Οι Μουτζαχεντίν απλά έφυγαν. Τις μικρές ομά-

δες που προσπαθούσαν ν' αντισταθούν τις συνελάμβαναν. Και τότε τους σκότωναν όλους – ακόμη και όσους είχαν ακούσει κάτι και δεν το κατέδωσαν. Και θυμάμαι ότι πολλές φορές είχα βγει από το σπίτι και είχα δει τα σώματα να κρέμονται στις πλατείες και στις διασταυρώσεις και έγραφαν ότι αυτή είναι η τιμωρία για όσους επαναστατούν εναντίον τους. Ποιος τολμούσε να το ξανακάνει; Όταν έγινε η 11η Σεπτεμβρίου και ανακοίνωσαν ότι θα επιτεθούν στους Ταλιμπάν, ήμασταν χαρούμενοι και είχαμε ελπίδες. Οι Ιρανοί ήταν χαρούμενοι λέγοντας ότι αυτή είναι η τιμωρία του Θεού και η τιμωρία των μουσουλμάνων στις ΗΠΑ για την πολιτική τους και την ίδια στιγμή έλεγαν ότι δεν είναι χαρούμενοι που σκοτώθηκαν πολίτες και καταδίκαζαν τη δράση της Αλ Κάιντα. Έπαιζε διπλό παιχνίδι η κυβέρνηση του Ιράν. Αλλά από μας τους Αφγανούς κανείς δεν ήταν χαρούμενος με τη δράση της Αλ Κάιντα. Κανείς. Αλλά ήμασταν χαρούμενοι που οι ΗΠΑ και άλλες χώρες θα επετίθεντο στους Ταλιμπάν. Και βεβαίως επιτέθηκαν και άλλαξε το καθεστώς. Όταν επιτέθηκαν, εγώ ήμουν στο Αφγανιστάν. Και τα έβλεπα όλα αυτά, το πώς έφυγαν οι Ταλιμπάν, το νέο καθεστώς στην Καμπούλ, το ότι οι άνθρωποι ήταν χαρούμενοι και υπήρχε ασφάλεια σ' όλη τη χώρα. Μπορούσες να ταξιδέψεις όπου ήθελες. Οι Ταλιμπάν είχαν φύγει και ήταν όλοι χαρούμενοι γι' αυτό.

Τι εννοείς όταν λες ότι μπορούσες να ταξιδέψεις όπου ήθελες; Πριν δεν μπορούσατε;

Όχι, ήταν πολύ επικίνδυνο. Υπήρχαν παντού σημεία ελέγχου από τους Ταλιμπάν, τους Μουτζαχεντίν... Ήταν πολύ επικίνδυνο. Αλλά, όταν έφυγαν, ήταν σαν να 'ταν μια άλλη χώρα, ήδη από την αρχή. Μια τελείως διαφορετική ατμόσφαιρα. Ούτε πριν ούτε μετά είδα τους ανθρώπους τόσο χαρούμενους, ν' αποδέχονται ο ένας τον άλλον.

Ήσουν νέος, αλλά θυμάσαι να μιλάνε γι' άλλη περίοδο που οι άνθρωποι ήταν τόσο χαρούμενοι;

Ναι, οι μεγαλύτεροι μιλούσαν με καλά λόγια για την περίοδο που είχαμε βασιλιά. Και πάλι οι άνθρωποι άρχισαν να επιστρέφουν στο Αφγανιστάν. Χιλιάδες. Κι εμείς επιστρέψαμε μετά από δύο χρόνια. Ήμουν παντρεμένος τότε, είχα παιδί, και αυτή τη φορά εγώ αποφάσισα για τον εαυτό μου. Από την αρχή που ανέλαβαν την εξουσία οι Ταλιμπάν, είχα πάρει την αρραβωνιαστικιά μου στο Ιράν, παντρευτήκαμε στο Ιράν, κάναμε ένα παιδί και, όταν αυτό ήταν γύρω στα δυόμισι με τρία, αποφασίσαμε να γυρίσουμε στο Αφγανιστάν. Και άρχισα να δουλεύω στο Αφγανιστάν ως δημοσιογράφος. Δεν είχα πτυχίο, αλλά υπήρχε μεγάλη ανάγκη, αφού είχαν ανοίξει τηλεοπτικοί και ραδιοφωνικοί σταθμοί και εφημερίδες. Κι αν μπορούσες να κάνεις κάτι, δεν τους ένοιαζε το πτυχίο. Και ακόμη έτσι είναι. Άρχισα να δουλεύω και μου άρεσε αυτό που έκανα. Και όλοι ήταν χαρούμενοι και αισιόδοξοι τα πρώτα τρία τέσσερα χρόνια. Όμως έγιναν πολλά λάθη. Από πολιτικούς, σημαίνοντα πρόσωπα του Αφγανιστάν και τη διεθνή κοινότητα. Στο μεταξύ είχαν ανασυνταχθεί και οι Ταλιμπάν. Και άρχισε η διαφθορά. Πολλά λεφτά κυκλοφορούσαν χωρίς να ρωτά κανείς πού βρέθηκαν. Και άνθρωποι που ήταν στο καθεστώς, ακόμη και χωρίς πτυχία, έπαιρναν αυτά τα χρήματα. Οι αρχηγοί του πολέμου, οι στρατιωτικοί... δεν είχαν κανένα όραμα για τη χώρα τους. Όταν πήραν τα χρήματα χωρίς όραμα, τα χρησιμοποίησαν για να κάνουν μεγάλη ζωή.

Από πού έρχονταν τα χρήματα;

Από τη διεθνή κοινότητα, όλοι έστελναν. Μέσα σε δέκα χρόνια, δεκαέξι δισεκατομμύρια δολάρια ήρθαν στο Αφγανιστάν. Και μόνο ίσως το 5% πήγε στην ανοικοδόμηση. Το 95% πήγε στα υψηλόβαθμα στελέχη της πολιτικής και του στρατού.

Οπότε υπήρχε μεγάλο χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων;

Ναι. Και ακόμη είναι το ίδιο. Η διαφθορά. Τώρα έχουμε δύο μεγάλα προβλήματα στο Αφγανιστάν: την ασφάλεια και τη διαφθορά. Και κανείς δεν μπορεί να τ' αντιμετωπίσει, γιατί είναι συνδεδεμένα. Οι άνθρωποι που είχαν πολλά λεφτά είχαν συμφέρον να μην υπάρχει ασφάλεια. Κι όταν δεν υπήρχε ασφάλεια, έρχονταν περισσότερα χρήματα και είχαν κέρδος από αυτό. Δούλεψα ως δημοσιογράφος για πολλά χρόνια στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση και σ' εφημερίδες και σιγά σιγά στο διάστημα αυτό άρχισε να δημιουργείται μια κοινωνία των πολιτών. Αλλά δεν ήταν εγκατεστημένη, ήταν σαν να τη φτιάχνουν οι ξένοι. Ήταν ένα project. Αλλά ήταν εντάξει, μέχρι που αναδιοργανώθηκαν οι Ταλιμπάν και άρχισαν να πολεμούν. Μαζί με τη διαφθορά και την ανασφάλεια ήρθε πάλι η απόγνωση στην κοινωνία. Το 2011... Τότε άλλαξα την πίστη μου και από μουσουλμάνος έγινα χριστιανός – όσο ήμουν στο Αφγανιστάν.

Πώς έγινε;

Είναι μεγάλη ιστορία. Με λίγα λόγια, γνώρισα έναν Αμερικάνο ιεραπόστολο. Βέβαια είναι απολύτως απαγορευμένο να έρθεις σαν ιεραπόστολος στο Αφγανιστάν. Εσύ, για παράδειγμα, είσαι Ελληνίδα. Αν θέλεις να έρθεις, θα πρέπει πρώτα να έχεις ένα επάγγελμα (δικηγόρος, μηχανικός, δασκάλα κ.λπ.) και θα πρέπει να τους δείξεις ότι πας για δουλειά. Και μετά πρέπει να υπογράψεις ένα χαρτί ότι δε θα μιλήσεις για τη θρησκεία σου. Και μετά θα σου δώσουν βίζα. Αλλά έχεις το δικαίωμα ν' απαντήσεις, αν κάποιος σε ρωτήσει. Δεν μπορείς να μιλήσεις, αλλά μπορείς ν' απαντήσεις. Και ρώτησα κάποιον, γιατί ήμουν μουσουλμάνος και οι μουσουλμάνοι ενδιαφέρονται πολύ να μιλάνε για θρησκεία. Και ρώτησα κάποιον και μου είπε ότι ήταν δάσκαλος και χριστιανός και ανοίξαμε κουβέντα, που κράτησε έξι εφτά μήνες. Γιατί αυτό που διδάσκουν στις ισλαμικές χώρες για τον χριστιανισμό βασίζεται σε όσα θέλουν αυτοί να διδάξουν. Όχι στην αλήθεια. Διδασκόμαστε δηλαδή ότι οι χριστιανοί πιστεύουν σε τρεις θεούς. Αλλά, όταν διαβάζεις το Ευαγγέλιο, βλέπεις ότι η Αγία Τριάδα δεν είναι τρεις θεοί. Και προσπαθούσα εγώ να τον μυήσω στον ισλαμισμό, γιατί πίστευα ότι ο μουσουλμανισμός είναι ο τέλειος τρόπος να ζεις. Αλλά ταυτόχρονα διάβαζα πολλά και στο ίντερνετ και γνώριζα και άλλους ανθρώπους και αποφάσισα ότι μπορώ να βρω την αλήθεια στο Ευαγγέλιο. Έτσι πίστεψα στον Ιησού και τον λόγο Του.

Τι σήμαινε αυτό για την οικογένειά σου;

Στην αρχή η γυναίκα μου, μόλις της το είπα, αντέδρασε: «Όχι, δεν μπορείς να το κάνεις, είσαι αρκετά έξυπνος για να μην το κάνεις». Και αντιστάθηκε. Κι όταν της εξήγησα ότι αυτό πιστεύω, αυτό διάλεξα και δε θα με αλλάξει, προσπάθησε πολύ να μου αλλάξει γνώμη με κλάματα και παρακάλια και με ό,τι άλλους τρόπους χρησιμοποιεί μια γυναίκα. Αλλά της εξήγησα ότι αυτό είναι αυτό που πιστεύω πραγματικά και ότι νιώθω ότι ο Θεός μιλάει στην καρδιά μου και ότι η ιστορία και ο κόσμος έχει δείξει ότι είναι καλό. Και τελικά το δέχτηκε, αλλά μου είπε να το κρατήσω κρυφό. Αρχίσαμε μια κρυφή Εκκλησία στο Αφγανιστάν. Δεν υπάρχουν πολλές, αλλά υπάρχουν μερικές. Οι Εβραίοι και οι Σιχ ήταν ελεύθεροι να λατρεύουν τη θρησκεία τους ανοικτά, τους ήξεραν όλοι. Αλλά ο χριστιανισμός ήταν εντελώς καινούριος. Και τόσο η κοινωνία όσο και η κυβέρνηση είναι υπερβολικά ευαίσθητες απέναντι σ' αυτό. Και γενικά οι μουσουλμάνοι είναι υπερβολικά ευαίσθητοι απέναντι στους χριστιανούς. Θεωρούν τον χριστιανισμό τον βασικό τους εχθρό – ούτε τους Εβραίους ούτε τους βουδιστές. Βαφτίστηκα κρυφά σε μια μπανιέρα – όχι σε θάλασσα ή σε μια μεγάλη τελετή με πολλούς ανθρώπους. Μετά ήμουν κανονικά στη δουλειά μου. Η Εκκλησία μας ήταν την Παρασκευή.

Δε συμμετείχες στο τζαμί και στις προσευχές; Γιατί είχα την εντύπωση ότι η προσευχή των μουσουλμάνων συνδέεται και με πολιτισμικές πρακτικές.

Ειδικά την Παρασκευή το απέφευγα. Αλλά πάντα ήμουν κριτικός απέναντι σ' αυτά. Και μου έκαναν κριτική οι φίλοι και οι συγγενείς επειδή δεν πήγαινα. Όταν πήγα στο Ιράν για δεύτερη φορά και είχα την εμπειρία των Μουτζαχεντίν και των Ταλιμπάν και του ισλαμικού καθεστώτος στο Ιράν, άρχισα να μελετώ και για τον ισλαμισμό. Οπότε, όταν γύρισα στο Αφγανιστάν, δεν ήμουν πια πραγματικά μουσουλμάνος.

Μπορούσες να είσαι πολιτισμικά μουσουλμάνος και να μην πιστεύεις;

Ναι, γινόταν. Όχι όταν ήταν οι Ταλιμπάν, τότε ήσουν υποχρεωμένος να συμμετέχεις, ακόμη και αν δεν πίστευες. Αλλά το νέο καθεστώς ήταν ευκολότερο. Ακόμη η κοινότητα παρατηρούσε ότι δε συμμετείχες στις προσευχές και δεν πήγαινες στο τζαμί. Ή οι γείτονες έρχονταν και χτυπούσαν την πόρτα για να πάμε στο τζαμί. Αλλά έβρισκα μια δικαιολογία και ξέφευγα.

Και πήγαινες στην εκκλησία;

Ναι. Ήταν ένα υπόγειο μέσα σ' ένα σπίτι. Αυτοί που το νοίκιαζαν ήταν ξένοι και είχαν έρθει στο πλαίσιο μιας ανθρωπιστικής οργάνωσης. Το σπίτι τους ήταν η καλυμμένη εκκλησία για τους Αφγανούς. Εγώ ήμουν το πρώτο μέλος της. Πιθανώς ο πρώτος χριστιανός σε μια πόλη δύο εκατομμυρίων κατοίκων. Και μέσα σε τρία χρόνια, από το 2007 ως το 2010, γίναμε δεκαοχτώ. Από ένας φτάσαμε τους δεκαοχτώ. Και γυναίκες. Είχαμε δύο οικογένειες που έρχονταν. Είχαμε και δύο αδελφές, που ήταν ορφανές. Και η γυναίκα μου ερχόταν, αλλά ως παρατηρήτρια. Δούλευα, πήγαινα στην εκκλησία, αλλά ήταν μυστικό. Όταν διαβάζεις το Ευαγγέλιο και το εφαρμόζεις στη ζωή σου, την επηρεάζει και επηρεάζει και τη συμπεριφορά σου. Και σ' ένα μέρος σαν το Αφγανιστάν πολλοί παρατηρούν την αλλαγή. Και είχα πολλές ερωτήσεις από τους φίλους και συναδέλφους μου και από τους γείτονες και τους συγγενείς για το τι συμβαίνει και αλλάζω. Άλλες φορές τους έλεγα ότι δε συμβαίνει τίποτα και όλα είναι κανονικά και άλλες φορές τους ρωτούσα αν αλλάζω προς το καλό ή το κακό και μου έλεγαν προς το καλό, ότι είμαι πιο χαρούμενος, χαμογελάω, ότι είμαι πιο φιλικός, καταδεκτικός, υποστηρικτικός. Αλλά γιατί; Τι συνέβαινε; Και οι πιο πολλοί συμπέραναν ότι βγάζω πολλά λεφτά και γι' αυτό ήμουν χαρούμενος. Μοιράστηκα το μυστικό μου με πολύ λίγους στενούς φίλους, που ήξερα ότι δεν είναι μουσουλμάνοι (ήταν κομμουνιστές, άθεοι κ.λπ.), πάντα κρυφά. Και μετά με μερικούς ακόμη. Και διαδόθηκε. Πολλοί άνθρωποι ήξεραν για μένα, αλλά κανείς δεν αντιδρούσε. Ένιωθα τότε ότι ήταν θαύμα, ότι ο Θεός με προστάτευε. Γιατί κανονικά, αν ανακαλύψουν ότι κάποιος μουσουλμάνος έγινε χριστιανός, αντιδρούν άμεσα. Με βάση τους νόμους του Κορανίου, έχεις τελειώσει στην περίπτωση αυτή. Ο κόσμος είναι πολύ ευαίσθητος, δεν περιμένει κράτος και δίκες, αντιδρά μόνος του. Κι όταν λέω ότι αντιδρά, εννοώ κάψιμο, θάνατο, καταστροφή όσων βρουν. Το 2010, που ήρθε η αστυνομία στην εκκλησία, ήμουν μεταφραστής στον αμερικάνικο στρατό.

Πώς ανακάλυψαν την εκκλησία;

Δεν έχω ιδέα. Μπήκαν και συνέλαβαν δύο Αφγανούς και δύο μη Αφγανούς. Δεν έπιασαν τα παιδιά και τις γυναίκες. Τους άφησαν να φύγουν. Και αυτοί οι δύο Αφγανοί ήταν τυχεροί που οι δύο μη Αφγανοί ήταν μαζί τους και ασχολήθηκε η πρεσβεία τους, η αμερικάνικη πρεσβεία. Οι μυστικές υπηρεσίες τους συνέλαβαν και δύο μέρες αργότερα γινόταν διαδήλωση και απαιτούσε ο κόσμος να τους παραδώσει σ' αυτούς. Έλεγαν ότι, αν τους στείλετε στο δικαστήριο, το δικαστήριο πιέζεται από τη διεθνή κοινότητα, την Αγγλία και τις ΗΠΑ και θα τους αφήσουν. Δώστε τους σε μας

και θα κάνουμε αυτό που πρέπει. Και αρνήθηκαν και είπαν ότι δεν έχουν κανέναν, ότι δεν είχαν συλλάβει κανέναν. Τους προστάτεψαν δηλαδή.

Γιατί;

Επειδή η κυβέρνησή μας υποστηριζόταν οικονομικά από τις ΗΠΑ και, όταν δίνεις λεφτά, έχεις μερικούς κανόνες. Η αμερικάνικη πρεσβεία ζήτησε να τους προστατέψουν και να τους ελευθερώσουν. Άφησαν τους δύο ξένους μετά από δύο βδομάδες και τους Αφγανούς μετά από σαράντα μέρες. Όταν άφησαν τους δύο πρώτους, αυτοί πήγαν στην πρεσβεία τους, στους πολιτικούς και είπαν: «Τι κάνουμε; Δισεκατομμύρια δολάρια έρχονται εδώ από τα χρήματά μας στο όνομα της ελευθερίας. Εκατομμύρια μουσουλμάνοι ζουν στη Δύση και εδώ δεν μπορούν ν' αντέξουν δύο χριστιανούς; Πού πάνε τα χρήματά μας;». Τους άφησαν μυστικά. Δεν τους έστειλαν στο δικαστήριο. Απλά έκλεισαν την υπόθεση. Και μετά η Εκκλησία μας είχε τελειώσει. Το 2010. Το 2011 παραιτήθηκα από μεταφραστής στον αμερικάνικο στρατό.

Φοβήθηκες καθόλου μη συλλάβουν και σένα;

Ήμουν στην αμερικάνικη βάση. Την οικογένειά μου δε θα την πείραζαν, γιατί δεν ήμουν εκεί και δεν ήξεραν για μένα. Ήμουν στο τηλέφωνο μ' έναν φίλο μου και μιλούσαμε, γιατί φοβόμουν μη δώσουν τους δύο στον όχλο. Ο φίλος μου ο δημοσιογράφος είπε ότι ήταν ψέματα, αλλά ήξερα ότι ήταν αλήθεια. Και εξαιτίας του ψέματος φοβήθηκα μήπως σχεδίαζαν να τους σκοτώσουν. Και η αλήθεια είναι ότι το επιχείρησαν. Τους έστειλαν στη φυλακή μαζί με τους δολοφόνους και τους καταδικασμένους σε θάνατο. Τους έστειλαν σ' αυτούς και τους είπαν ότι είχαν αλλαξοπιστήσει. Οι κατάδικοι μπορεί να είναι δολοφόνοι, βιαστές, λαθρέμποροι και άλλα, αλλά εξακολουθούν να είναι μουσουλμάνοι. Ακολουθούν το τυπικό ακόμη και στη φυλακή, δηλαδή να τους σκοτώσουν και να

τους κάνουν μάρτυρες. Ο ένας από αυτούς ήταν πολύ κακός άνθρωπος πριν γίνει χριστιανός. Και, σαν από θαύμα, ένας από τους φυλακισμένους ήταν πολύ στενός παιδικός του φίλος. Και μίλησαν και τον ρώτησε αν είχε αλλαξοπιστήσει, το παραδέχτηκε, αλλά ο άλλος είπε: «Δεν έχει σημασία, εξακολουθείς να είσαι φίλος μου». Και είπε και στους υπόλοιπους να μην τον αγγίξουν. Και ο λόγος του είχε πέραση, γιατί ήταν ο αρχηγός της φυλακής. Ήταν εκεί δέκα είκοσι χρόνια. Και μετά, σαράντα μέρες αργότερα, όταν ύστερα από πίεση της αμερικάνικης πρεσβείας τους άφησαν, τους έβαλαν σε αεροπλάνο και τους έστειλαν στην Καμπούλ και τους είπαν να μη γυρίσουν ποτέ στην πόλη. Και φυσικά δε γύρισαν. Πήραν και τις οικογένειές τους μαζί.

Εσείς πώς φύγατε;

Παραιτήθηκα και πήγα πίσω στο σπίτι για να ξαναοργανώσω την Εκκλησία. Είμαστε στο τέλος του 2010 και στις αρχές του 2011. Αλλά μαθαίνουμε στις ειδήσεις ότι η αστυνομία επιτέθηκε σ' εκκλησίες στην Καμπούλ και σε άλλες πόλεις και έκλεισε μερικές οργανώσεις που υποπτεύονταν ότι είναι χριστιανικές. Και απέλασαν μερικούς ξένους –δικηγόρους, γιατρούς– λέγοντας ότι έμαθαν ότι έφεραν το Ευαγγέλιο και συνεπώς έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα. Δύο μήνες μετά από αυτή την επιχείρηση, ένιωσα ότι ήταν σχετικά ασφαλές και γύρισα για να ξαναοργανώσω την Εκκλησία. Αλλά όλοι είχαν φύγει. Αυτοί οι δύο στην Καμπούλ, άλλοι στα χωριά και δεν μπορούσαν να γυρίσουν, δεν ήθελαν, φοβόντουσαν.

Ξαναέγιναν μουσουλμάνοι;

Όχι, αλλά ήταν χριστιανοί στα κρυφά. Είχαν τη Βίβλο τους και προσεύχονταν μόνοι τους και δίδασκαν τα παιδιά τους – ακόμη έχω επαφή. Έτσι, το 2011 προσπάθησα και δεν τα κατάφερα και μάθαινα από τις ειδήσεις ότι οι επεμβάσεις της αστυνομίας

ήταν πιο συχνές... Και βεβαίως, όταν είσαι έστω και λίγο γνωστός, έχεις φίλους αλλά και εχθρούς. Οι εχθροί ψάχνουν τις αδυναμίες. Και έμαθα από κάποιους φίλους μου ότι είμαι στις λίστες της αστυνομίας και απλά ψάχνουν για τις αποδείξεις. Και επίσης υπάρχουν πολλές ισλαμιστικές οργανώσεις που έχουν δημιουργηθεί στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών, διδάσκουν το Κοράνι και άλλα θρησκευτικά κηρύγματα. Υπάρχουν σε όλη την πόλη. Μερικές είναι πιο ενεργές από άλλες και με περισσότερα χρήματα. Και έμαθα ότι άρχισαν μερικές από αυτές να μιλάνε για μένα. Δε συμφωνούσαν όλοι. Μερικοί με υπερασπίστηκαν και έλεγαν ότι είμαι καλός άνθρωπος και ότι βοηθάω τους άλλους και ότι ίσως όλα αυτά να είναι απλά φήμες. («Ξέρουμε ότι δεν πηγαίνει στο τζαμί και δεν έρχεται στις ισλαμικές οργανώσεις, αλλά εξακολουθεί να είναι καλός άνθρωπος».) Και άλλοι έλεγαν ότι δουλεύω υπόγεια και μιλάω σε γνωστούς τους για τον χριστιανισμό.

Το πρόβλημα ήταν αμιγώς η θρησκεία ή φοβόντουσαν ότι θα μπορούσες κατά συνέπεια να είσαι και προδότης;

Ήταν και τα δύο. Φοβούνται οτιδήποτε στρέφεται εναντίον του μωαμεθανισμού. Ειδικά τον χριστιανισμό. Είναι ευαίσθητοι σ' αυτό και μιλάνε μεταξύ τους γι' αυτό. Και η κόρη μου από την άλλη μεγάλωνε. Ήταν περίπου δέκα χρονών. Είχε γεννηθεί το 2003 στο Ιράν και το 2004 γυρίσαμε. Και τότε σκέφτηκα σοβαρά ότι θα μεγαλώσει μέσα σε παράδοξα. Στο σχολείο οι δάσκαλοι –που τα παιδιά τους αγαπούν και τους πιστεύουν– θα λένε ότι αυτή είναι η αλήθεια και εγώ θα της λέω άλλο. Και θα της προκαλέσουμε σύγχυση. Θα ήταν πρόβλημα για τη δική της ασφάλεια και τη δική μας. Και τότε για πρώτη φορά σκέφτηκα να φύγω από το Αφγανιστάν όχι για το Ιράκ αλλά προς άλλη χώρα, όπου θα μπορούσα να ζήσω με τον τρόπο που ήθελα. Και τότε το συζητήσαμε με τη γυναίκα μου και αποφασίσαμε να φύγουμε. Και φύγαμε το 2011. Πήρα βίζα για έναν μήνα για το Ιράν. Σ' αυτό τον μήνα

επισκέφτηκα τους συγγενείς μου εκεί για να τους αποχαιρετήσω. Και μετά φύγαμε παράνομα από το Ιράν στην Τουρκία και από την Τουρκία στην Ελλάδα.

Πώς ήταν το ταξίδι;

Όπως για όλους. Μόνο που τότε τα σύνορα στον Έβρο ήταν ανοικτά. Δεν περάσαμε τη μεγάλη θάλασσα, περάσαμε μόνο το ποτάμι. Ως προς αυτό ήταν ευκολότερο, αλλά εξακολουθούσε να είναι ένα παράνομο ταξίδι. Μας έψαχνε η αστυνομία και επίσης δεν ξέρω αν έχεις δει τον Έβρο... Είναι μικρός αλλά επικίνδυνος. Βαθύς και απότομος. Και είχαμε μια μικρή βάρκα που έκανε κύκλους στη μέση του ποταμού.

Ήρθατε όλοι μαζί;

Ναι, όλοι μαζί. Και φτάσαμε στην Ελλάδα και αρχίσαμε τη ζωή μας.

Η γυναίκα σου είχε πει «ναι» για το ταξίδι; Και το παιδί σου;

Ναι, γιατί τους είχα εξηγήσει τι συνέβαινε και ποιες είναι οι πιθανότητες. Και ιδιαίτερα μετά από αυτό που συνέβη με την Εκκλησία, αναρωτιόταν και αυτή τι θα κάνουν, αν θα με συλλάβουν. Ή αν το ανακαλύψουν οι άνθρωποι και επιτεθούν στο σπίτι μας. Τότε τι θα κάναμε; Ή αν η κόρη μας, που ήταν παιδί και της μάθαινα τη Βίβλο, έλεγε κάτι στην τάξη ή στον δάσκαλο, τότε τι θα γινόταν; Οπότε είπαμε ότι, πριν γίνει κάτι που θα μετανιώνουμε για πάντα, είναι καλύτερο να φύγουμε.

Πόσο κράτησε το ταξίδι;

Δύο βδομάδες.

Φοβήθηκες σε κάποια φάση;

Ναι, βέβαια. Όταν ταξιδεύεις παράνομα, φοβάσαι.

Είχες τα χρήματα να πληρώσεις όλο το ποσό από την αρχή;

Ναι.

Και ήρθατε το 2011. Πού πήγατε;

Πρώτα περάσαμε τα σύνορα και πήγαμε στην Αλεξανδρούπολη. Μετά πήραμε το λεωφορείο και πήγαμε στην Αθήνα. Ταξιδεύαμε όλη νύχτα και το πρωί φτάσαμε στον σταθμό. Από κει πήραμε ταξί για τη Βικτώρια.

Ξέρατε κανέναν εδώ;

Ναι, ο μικρός μου ανιψιός, δεκαεπτά χρονών, είχε έρθει έξι μήνες νωρίτερα και μας περίμενε.

Και πήγατε στο σπίτι του;

Όχι, πήγαμε στη Βικτώρια. Δεν είχε σπίτι. Εκείνη την εποχή πολλοί άνθρωποι κοιμόντουσαν στα πάρκα, δεν είχαν σπίτι. Και ήταν ένας από αυτούς. Νοικιάσαμε ένα δωμάτιο σ' ένα ξενοδοχείο Αφγανών. Τα ξέρεις αυτά; Τα πολύ βρόμικα. Είχαμε σπίτι 200 τ.μ. στο Αφγανιστάν. Και στο Ιράν το ίδιο, από όταν παντρευτήκαμε. Και είχα πολύ καλά εισοδήματα στο Αφγανιστάν, συγκριτικά με τους περισσότερους. Μετέφραζα, έγραφα, δούλευα σε πολλά μέρη ταυτόχρονα, σταθμούς και εφημερίδες, γιατί υπήρχε ανάγκη. Όταν ήρθαμε εδώ και νοικιάσαμε το δωμάτιο, θυμάμαι ότι η γυναίκα μου τις τρεις πρώτες μέρες και νύχτες δεν μπορούσε να σταματήσει να κλαίει. Μου έλεγε: «Λέγαμε να πάμε στην Ευρώπη να έχουμε ειρήνη και ασφάλεια. Έχουμε ασφάλεια. Αλλά είναι ζωή αυτή;».

Είχατε πουλήσει την περιουσία σας στο Αφγανιστάν;

Ναι και τα χαλάσαμε όλα στο ταξίδι.

Ήταν τόσο ακριβά;

Δεν είχα δικό μου σπίτι στο Αφγανιστάν. Νοίκιαζα. Στο Αφγανιστάν ο πεθερός μου είναι πλούσιος. Και αυτός μας έδωσε το διαμέρισμα. Ένα μεγάλο, μοντέρνο διαμέρισμα και μας το παραχώρησε χωρίς λεφτά. Ξόδευα όλα μου τα εισοδήματα για την καθημερινότητα. Για το σπίτι δεν ανησυχούσαμε. Δεν είχαμε υπογράψει τίποτα, απλά το χρησιμοποιούσαμε.

Τους το είπατε ότι θα φύγετε;

Ναι. Μας είπαν ότι από μας εξαρτιόταν. Δεν ήταν χαρούμενοι. Θα προτιμούσαν να είχαμε μείνει εκεί.

Ακόμη κι αν ήξεραν ότι είσαι χριστιανός;

Δεν το ήξεραν. Τους είπα απλά ότι το μέλλον δε φαίνεται καλό, δε νιώθω καλά, αυξάνεται η ανασφάλεια και χειροτερεύει η κατάσταση καθημερινά από το 2011. Τους πρώτους μήνες ήταν πολύ άσχημα στην Ελλάδα.

Εκείνο το διάστημα μετανιώσατε για την επιλογή σας να έρθετε;

Κάπως. Στο Αφγανιστάν ήμουν γνωστός στην κοινότητα, είχα καλά εισοδήματα, πολύ καλή δουλειά. Μπορούσα να πάω σε όποιο υπουργείο ήθελα πολύ εύκολα. Είχα προσβάσεις στην κυβέρνηση και την αστυνομία – που είναι πολύ βοηθητικό στο Αφγανιστάν. Και είχαμε πολλούς συγγενείς και φίλους, γιορτές, γάμους... Η γυναίκα μου είχε πολλούς φίλους. Εδώ νιώσαμε μοναξιά για πρώτη φορά.

Συνδέθηκες εύκολα με τους άλλους Αφγανούς που ήταν εδώ;

Όχι, αλλά, όταν πας στη Βικτώρια, τους βλέπεις εκεί. Αλλά δε συνδέθηκα. Μόνο με τον ανιψιό μου. Αλλά δεν ήθελα να μείνω και στην Ελλάδα γιατί είχα ακούσει για την κατάσταση. Εκλογές κάθε δύο μήνες... Ήξερα. Διάβαζα τις εφημερίδες, ήταν η δουλειά μου. Δεν ήθελα να μείνω, κανείς δεν ήθελε.

Πού ήθελες να πάτε;

Για μένα ήταν η Γερμανία. Όχι γιατί τα σύνορα ήταν ανοιχτά, γιατί τότε δεν ήταν, αλλά επειδή ήταν κεντρικό σημείο, σημείο αναφοράς για τους Αφγανούς. Και έχει πολλές ευκαιρίες να σπουδάσεις και να κάνεις τη δουλειά που θέλεις, όχι αυτή που πρέπει.

Σε ποιον αναφέρεσαι, σε σένα ή στο παιδί σου;

Και στο παιδί μου και σε μένα. Ήθελα να σπουδάσω δημοσιογραφία ή τουλάχιστον ψυχολογία. Και ήξερα ότι υπήρχαν πολλές ευκαιρίες. Ότι σε βοηθάει η κυβέρνηση και σπουδάζεις και μαθαίνεις τη γλώσσα. Εδώ όμως πληρώσαμε με τα υπόλοιπα λεφτά μας, με ό,τι μας είχε μείνει, διακινητές ξανά και ξανά για να μας πάνε στη Γερμανία.

Και αυτό συνέβη αφού μείνατε τρεις μήνες στο ξενοδοχείο;

Ναι, σε κείνο το διάστημα. Για έξι μήνες προσπαθούσαμε, αλλά ο διακινητής εξαφανίστηκε. Δοκιμάσαμε και με άλλους, αλλά δεν μπορούσαν να μας βοηθήσουν. Δεν μπορούσαμε να περάσουμε τα σύνορα. Δεν ήταν εύκολο εκείνη την εποχή. Ήταν πολύ ακριβό και δύσκολο να φύγουμε από την Ελλάδα. Και ήμασταν με το χαρτί που μας επέτρεπε να μείνουμε ένα μήνα. Μετά από αυτό προσπαθούσαμε να φύγουμε.

Πότε πήρατε το χαρτί;

Στα σύνορα. Πας στην αστυνομία, σου παίρνουν δακτυλικά αποτυπώματα και μετά σου δίνουν το χαρτί για τον ένα μήνα. Όπως τώρα. Ήταν εντάξει με το χαρτί του ενός μήνα, αλλά μετά από έξι επτά μήνες, αργά το 2012, άρχισαν οι επιχειρήσεις «Ξένιος Ζευς» να μαζεύουν τους ανθρώπους από παντού, ειδικά από κείνη την περιοχή. Και μετά χαρτιά για τρεις μήνες, έξι μήνες, έναν χρόνο... Ούτε η διαδικασία ασύλου ήταν έτσι. Στην Κατεχάκη τώρα κάνουν γρήγορα, τώρα σε τέσσερις, σ' έξι μήνες παίρνεις απάντηση. Τότε περιμέναμε και περιμέναμε... Θυμάμαι ότι κάθε μήνα έπρεπε να πάμε στο Αλλοδαπών και να περιμένουμε από πολύ πρωί μέχρι το απόγευμα, στις τρεις ή τέσσερις, και μας ανανέωναν την παραμονή για ένα μήνα, για δεκαπέντε μέρες. Και όταν ρωτούσα «Γιατί μόνο για δύο βδομάδες;» μας έλεγαν ότι αυτό μπορούν να κάνουν μόνο και, αν δε μας αρέσει, να το σκίσουμε και να φύγουμε. Αυτή ήταν πάντα η απάντηση. Δεν μπορούσες να πεις τίποτα. Το κάναμε για δύο χρόνια. Και τελικά μας έδωσαν την ευκαιρία να δώσουμε συνέντευξη. Την πρώτη φορά ήταν στο Αλλοδαπών με διερμηνέα έναν αστυνομικό. Ήταν γρήγορο. Και σε δύο μήνες πήραμε την απόρριψη. Ήταν πολύ γρήγορη συνέντευξη, δε μου άρεσε. Μου είπαν ότι μπορώ να ζητήσω δεύτερη συνέντευξη. Τους ρώτησα τι θα γινόταν αν δε ζητούσα και μου είπαν ότι θα έχανα την άδεια παραμονής. Υπογράψαμε για να μπορέσουμε να κρατήσουμε την άδεια παραμονής και να μπορούμε να κυκλοφορούμε. Γιατί, όταν σε πιάνουν, δεν τους νοιάζει αν είσαι καλός ή κακός. Δεν τους νοιάζει. Υπέγραψα το χαρτί και έξι μήνες μετά μας κάλεσαν για συνέντευξη, στο Υπουργείο αυτή τη φορά. Πήγαμε και τώρα ήταν διαφορετικά. Με καινούρια κυβέρνηση στην εξουσία, πολλά πράγματα είχαν αλλάξει. Ήταν ένα τραπέζι με τέσσερις ανθρώπους... Δεν είχα πάρει δικηγόρο. Πήγα μόνος μου και αυτή τη φορά η συνέντευξη κράτησε πολύ περισσότερο από την προηγούμενη φορά. Τρεις τέσσερις ώρες. Και μου είπαν επιτόπου ότι η αίτηση εγκρίνεται – πράγμα που δεν είναι συνηθισμένο. Ήταν ειδικοί και άκουγαν πολύ προσεκτικά. Θυμάμαι ότι η τελευταία ερώτηση ήταν τι θα κάνω αν απορριφθεί η αίτηση. Τους είπα: «Δεν πειράζει. Είναι δική σας η χώρα, δική σας η απόφαση, οτιδήποτε. Όμως, δε θα γυρίσω στο Αφγανιστάν». Γι' αυτό ήμουν σίγουρος, τουλάχιστον τότε. «Αλλά, αν την απορρίψετε, θα πρέπει να πάω στους διακινητές, να κάνω κάτι. Και να ζητήσω άσυλο ξανά». Αλλά δεν μπορούσα να πάρω βραχυπρόθεσμη άδεια πάλι.

Γιατί είναι βέβαια ευκολότερο να κυκλοφορείς μ' αυτό το χαρτί. Αλλά δεν μπορούσα να το κάνω μετά τη δεύτερη απόρριψη. Μπορούσα να ζητήσω και τρίτη συνέντευξη, αλλά είχα αποφασίσει να μην το κάνω. Είχα αποφασίσει να φύγω. Θα προσπαθούσα με οποιοδήποτε μέσο. Είχα κουραστεί. Τρία χρόνια περιμέναμε. Και η ζωή ήταν δύσκολη στην Ελλάδα. Δεν υπάρχει κοινωνική υποστήριξη, πρόγραμμα διδασκαλίας της γλώσσας... Τίποτα. Πρέπει να επιβιώσεις μόνος σου. Και η οργάνωση που ήμουν δεν έδινε πολλά. Πληρώνουν λίγα και σε θεωρούν «εθελοντή». Ήταν 25 ευρώ τη μέρα, τρεις μέρες τη βδομάδα. Και για έναν χρόνο μέναμε σε μια πολυκατοικία στους Αμπελόκηπους, στις προσφυγικές, γιατί δεν μπορούσαμε να πληρώνουμε. Ήταν το πρώτο μας σπίτι μετά τη Βικτώρια. Ήταν καλύτερα εκεί, γιατί ήταν μεν μικρό το διαμέρισμα, αλλά ήμασταν μόνοι μας. Και είχε δωρεάν ρεύμα και νερό. Κάποιος άλλος το είχε νοικιάσει και μας το παραχώρησε.

Τι έλεγε η κόρη σου; Ήταν τεράστια αλλαγή για κείνη.

Την πρώτη χρονιά δεν τη βάλαμε σχολείο, γιατί δεν τη δέχονταν. Το 2013 τη βάλαμε σχολείο και ήταν χαρούμενη. Έμαθε και τη γλώσσα γρήγορα. Σε τρεις μήνες ήξερε να μιλάει ελληνικά. Τον πρώτο χρόνο έκλαιγε συνέχεια. Με είχε τρελάνει. Ήθελε να πάει πίσω. Και μια φορά είχαμε αποφασίσει να γυρίσουμε. Και κάναμε τα χαρτιά για οικειοθελή επιστροφή και περιμέναμε να μας φωνάξουν. Αλλά είχα και επικοινωνία με τους φίλους και την οικογένεια στο Αφγανιστάν και μας έλεγαν ότι από άποψη ασφάλειας χειροτέρευε συνεχώς και να μην πάμε. Κι έτσι, όταν μας φωνάξανε να κάνουμε τα χαρτιά, τους είπαμε ότι αλλάξαμε γνώμη. Και τρεις μήνες μετά από την τελευταία συνέντευξη, όταν πήγα στο Αλλοδαπών για ανανέωση, μου είπαν ότι εγκρίθηκε η αίτηση ασύλου και να πάω φωτογραφίες κ.λπ. για καινούριο διαβατήριο. Κι έτσι πήραμε το άσυλο.

Κάποια στιγμή μου είπες ότι δε θα γυρνούσες στο Αφγανιστάν. Τώρα θα γυρνούσες;

Τώρα δεν μπορώ να πάω για νομικούς λόγους, γιατί έχω πολιτικό άσυλο – αν και τους είπα ότι δε θέλω να χάσω το δικαίωμα να μπορώ να πηγαίνω στην πατρίδα μου. Και στο πολιτικό άσυλο γράφουν στο διαβατήριο ότι μπορείς να πηγαίνεις σε όλες τις χώρες εκτός από το Αφγανιστάν. Θα ήθελα να πάω.

Να μείνεις ή για επίσκεψη;

Να δουλέψω.

Εδώ δουλεύεις τώρα;

Όχι επισήμως. Δουλεύω με μια μικρή χριστιανική αφγανική κοινότητα. Είμαι ιερέας εκεί. Για δέκα χρόνια μελετούσα και μάθαινα, πάλι όχι επισήμως. Αλλά και πάλι έμαθα πολλά. Και τώρα έχω τον ηγετικό ρόλο. Είναι μια αμερικάνικη Εκκλησία. Και αντίστοιχα στηρίζουν οικονομικά εμένα και την οικογένειά μου για το ενοίκιο του σπιτιού και τους λογαριασμούς.

Μένετε σε καλύτερο σπίτι τώρα;

Ναι. Από τους Αμπελόκηπους πήγαμε στη Γλυφάδα, σ' ένα μικρό σπίτι. Αυτή η οργάνωση πλήρωνε γι' αυτό για έναν χρόνο. Και μετά από αυτό, βρήκα δουλειά και άρχισα να πληρώνω. Ήμουν προπονητής ποδοσφαίρου, πολιτισμικός διαμεσολαβητής και διερμηνέας.

Το ποδόσφαιρο πώς προέκυψε;

Ήμουν παίκτης όταν ήμουν μικρός, στο Ιράν και στο Αφγανιστάν. Ήταν το χόμπι μου. Αλλά εδώ το κάνω ως δουλειά. Προπονώ ασυνόδευτα ανήλικα. Σε μια φάση ήταν σαράντα πενήντα παιδιά. Και τα έπαιρνα στο γήπεδο για δύο μέρες τη βδομάδα και τα προπονούσα. Μου άρεσε. Αλλά, όταν άρχισε αυτή η καινούρια

κατάσταση, άρχισαν να φεύγουν. Όλοι έφυγαν. Πέρσι το καλοκαίρι. Κι έτσι δεν είχα δουλειά. Δε μου άρεσε.

Ταυτόχρονα δούλευα με την αφγανική κοινότητα στον ελεύθερο χρόνο μου. Σάββατο και Κυριακή τους μάζευα και κάναμε προσευχές, λειτουργίες, μελέτη της Βίβλου κ.λπ. Το έκανα για δύο χρόνια. Και, όταν παραιτήθηκα, κάποιος με κάλεσε – έχουμε πολλούς επισκέπτες από τις ΗΠΑ, από άλλες χώρες, και Έλληνες έρχονται στην κοινότητά μου. Όταν έμαθαν για μένα, ήμουν στη φάση που σκεφτόμασταν να φύγουμε. Είχαμε τα χαρτιά μας έτοιμα και το σκεφτόμασταν. Σκεφτόμασταν να πάμε σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα, γιατί λέγαμε ότι εδώ δεν υπάρχει τίποτα να κάνουμε και δεν μπορούμε να φτιάξουμε το μέλλον μας. Έχουμε άσυλο και μπορούμε να πάμε να ζητήσουμε δεύτερο άσυλο. Είναι δύσκολο το δεύτερο άσυλο αλλά όχι ακατόρθωτο. Με κάλεσαν λοιπόν αυτοί οι άνθρωποι και με ρώτησαν αν θέλω να λειτουργώ με πλήρη απασχόληση για την αφγανική κοινότητα και ότι στην περίπτωση αυτή θα με στήριζαν όχι με αρκετά λεφτά για να κάνω αποταμίευση, αλλά για να κερδίζω τη ζωή μας. Το σκεφτήκαμε αρκετά, γιατί είχαμε ήδη αποφασίσει να φύγουμε, αλλά από την άλλη αγαπούσαμε την Εκκλησία μας, το πώς μεγάλωνε και άλλαζε. Και έκανα ένα σύντομο ταξίδι στη Σουηδία και την Ολλανδία για να δω την κατάσταση εκεί. Πήγα για δύο βδομάδες, γύρισα και αποφασίσαμε να μείνουμε για έναν χρόνο ακόμη. Θα με στηρίζουν μέχρι το επόμενο καλοκαίρι και μετά βλέπουμε.

Τι λέει η κόρη σου για το Αφγανιστάν και τι της λες εσύ;

Τώρα μεγάλωσε και θυμάται το Αφγανιστάν και θέλει να πάει να δει τη γιαγιά της, τον παππού της, τις θείες και τους θείους της. Αλλά δε θέλει να μείνει μόνιμα. Μεγάλωσε και ξέρει τι είναι ελευθερία, ασφάλεια.

Τι γλώσσες μιλάει;

Μιλάει αγγλικά, ελληνικά, φαρσί, λίγα γαλλικά.

Τι γλώσσα μιλάτε στο σπίτι;

Φαρσί. Της έμαθα γιατί θέλουμε να κρατήσουμε τη γλώσσα μας. Έχουμε και δεύτερη κόρη τώρα, είναι τριών. Γεννήθηκε το 2013.

Θέλεις να πάρουν την υπηκοότητα και να μείνουν εδώ;

Ναι, νομίζω ότι αρχίζουμε και συνηθίζουμε και μας αρέσει ολοένα και περισσότερο στην Ελλάδα. Γνωρίζουμε περισσότερους ανθρώπους και μέρη, μαθαίνουμε τη γλώσσα – δεν υπάρχει βέβαια επίσημο πρόγραμμα, αλλά μαθαίνουμε. Η μικρή μου κόρη είναι τριών και μιλάει με τους ανθρώπους στο μετρό, στο τραμ. Η μεγαλύτερη κόρη μου μιλάει ελληνικά και μελετάει. Είναι δύσκολο και γι' αυτές και για μας ν' αρχίσουμε πάλι από το μηδέν. Θέλουμε να μείνουμε. Να μπορούμε να ταξιδέψουμε και να επισκεφτούμε τους φίλους μας σ' άλλες χώρες. Αλλά δεν είναι μόνο θέμα εγγράφων. Αλλά για την ώρα είμαστε εδώ.

Είστε Αφγανοί και χριστιανοί. Είναι λίγο ασυνήθιστος συνδυασμός. Έχετε νιώσει διακρίσεις εις βάρος σας και από τις δύο πλευρές;

Ναι. Μερικές φορές νιώθουμε ότι δε θα ήμασταν ευπρόσδεκτοι στη χώρα μας επειδή είμαστε χριστιανοί και δεν είμαστε ευπρόσδεκτοι εδώ επειδή είμαστε Αφγανοί. Ακόμη κι αν είμαστε χριστιανοί. Όμως εγώ πιστεύω πως υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα σ' έναν χριστιανό Αφγανό και σ' έναν μουσουλμάνο Αφγανό. Τεράστια διαφορά. Έβλεπα τη ζωή των μουσουλμάνων Αφγανών πώς έχει αλλάξει δραματικά. Πρέπει να είσαι Αφγανός για να καταλάβεις πόσο μεγάλη, σημαντική και δραματική είναι η αλλαγή. Γιατί, όταν είσαι μουσουλμάνος και Αφγανός, ο τρόπος που βλέπεις

τον κόσμο είναι εντελώς διαφορετικός. Τα βλέπεις όλα σκοτεινά. Τους βλέπεις όλους εχθρούς και είσαι έτοιμος για εκδίκηση. Και χαμογελάς σπάνια. Είναι δύσκολο να ενσωματωθείς στην κοινότητα. Είσαι επιφυλακτικός και υπάρχει πολύ μίσος στην καρδιά σου για την κυβέρνηση, τους Ταλιμπάν, τους Μουτζαχεντίν, τους κομμουνιστές, τους δυτικούς, τους χριστιανούς, τους Εβραίους... Ναι, βέβαια, θέλουμε να μείνουμε, είναι όμορφη χώρα και καλοί άνθρωποι. Οι άνθρωποι μας δέχθηκαν καλύτερα από την κυβέρνηση. Όταν η κυβέρνηση ήθελε να μας κάνει να φύγουμε, όχι στα λόγια αλλά με τις πράξεις της... Τι άλλο σημαίνει να σε κάνουν να περιμένεις δυο τρία χρόνια; Σημαίνει πως θέλουν να φύγεις. Αλλά την ίδια στιγμή είχαμε φίλους που μας ενθάρρυναν και μας βοηθούσαν και μας δέχονταν και μας βοηθούσαν.

Ώστε έχετε Έλληνες φίλους;

Ναι, πολλούς.

Έχετε βαφτίσει τα παιδιά σας; Είναι χριστιανοί;

Όχι, γιατί με τους προτεστάντες είναι διαφορετικά. Προτιμάμε να μεγαλώσουν και ν' αποφασίσουν.

Η ερώτηση κυρίως αφορούσε τη γυναίκα σου και ποια θρησκεία έχετε επιλέξει για τα παιδιά σας.

Η γυναίκα μου είναι χριστιανή. Αργότερα μου είπε ότι με έβλεπε στην εκκλησία στο Αφγανιστάν και ήθελε, αλλά φοβόταν. Όταν ήρθε εδώ, πολύ γρήγορα έγινε χριστιανή. Και βοηθάει ανθρώπους, φροντίζει μετανάστες κ.λπ.

Ποια ιστορία λες στα παιδιά σου για το παρελθόν;

Η μεγάλη μου ξέρει πράγματα, ξέρει πολλά. Σκέφτομαι τι θα πω στη μικρή και πώς θα της εξηγήσω. Θα της πω βέβαια για την εμπειρία μου με τις διαφορετικές κυβερνήσεις, κοινότητες,

ανθρώπους. Και θα τους τονίσω να βλέπουν τους ανθρώπους ως ανθρώπους, ανεξάρτητα από θρησκεία, χρώμα, εθνικότητα. Γιατί έχω υποφέρει πολύ με αυτό. Και μετά θα δούμε για το τι θέλουν ή ενδιαφέρονται να μάθουν.

Έχουν επαφή με τους παππούδες τους;

Ναι, καθημερινά. Skype, Viber, είναι τόσες οι εφαρμογές πια...

Οπότε δεν μπορείς να πεις ότι είναι αποκομμένοι από τις ζωές σας.

Καθόλου. Αφού μας ρωτάνε και τι θα φάμε το βράδυ.

Τι τρώτε; Μαγειρεύετε αφγανικά φαγητά;

Η γυναίκα μου είναι πολύ καλή μαγείρισσα. Και της αρέσει να μαθαίνει. Έχουμε φίλους από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Τσεχία, την Ελλάδα και δοκιμάζει και ρωτάει τη συνταγή για ό,τι της αρέσει και την επόμενη μέρα το φτιάχνει και αυτή. Και μαθαίνει και τη μαμά και την αδελφή της στο Αφγανιστάν μέσω Skype.

Τηλεόραση; Έχετε δορυφορική;

Ναι, δορυφορική και βλέπουμε πολλά κανάλια.

Ποιο είναι το μεγαλύτερο όνειρό σου για το μέλλον;

Ονειρεύομαι για τους ανθρώπους μου στο Αφγανιστάν και εύχομαι να βρουν και αυτοί αυτό που βρήκα εγώ μέσα από τον Χριστό. Άλλαξε εντελώς τον τρόπο που βλέπω τον κόσμο. Ονειρεύομαι ότι θα έχουν και αυτοί την ευκαιρία να διαβάσουν και να μάθουν στη γλώσσα τους. Και θα μπορούν και αυτοί να βρουν ειρήνη, αγάπη, συγχώρεση, δύναμη να συγχωρέσουν και εμπιστοσύνη και ελπίδα στον Χριστό. Αυτό είναι το όνειρό μου γι' αυτούς.

Για τα παιδιά σου;

Όπως κάθε γονιός, να γίνουν χρήσιμοι άνθρωποι για τον εαυτό τους και την κοινωνία. Να σπουδάζουν, να είναι φιλότιμοι άνθρωποι, να μη νοιάζονται μόνο για τον εαυτό τους. Γνώρισα ένα ζευγάρι Αφγανών στην Ολλανδία. Τα παιδιά τους μεγάλωσαν και σπούδασαν, είναι μηχανικοί. Είναι πολύ πετυχημένοι στη δουλειά τους. Μουσουλμάνοι είναι. Είναι πολύ εύποροι, αλλά σκέφτονται μόνο τον εαυτό τους. Ό,τι κάνουν το κάνουν για τον εαυτό τους. Να βγάλουν κι άλλα λεφτά, να βρουν καλύτερες δουλειές, να σπουδάσουν περισσότερο. Δε θέλω τα παιδιά μου να γίνουν έτσι.

Θα σε πείραζε αν τα παιδιά σου παντρεύονταν μουσουλμάνο, έχεις κάποια προτίμηση αν θα είναι Έλληνας ή Αφγανός ή κάτι άλλο;

Όχι. Δε θα τις πίεζα, ακόμη κι αν ήθελαν να παντρευτούν μουσουλμάνο. Αλλά δε θα ήμουν χαρούμενος με αυτό. Οι μουσουλμάνοι είναι διαφορετικοί άνθρωποι. Μερικές φορές είναι μόνο πολιτισμικά μουσουλμάνοι, όπως πολλοί Έλληνες, που λένε ότι είναι χριστιανοί, αλλά δεν κάνουν τίποτα. Μερικές φορές ούτε που έχουν ανοίξει τη Βίβλο. Και οι μουσουλμάνοι μπορεί να είναι το ίδιο. Αλλά προτιμώ κάποιον που ξέρει γιατί είναι στον κόσμο, ποιος τον δημιούργησε, γιατί τον δημιούργησε και ποια είναι η αλήθεια. Θα προτιμούσα έναν τέτοιον.

Blessing Ibeakam

από τη Νιγηρία

«Το μόνο που τους άφησα να κάνουν ήταν η κλειτοριδεκτομή και αυτό για να σώσω την οικογένειά μου».

Είμαι από τη Νιγηρία. Ζούσα στο Ενούγκου με τους γονείς μου και τα επτά αδέλφια μου – έχω τέσσερις αδελφούς και τρεις αδελφές. Η μητέρα μου γεννούσε δίδυμα. Τότε το 1979 που γεννηθήκαμε, η παράδοσή μας δε δεχόταν δίδυμα. Έπρεπε λοιπόν σύμφωνα με την παράδοση να γίνουν «θυσίες». Αν έχεις δίδυμα, πρέπει να τα «θυσιάσεις» στους θεούς. Το λένε βουντού ή κάπως έτσι. Είναι ο παραδοσιακός τρόπος να πιστεύεις στους θεούς. Είναι νόμος στην Αφρική. Δε γίνεται να κάνεις κάτι άλλο. Αυτή η θυσία θα πρέπει να γίνει μπροστά στους γονείς σου. Εσύ δεν το ξέρεις. Αν τα δίδυμα είναι αγόρια, τότε το μεγαλύτερο θυσιάζεται αμέσως μόλις γεννηθεί σε μια τελετουργία. Αν τα δίδυμα είναι κορίτσια, τότε το μεγαλύτερο πρέπει, όταν γίνει δεκαοκτώ χρονών, να θυσιαστεί στους θεούς, δηλαδή να γίνει νύφη των θεών, να αφιερωθεί στους θεούς. Για να γίνει νύφη των θεών πρέπει να της κάνουν κλειτοριδεκτομή. Εκείνη τη μέρα σε ξυπνάνε και σου λένε ότι είναι η ώρα για τη θυσία και τι θα κάνεις. Σου βάζουν τα κοσμήματα της τελετουργίας, χορεύεις με τη δίδυμη αδελφή σου και θυσιάζουν μετά την πρώτη από τις δίδυμες. Εγώ ήμουν η μεγαλύτερη, οπότε θα θυσίαζαν εμένα. Εγώ όμως αρνήθηκα να θυσιαστώ. Ήμουν τότε δεκαοκτώ χρονών. Χόρεψα μπροστά στους ανθρώπους που έπαιζαν μουσική και αυτούς που φορούσαν μά-

σκες. Εκείνο τον καιρό έπρεπε να σου δέσουν τα πόδια και έπρεπε να είσαι δεκαοκτώ χρονών. Είμαι χριστιανή και δεν τα πιστεύω αυτά ούτε καταλαβαίνω γιατί γίνονται, όμως είναι η παράδοσή μας. Δεν ήταν θέμα θρησκείας, ήταν αυτό που έπρεπε να κάνει η φυλή σου. Έπρεπε να χορέψεις στο δάσος, προς την ιέρεια, να δέσεις κλωνάρια στα μαλλιά σου –η αδελφή σου είναι μαζί σου– και να τραγουδάς τα παραδοσιακά τραγούδια. Έδεναν τα πόδια σου και σου έκαναν κλειτοριδεκτομή. Κι αφού το έκαναν, σε άφηναν εκεί μαζί με την αδελφή σου.

Ναι, αλλά εσείς μένατε σε πόλη.

Ναι, έπρεπε να σε καλέσουν. Τους γονείς σου, όχι εσένα. Οι γονείς σου έπρεπε να σε προετοιμάσουν με κανόνες. Έπρεπε να κάνεις κάτι σαν τελετουργία για τη θυσία και έπρεπε να σε προετοιμάσουν οι γονείς σου. Ήμασταν πολλοί, ήμασταν οκτώ. Το πρώτο ζευγάρι διδύμων ήταν τα δύο αγόρια και μετά εμείς, τα δύο κορίτσια, οπότε έπρεπε να τελειώνουμε μ' αυτή την παράδοση. Τις περισσότερες φορές η μητέρα μου έκλαιγε.

Η πρακτική αυτή δεν αφορά όλες τις γυναίκες στη Νιγηρία;

Έχει σταματήσει από το 1980. Το 1990 πια ήταν μόνο για τις δίδυμες – και πάλι εξαρτάται από τη φυλή. Στη δική μας παράδοση πρέπει να γίνει όταν είσαι δεκαοκτώ χρονών. Σ' αφήνουν μέσα στο αίμα και μετά θα ξέρουν αν επιβίωσες. Η αδελφή μου με βοήθησε. Αυτή ήταν η τελευταία φορά που είδα τους γονείς μου. Μαζί με την αδελφή μου πήγα σ' ένα μοναστήρι.

Γιατί δε γύρισες στους γονείς σου;

Δεν μπορείς να γυρίσεις. Γιατί θα σε εντοπίσουν. Θα έρχονταν οι χωρικοί να με ψάξουν στην πόλη. Ή θα έστελναν ανθρώπους. Θα τους βοηθούσαν τα πνεύματα. Ούτε από το ιερό δεν μπορείς να βγεις. Η αδελφή μου είπε ότι θα με βοηθήσει για να βάλουμε ένα

τέλος σ' όλο αυτό. Ήταν μεσάνυχτα, κοντά στις τρεις. Ποιος ξέρει την ώρα... υποθέτω. Ήμουν αναίσθητη, προσπαθούσα να κουνηθώ, αιμορραγούσα. Με βοήθησε να σηκωθώ. Δε φορούσα ρούχα. Με βοήθησε να περπατήσω μέχρι το μοναστήρι. Το ήξερε, δεν ξέρω πώς. Τη ρώτησαν τι έγινε, τους εξήγησε και μας δέχθηκαν.

Στο χωριό μας δε δεχόμαστε χριστιανούς. Δε βλέπεις εκκλησία εκεί. Εκεί που μένουμε έχει, αλλά είναι πόλη. Μόλις είχα τελειώσει το σχολείο και ετοιμαζόμουν για πανεπιστήμιο. Η μητέρα μου κατάγεται από το Ίνομπου. Δεν πάμε εκεί. Όλοι γεννηθήκαμε στην πόλη, δεν πάμε στο χωριό. Αλλά και πάλι στέλνουν μήνυμα οι πρεσβύτεροι του χωριού, όταν έρθει η ώρα, στους γονείς σου ότι πρέπει να παρουσιαστείς. Εγώ αρνήθηκα να πάω. Δεν μπορείς να αρνηθείς από την αρχή γιατί μετά θα σκοτώσουν τους γονείς σου. Θα κάψουν το σπίτι σου.

Επιβίωσα λοιπόν και οι μοναχές με πήγαν σ' ένα χωριό σε απόσταση δύο ωρών και με φρόντισαν. Έμεινα εκεί τέσσερα πέντε χρόνια. Πήγα στο σχολείο, σπούδασα μικροβιολογία, με φρόντισαν. Δεν ήθελα να γίνω μοναχή γιατί είμαι αγγλικανή, ενώ εκείνες ήταν καθολικές. Εκεί γνώρισα και τον πατέρα των παιδιών. Ήταν διερμηνέας εκεί. Ο άντρας μου μιλάει πέντε γλώσσες, μεταξύ των οποίων γαλλικά και ελληνικά.

Από πού είναι;

Από την Αφρική, αλλά από άλλη φυλή. Ήρθε και μιλούσε μια γλώσσα που δεν ήξερα. Εκεί τον γνώρισα. Του κίνησα το ενδιαφέρον. Το είπε στις μοναχές και κάναμε παραδοσιακό γάμο εκεί. Παντρευτήκαμε το 2002. Μετά έμεινα έγκυος και στο μοναστήρι γέννησα και το πρώτο μου παιδί. Όταν διαπίστωσα ότι ήμουν έγκυος, οι μοναχές με καθησύχασαν. Μου είπαν ότι πρέπει να κάνω υπομονή και ότι θα του πουν να με πάρει εκεί όπου ήταν και αυτός, γιατί ο ίδιος είχε ήδη φύγει. Τότε δεν ήξερα πού ήταν. Βρήκαμε τον πατέρα του παιδιού και του το είπαμε και είπε ότι, αφού

είχα κάνει κλειτοριδεκτομή, θα μπορούσαμε να ζήσουμε μαζί σαν φίλοι. Δεν είχα κανέναν, οπότε δεν είχα άλλη επιλογή και δέχθηκα. Πριν τον γνωρίσω, ήμουν παρθένα. Μου έδωσαν ένα διαμέρισμα. Εκεί φρόντισα το παιδί μου. Αυτός είχε ήδη φύγει πίσω για την Ελλάδα. Έμενε εκεί από το 1993 ή το 1994. Είναι σαράντα επτά χρονών. Πριν δούλευε σε καφενείο, ήταν σερβιτόρος. Από μαγαζί σε μαγαζί πήγαινε. Μερικές φορές μεταπωλούσε πράγματα κι έβγαζε ένα μικρό κέρδος. Είναι καθολικός και ταξίδευε συχνά για να επισκεφτεί την εκκλησία αυτή και σταδιακά την έκανε δεύτερό του σπίτι. Τον γνώρισα το 2002 εκεί, έμεινε δύο μήνες και γύρισε πίσω πάλι. Δεν είχα επικοινωνία μαζί του, γιατί δεν είχα τηλέφωνο ή κινητό. Μιλούσα μέσω του μοναστηριού και του είπα ότι γέννησα. Γέννησα τον Δεκέμβριο και ήρθε τον Μάρτιο, έκατσε δύο μήνες, είδε το παιδί και είπε πως πρέπει να κανονίσει να με πάρει να μείνω μαζί του. Είπε λοιπόν ότι θα πάει στο Λάγκος για να κανονίσει να πάω μαζί του. Με πήρε στο Λάγκος όταν το παιδί ήταν έξι μηνών. Έμεινα με τον φίλο του και την οικογένειά του άλλους έξι μήνες. Θα έφτιαχνε τα χαρτιά μου για να ταξιδέψω. Όταν έφυγα από κει, το παιδί μου ήταν ήδη ενός έτους και έντεκα μηνών. Όταν ήρθαν τα χαρτιά, με έστειλε σ' έναν άλλο φίλο του, που με πήγε στην πρεσβεία πολλές φορές. Τρεις φορές νομίζω έκανα αίτηση για βίζα. Για οποιαδήποτε χώρα. Όταν θες να φύγεις, κάνεις αίτηση για οποιαδήποτε χώρα. Είχα κάνει αίτηση για την Ελλάδα και την Αγγλία, αλλά απορρίφθηκαν. Πήγα για αίτηση και μου έδωσαν βίζα για Τουρκία. Έμεινα στην Τουρκία μέχρι να στείλει κάποιον να με πάρει. Έχουν επαφές, ξέρεις. Ήρθε, ρώτησε αν είμαι εγώ με το παιδί, είπα «ναι» και μου είπε να τον ακολουθήσω. Στην Τουρκία έμεινα, νομίζω, δύο μήνες.

Οπότε ήρθες με βίζα;

Ναι, αλλά δεν την έπιασα στα χέρια μου. Μόνο όταν πέρασα από την πρεσβεία τους την έδειξα. Αλλά είχα κάποιον που ήταν

μαζί μου – είναι ο άνθρωπος που με βοήθησε να φύγω από το Λάγκος.

Αν είχες βίζα και διαβατήριο, γιατί χρειαζόσουν κάποιον να σε βοηθήσει;

Ήταν η πρώτη φορά που ταξίδευα και φοβόμουν. Ήταν μόνο ένα διαβατήριο και για μένα και για το παιδί και μέσα στο διαβατήριο υπήρχε η βίζα. Από σύνδεσμο σε σύνδεσμο πήγαινα. Δε βγήκα απλά από το σπίτι και έφυγα. Από κει στην Τουρκία και από την Τουρκία στην Ελλάδα. Ήρθα στην Ελλάδα το 2005 με το παιδί μου. Τότε ήταν ενός έτους και έντεκα μηνών. Τον γέννησα το 2003.

Πόσα χρόνια μετά την τελετουργία ήρθες στην Ελλάδα;

Πέντε χρόνια.

Στο μεταξύ είχες επικοινωνία με τους δικούς σου;

Επικοινώνησα με τους δικούς μου μόλις έξι χρόνια πριν. Είχα ήδη μείνει εδώ τέσσερα χρόνια. Και δε μιλούσα σε κανέναν.

Δεν προσπάθησαν να σε βρουν;

Πού να ξέρω αν προσπάθησαν; Άρχισα να τους μιλάω όταν ο αδελφός μου πήγε στη Σουηδία. Είχα μια μικρή ατζέντα που έγραφα τα τηλέφωνα των συμμαθητριών μου και των μοναχών. Μόνο με αυτές μπορούσα να έχω επικοινωνία, γιατί τότε η μητέρα μου δεν είχε τηλέφωνο – όταν έφυγα τουλάχιστον. Δεν ήμασταν πλούσιοι ούτε φτωχοί. Είχαμε μια κανονική ζωή.

Πώς είναι μια κανονική ζωή σε μια πόλη της Νιγηρίας;

Κανονική ζωή είναι όταν μπορείς να φας τουλάχιστον δύο κανονικά γεύματα την ημέρα, το απόγευμα και το βράδυ ή το πρωί και το απόγευμα. Η μητέρα μου κάνει εμπόριο με φαγητό ή χειρο-

τεχνήματα ή βοηθάει σ' ένα χωράφι στην πόλη. Ο πατέρας μου δεν κάνει πολλά πράγματα που να ξέρω. Έτσι ήταν όταν έφυγα από το σπίτι. Έτσι μπορούσαν να εξασφαλίσουν φαγητό για τα οκτώ παιδιά τους. Δεν τους ήταν εύκολο. Δεν ξέρω πόσο δύσκολο ήταν γιατί ήμουν παιδί, όχι γονιός. Μπορούσες να κλάψεις μόνο όταν πεινούσες. Έπρεπε να περιμένεις να γυρίσει η μαμά σου σπίτι για να σου δώσει κάτι να φας. Το πρώτο πράγμα που θα σου έδινε ήταν κάτι σαν ντόνατ μέχρι να γίνει το φαγητό, που θα μπορούσε να πάρει δυο τρεις ώρες. Ήταν πολύ δύσκολα – όχι τόσο όσο στα μέρη που δεν έχουν νερό.

Οπότε είχατε νερό και ηλεκτρικό;

Νερό ναι, ηλεκτρικό όχι πάντα. Μπορούσαμε να έχουμε δύο φορές τη βδομάδα ηλεκτρικό. Νερό πίνουμε από το ρυάκι. Από κει πάμε και παίρνουμε νερό. Νομίζω όμως ότι τώρα έχουν και νερό και ρεύμα, αν μπορούν να πληρώσουν. Τότε ήταν πολύ δύσκολα. Τότε δεν το καταλάβαινα, αλλά, αν δεν έχεις ζήσει καλά, δεν μπορείς να κάνεις τη σύγκριση και να το περιγράψεις ακριβώς. Στο χωριό δεν υπάρχει ποτέ ούτε νερό ούτε φως. Εύχεσαι να βρέξει για να πιεις νερό. Είχα πάει μόλις δύο φορές πριν από την κλειτοριδεκτομή.

Όταν ήρθες εδώ είχες χαρτιά;

Δεν είχα χαρτιά. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να έρθουν οι άνθρωποι στην Ελλάδα.

Ήταν επικίνδυνο το ταξίδι;

Ήταν πολύ επικίνδυνο. Ρισκάραμε τη ζωή μας. Το χειρότερο ήταν η θάλασσα, που ήμασταν όλη νύχτα στη βάρκα.

Πόσοι άνθρωποι ήσασταν στο φουσκωτό;

Περίπου σαράντα άνθρωποι.

Είχατε σωσίβια;

Ναι.

Θυμάσαι αν ήταν χειμώνας ή καλοκαίρι;

Ήταν χειμώνας, αρχή χειμώνα. Ήμουν με πολλούς ανθρώπους. Ήμουν πολύ πιο αδύνατη. Όταν ήρθα εδώ, η ζωή ήταν επίσης δύσκολη. Ήμουν σαν σκλάβα. Ήταν παράξενο. Είναι δύσκολο να καταλάβεις. Ήμουν συνέχεια μέσα στο σπίτι. Μόνο μαγείρευα και έπλενα ρούχα. Δεν μπορούσα να κάνω τίποτα άλλο. Ήμουν μέσα.

Τι σου έλεγε ο άνδρας σου;

Με τρόμαζε έτσι που δεν μπορούσα να βγω να κάνω φίλους ή οτιδήποτε άλλο, γιατί φοβόμουν. Κι όταν ήμουν έγκυος, οι γιατροί που πήγαινα ήταν οι γιατροί που με πήγαινε αυτός και μου έδιναν φάρμακα, αλλά εγώ δεν τα έπαιρνα, τα πετούσα, γιατί κανονικά δεν παίρνω φάρμακα. Δεν πίστευα ότι ήθελε να μου σώσει τη ζωή με το να μη μου δίνει τα χαρτιά μου και όλο έκανα φασαρία γι' αυτό.

Πού μένατε;

Στην Κυψέλη.

Δεν είχες καθόλου φίλους;

Τότε δεν είχα, το 2010. Γνώρισα τη φίλη μου στο τέλος του 2010, όταν έκανα αίτηση για άσυλο. Τότε είχα τέσσερα παιδιά και αυτή το ίδιο. Και με πήγε στο Αλλοδαπών και με βοήθησε να πάρω χαρτί ότι πονάει πολύ η μέση μου. Αλήθεια ήταν, κουραζόμουν πολύ με τις δουλειές του σπιτιού. Τότε συγκατοικούσαμε μ' έναν φίλο του άντρα μου, που η οικογένειά του ήταν στην Αφρική. Μοιραζόμασταν το διαμέρισμα. Ο φίλος πηγαινοερχόταν, δεν έμενε κανονικά. Οπότε ήταν ένα μεγάλο διαμέρισμα

και έπρεπε να το φροντίζω, ήταν 75 τ.μ. Δυο υπνοδωμάτια, μια κουζίνα και ένα μπάνιο. Από το 2005 ως το 2010 ήταν δύσκολα. Ένιωθα ότι έκανα λάθος που έφυγα, ότι θα έπρεπε να μείνω, να θυσιαστώ και να πεθάνω εκεί. Γιατί να έρθω εδώ και ν' αρχίσω να υποφέρω πάλι;

Ήσουν ερωτευμένη με τον άντρα σου;

Όχι.

Κάνατε όμως παιδιά. Θα έλεγες ότι σε πίεζε να έχετε επαφές;

Ναι. Ίσως να ήταν στο δωμάτιο και να με φώναζε, να μου έλεγε ότι με περιμένει. Αν δεν πήγαινα, θα είχα πρόβλημα. Για παράδειγμα, ίσως να μην έτρωγε. Στην Αφρική, μπορεί να φτιάξεις φαγητό στους άντρες και να μην το φάνε. Να κάτσουν να πεινάσουν γιατί αρνήθηκες να κοιμηθείς μαζί τους. Εσύ τον παρακαλάς να φάει, αυτός σε παρακαλάει να κάνετε σεξ και τελικά μένεις έγκυος. Κανονικά δε θέλω να κάνω σεξ μαζί του, γιατί δε σκέφτομαι το μέλλον μαζί του. Δεν έχει κατανόηση. Είναι εμφανίσιμος, βέβαια, αλλά έχει πρόβλημα συμπεριφοράς.

Πώς ένιωθες να είσαι αποκλεισμένη;

Το συνήθισα. Ξέχασα πώς ήταν τα πράγματα. Και ήμουν απασχολημένη με τα παιδιά. Άρχισα να πηγαίνω στην εκκλησία το 2010. Για πέντε χρόνια δεν πήγαινα πουθενά. Δεν είχα διάθεση να βγω. Ποιον να δω, τι να κάνω... Οπότε μια μέρα το 2010 αποφάσισα να βγω. Του είπα πως έπρεπε να μας δώσει λεφτά να πάμε να ψωνίσουμε στο σουπερμάρκετ. Συνήθως μας έλεγε να μπούμε στο αυτοκίνητο (γιατί είχαμε αυτοκίνητο), και να πάμε μαζί να του δείξω τι χρειαζόμασταν εγώ και τα παιδιά. Τότε όμως ο καβγάς άρχιζε μέσα στο μαγαζί, αφού μπορεί να ξοδεύαμε πενήντα με εξήντα ευρώ. Ήταν πολύ δύσκολα. Τώρα του έλεγα να μου δώσει λεφτά να πάω μόνη μου για ψώνια. Ήθελα να βγω, να δω

κόσμο, να μιλήσω, να κάνω φίλους, να κοινωνικοποιηθώ. Ίσως φοβόταν πως, αν το έκανα, ίσως να τον άφηνα ή κάτι τέτοιο. Ή να το έσκαγα... Αλλά εγώ δεν ήθελα να το σκάσω, ήθελα μόνο να μην είμαι κλεισμένη μέσα. Δε με κλείδωνε κυριολεκτικά, περισσότερο ήταν αυτά που μου 'λεγε και με τρομοκρατούσε.

Θυμάσαι μερικά από αυτά που σου έλεγε;

Ότι δεν έχω χαρτιά. Αυτή ήταν η κύρια απειλή. Και ότι δεν καταλαβαίνω τη γλώσσα. Το 2011 με έβαλε η φίλη μου να πάω σχολείο να μάθω τη γλώσσα. Με σταμάτησε. Ήμουν όλη μέρα απασχολημένη με τις δουλειές του σπιτιού.

Και πώς έσπασε αυτός ο κύκλος;

Έκανα φασαρία καθημερινά. Ότι πρέπει να πάω τα παιδιά μου στο σχολείο. Ο μεγάλος μου είχε φτάσει ήδη έξι χρονών.

Τα παιδιά τα είχατε δηλώσει;

Τότε; Όχι. Τα έχει όμως αναγνωρίσει. Έχουν το δικό του επίθετο. Έκανα αίτηση για άσυλο το 2010. Ήταν πολύ δύσκολο. Πέρασα τη συνέντευξη και μου έδωσαν κι άλλο ραντεβού. Ρώτησαν όλα όσα ήθελαν να μάθουν: γιατί έπρεπε να φύγω από την πατρίδα μου και να έρθω εδώ και γιατί δεν μπορούσα να γυρίσω. Και τους τα είπα όλα. Και μετά το 2010 μου έβαλαν κι άλλο ραντεβού για το 2013. Ήμουν τότε έγκυος στο πέμπτο μου παιδί. Παντρεύτηκα το 2012 σε καθολική εκκλησία στην Κυψέλη.

Πώς ένιωθες τη μέρα που παντρεύτηκες;

Πρέπει να φαίνεσαι χαρούμενη, ακόμη κι αν μέσα σου έχεις τραυματιστεί. Έπρεπε να δείχνω χαρούμενη και για τα παιδιά μου, που ήταν πολύ στενοχωρημένα που δεν ήμουν παντρεμένη με τον πατέρα τους. Έπρεπε να πάω στην εκκλησία και να παντρευτώ. Δεν είχα άλλη επιλογή.

Από το ένα στο άλλο. Τέλος πάντων. Μετά την πρώτη συνέντευξη, με φώναξαν για δεύτερη τον Αύγουστο του 2013. Τους είπα την ίδια ιστορία για τον εαυτό μου, τον άντρα μου, πώς γνωριστήκαμε. Τους είπα όσα ήξερα. Άλλωστε είναι πολύ δύσκολο να πεις μια ιστορία που δεν ξέρεις. Είπαν ότι θα με έπαιρναν τηλέφωνο, αλλά δε με πήραν. Μετά που πήρα τη ροζ κάρτα, μου είπαν ότι καλό θα είναι να τη δηλώσω στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και από κει άρχισε ν' ανοίγει ο δρόμος για να πηγαίνω και σε άλλους οργανισμούς. Όταν μου έδωσαν άσυλο, δεν έδωσαν στον γιο μου. Μου είπαν ότι δεν είναι μεταφρασμένο το πιστοποιητικό. Πήγα να το μεταφράσω και μου είπαν ότι δεν ήταν πρωτότυπη η μετάφραση. Και μετά μου είπαν να πάω σ' αυτό το πρόγραμμα για μετανάστες και μου είπαν από κει πού να πάω για να έχω έγκυρη μετάφραση. Το έδωσα σε μεταφραστή και το πήγε, δεν πήγα μόνη μου, και του έβαλε σφραγίδα.

Και ο άντρας σου τι έλεγε γι' όλα αυτά;

Δεν είχε επιλογή. Προσπαθούσε να με σταματήσει, ότι δεν είναι χρήσιμο. Μου έλεγε πράγματα που δεν ήθελα ν' ακούσω. Και μετά έκλεισα τ' αυτιά μου για να κάνω αυτό που έπρεπε, να βγάλω τα χαρτιά μου, για να μπορώ να πάω στο νοσοκομείο μόνη μου.

Πώς γέννησες τα προηγούμενα;

Δε μου ζητούσαν χαρτιά. Πήγαινα και γεννούσα. Πλήρωνε ο άντρας μου. Δεν ξέρω πόσα, αλλά πλήρωνε. Επειδή είχε μαγαζί, είχε ΤΕΒΕ και δεν πλήρωνε όλα τα λεφτά. Δεν ξέρω πώς το έκανε, δε με νοιάζει, δεν ήταν δική μου δουλειά. Εγώ ήμουν εκεί για να γεννήσω. Τέλος πάντων, έλειπε όταν πήγα να γεννήσω το 2012. Ήταν εκτός Ελλάδας. Πέρασε πολύς καιρός μέχρι να γυρίσει. Το παιδί κόντευε τριών μηνών.

Έστελνε όμως χρήματα;

Έστελνε, αλλά δούλευα κιόλας. Από το 2011 μαγείρευα και προμήθευα αφρικανικά μαγαζιά. Δούλευα για περίπου τρία χρόνια. Σταμάτησα γιατί ήταν δύσκολο με πέντε παιδιά, αλλά κυρίως γιατί είχε σταματήσει η κίνηση στην αγορά και κανείς δεν αγόραζε αυτά που έδινα στα μαγαζιά και σιγά σιγά τα μαγαζιά έκλειναν. Και τώρα κάνω τούρτες στο σπίτι κατά παραγγελία για γενέθλια, γάμους κ.λπ. Το κάνω για να βγάλω λίγα λεφτά.

Πώς ήταν η σχέση σου με τον άντρα σου μετά τον γάμο;

Άλλαξε κι έγινε χειρότερη. Σταμάτησε να συνεισφέρει. Προτιμούσε να πηγαίνει έξω, να βρίσκει τους φίλους του. Άρχισα να τσακώνομαι με τους φίλους του.

Έφερνε τους φίλους του στο σπίτι;

Όχι, αυτό είναι το πρώτο πράγμα που του σταμάτησα όταν ήρθα στην Ελλάδα. Γιατί έρχονταν και τέλειωναν ό,τι φαγητό είχα για τα παιδιά μου. Και μου έλεγαν ότι ήθελαν κι άλλο. Το 2006 γέννησα το δεύτερο παιδί μου. Όταν κατάλαβε ότι τα λεφτά ήταν πολύ λίγα για να συντηρήσει την οικογένεια, σταμάτησε να φέρνει τους φίλους του στο σπίτι.

Ποια ήταν η πρώτη σου εντύπωση όταν ήρθες στην Ελλάδα;

Η πρώτη μου εντύπωση ήταν να έρθω και να θεμελιώσω μια καλή ζωή. Ήθελα να κάνω πολλά παιδιά. Ήθελα να σπουδάσω σχέδιο μόδας και ν' αρχίζω να σχεδιάζω για εσωτερική διακόσμηση και να φτιάχνω τούρτες και διακοσμητικά για γάμους. Αυτό ήταν το όνειρό μου και είχα μιλήσει στον άντρα μου πολλές φορές γι' αυτό. Του είχα πει να με βοηθήσει να πάω σε σχετικό σχολείο. Όσα ξέρω τώρα είναι από εμπειρία. Το 2011 πήρα smartphone και έμαθα κι άλλα πράγματα μέσω ίντερνετ. Με δυσκόλεψε πάρα πολύ η γλώσσα, δεν την καταλάβαινα. Καθόλου. Δεν έβγαινα

καθόλου έξω και, μέχρι το 2010 που βγήκα, ο ενθουσιασμός μου είχε μετριαστεί.

Αλλά εδώ δε μιλάνε αγγλικά;

Δε μιλάνε, όχι. Όχι, δε μιλάνε, ειδικά αν είσαι ξένος, δε σου μιλάνε.

Ποια είναι η μητρική σου γλώσσα; Πώς τα έμαθες τα αγγλικά;

Δεν είναι τα αγγλικά. Είναι η ίγκμπο. Τα αγγλικά τα έμαθα στο σχολείο, τα έχουν κάνει υποχρεωτικά. Αλλά έμαθα καλά αγγλικά. Ίγκμπο μιλούσα στο σπίτι.

Με τον άντρα σου τι γλώσσα μιλάτε;

Μιλάει τη δική του γλώσσα, αλλά μεταξύ μας μιλάμε ίγκμπο. Ξέρει ίγκμπο. Υπάρχει η στάνταρτ ίγκμπο, αυτή μιλάμε και καταλαβαινόμαστε. Τα παιδιά μιλάνε αγγλικά και ελληνικά. Έχω μεγάλο πρόβλημα γιατί δεν τα καταλαβαίνω όταν μιλάνε ελληνικά. Με κοροϊδεύουν κιόλας που δεν ξέρω ελληνικά. Είναι δύσκολη γλώσσα να την καταλάβεις. Μακάρι να την καταλάβαινα. Το 2014 πήγα στο σχολείο και έκανα μαθήματα για είκοσι ώρες, έναν κύκλο. Δεν είναι αρκετό, χρειάζομαι να επικοινωνώ περισσότερο στα ελληνικά. Μου αρέσουν πολύ, αλλά καταλαβαίνω πολύ λίγο και δε φτάνει.

Μένεις εδώ για δέκα χρόνια και τα πέντε σου παιδιά είναι γεννημένα εδώ. Πώς είναι να μεγαλώνει κανείς ανάμεσα σε δυο πατρίδες; Ποια είναι τώρα η σχέση σου με την Αφρική;

Έχει τελειώσει, γιατί τα παιδιά θέλουν πραγματικά να μείνουν εδώ. Κάθε φορά που τους μιλάω για την Αφρική, μου λένε ότι δε θέλουν να πάνε. Δε θέλουν να πάνε πουθενά, μόνο να μείνουν εδώ. Όταν έφτιαχναν τα χαρτιά μου –πριν γεννηθεί το έκτο παιδί–, είχαν ανησυχήσει πολύ και μου έλεγαν ότι δε θέλουν να

πάνε. Οπότε η σύνδεση με την Αφρική έχει τελειώσει. Τώρα είμαστε στο «Μια μέρα πρέπει να πάμε στην πατρίδα μας είτε είναι καλή είτε κακή. Μια μέρα πρέπει να πάμε». «Μα, μαμά, είσαι σίγουρη;» με ρωτάνε. Αλλά δε γίνεται να κάθομαι εδώ να μιλάω για το μέλλον. Μπορείς να το ονειρεύεσαι, αλλά δεν μπορείς να το ξέρεις.

Οπότε έχεις ακόμη σύνδεση με την Αφρική. Νιώθεις ότι η Αφρική είναι κομμάτι σου;

Ναι, κυρίως επειδή έχω φίλους από την Αφρική. Κάθε φορά που βρισκόμαστε, μιλάμε για την Αφρική και σκέφτομαι πότε θα μπορέσω να πάω πίσω – τώρα δεν μπορώ γιατί είμαι πολιτικός πρόσφυγας. Θα μου πάρουν το διαβατήριο. Δεν μπορώ να πάω πίσω στην πατρίδα μου, ακόμη κι αν ήθελα να πάω για λίγο. Μπορώ να πάω στην Ευρώπη, αλλά, αν πάω στην πατρίδα μου, θα μου πάρουν το διαβατήριο. Τώρα γίνεται εμφύλιος πόλεμος και ξέρω λίγο τα δικαιώματά μου –όχι ότι τα ξέρω καλά–, αλλά ίσως σε δυο τρία χρόνια να ξαναπάω στην Αφρική για επίσκεψη αλλά όχι στην πατρίδα μου. Δεν μπορώ να πάω εκεί.

Έχεις εντοπίσει τους συγγενείς σου; Έχεις επικοινωνία με κανέναν;

Έχω με τη μητέρα μου. Τη βρήκα το 2007, νομίζω, δύο χρόνια μετά που έκανα το δεύτερο παιδί μου. Μέχρι τότε δεν ήξερε τίποτα. Της τα είπα όλα, χάρηκε που της είπα τη ζωή μου. Βρήκα και τον αδελφό μου, ο οποίος ταξίδεψε από την Αφρική στη Σουηδία. Τον βρήκα μέσω Facebook. Με το Facebook βρήκα πολλούς ανθρώπους.

Τι κάνει ο αδελφός σου στη Σουηδία;

Πήγε με υποτροφία να σπουδάσει ηλεκτρολόγος μηχανικός. Αλλά δεν έβρισκε δουλειά, οπότε πήγε στην Ολλανδία.

Πόσοι έχετε φύγει από την Αφρική;

Μόνο τρεις. Μόνο ένα από τα αδέλφια μου μένει με τη μαμά μου. Ο πατέρας μου ζει, αλλά έχει προβλήματα υγείας. Οι υπόλοιποι έχουν πάει σ' άλλες χώρες της Αφρικής.

Στην καθημερινότητά σου, κάνεις κάτι που να σου θυμίζει την Αφρική;

Μόνο το φαγητό. Δε χορεύω τη μουσική τους. Δεν ξέρω να χορεύω. Δε χορεύω.

Πώς έμαθες για το Δίκτυο;

Από μία φίλη, αυτή που με πήγε στο Αλλοδαπών. Είναι σαν την οικογένειά μου. Νιώθω σαν το σπίτι μου. Δεν είναι σ' όλους τους οργανισμούς έτσι.

Θα μου περιγράψεις μια μέρα με τα παιδιά σου; Μια τυπική και μια γιορτινή.

Όλες οι μέρες είναι κανονικές. Όλες είναι ίδιες. Δεν έχουμε γιορτινές. Μερικές φορές, όταν έχουν γενέθλια, τους φτιάχνω μια τούρτα και την πάμε στο σχολείο. Ή, αν είναι Κυριακή, την πάμε στην εκκλησία.

Τους λες ιστορίες για να κοιμηθούν;

Μόνο σε μερικά, γιατί είναι πολλά. Στα κορίτσια και στα μικρά. Τα μεγάλα διαβάζουν μόνα τους. Παλιά τους έλεγα. Τους λέω τις ιστορίες που έμαθα από τη μητέρα μου.

Τι όνειρα έχεις για τα παιδιά σου;

Θέλω όλα να είναι χρήσιμα για την κοινωνία, όχι μόνο για μένα. Θέλω να είναι άνθρωποι που πετυχαίνουν τους στόχους τους, όχι αποτυχημένοι. Δε θέλω να παντρευτούν πλούσιο και να τα βρούνε εύκολα. Θέλω να πετύχουν τους στόχους τους. Δεν μπορώ να τους πω ποιοι θα είναι, μπορούν να γίνουν ό,τι θέλουν. Όπως εγώ,

έχω πολλές δεξιότητες όπως να ράβω ρούχα, να σχεδιάζω, να φτιάχνω το σπίτι, να διακοσμώ. Αλλά συνήθως δεν έχω χρόνο. Ελπίζω στο μέλλον να έχω χρόνο και να έχω πολλά πράγματα να κάνω και να πετύχω κάτι. Αν δε βγει το ένα, θα μου βγει το άλλο. Έτσι και γι' αυτά. Δε θέλω να έχουν όλα τα αυγά τους σ' ένα καλάθι. Θέλω να τα έχουν μοιρασμένα. Δε θέλω να παραιτούνται εύκολα. Όταν, για παράδειγμα, πάνε για ποδόσφαιρο, να μην τα παρατάνε θεωρώντας ότι τους αδικεί ο προπονητής ή οι συμπαίκτες επειδή είναι μαύροι. Να θεωρούν ότι είναι μέλη της ομάδας και να επιμένουν.

Έχουν δυσκολίες επειδή είναι μαύρα;

Ναι. Κι εγώ έχω πολλές. Ακόμη και σε μερικούς οργανισμούς. Όταν βλέπω όμως ότι κάποιος έχει πρόβλημα, απομακρύνομαι για να μη φτάσει να μου το πει.

Τα παιδιά γνωρίζουν παιδιά που θέλουν να γίνουν φίλοι τους. Τους έχω πει να μην επιβάλλουν τον εαυτό τους στους άλλους, αλλά ν' αφήνουν τους άλλους να έρθουν να τους αναζητήσουν. Το ότι τα άλλα παιδιά είναι λευκά δε σημαίνει ότι μπορούν να πετύχουν τα πάντα. Κάποιος θα σε πλησιάσει γι' αυτά που μπορείς να κάνεις. Προσπαθώ να κάνω τα παιδιά μου να επιμένουν και να πετυχαίνουν αυτό που θέλουν.

Μπορείς να φανταστείς ότι θα μείνουν εδώ για όλη τους τη ζωή και ότι θα αποκτήσουν υπηκοότητα;

Τους το εύχομαι, αλλά δε θέλω να μείνουν για πάντα εδώ. Θεωρώ ότι κάποια στιγμή πρέπει να γυρίσουν στην πατρίδα τους και να βοηθήσουν ν' αλλάξουν τα πράγματα. Αλλά πρώτα πρέπει να γίνουν μέλη αυτής της κοινωνίας.

Θα σε πείραζε να παντρευτούν Έλληνα;

Δε με νοιάζει αν θα παντρευτούν Έλληνα ή μαύρο. Δεν έχω πρόβλημα – εκτός αν αποκτήσω αργότερα.

Πώς φαντάζεσαι τη ζωή σου σε πέντε χρόνια;

Θέλω να έχω κάνει μερικές αλλαγές. Είναι μεγαλεπήβολο το σχέδιο, αλλά θέλω να πάω σε σχολή μαγειρικής και ν' ανοίξω εδώ μαγαζί για κέτερινγκ. Και να μπορώ να πληρώνω τους λογαριασμούς μου και να γυρίσει ο άντρας μου και να μένουμε μαζί.

Πόσο καιρό είσαι μόνη σου;

Δεν είναι πολύς καιρός. Έτσι κι αλλιώς πηγαινοερχόταν συχνά. Δεν ήμασταν και πριν τυπικό ζευγάρι, να πηγαίνει στη δουλειά και να γυρνάει σπίτι. Δεν ήξερε ότι είμαι έγκυος στο τελευταίο, μέχρι που ένας φίλος του του είπε ότι γέννησα. Ακόμη δεν έχει γυρίσει. Βέβαια τώρα έχουμε προβλήματα. Του λέω ότι πρέπει να πληρώνει, γιατί τα παιδιά όλα έχουν ζητήσει άσυλο. Δε γίνεται, αφού έχει εισοδήματα, να μην πληρώνει τους φόρους του. Αλλά και πριν είχαμε προβλήματα. Με χτυπούσε, με κακοποιούσε, αν και προσπαθούσα να του πω ότι δεν πρέπει.

Ζήτησες βοήθεια γι' αυτό;

Όχι. Δίνω μόνη μου τις μάχες μου. Τα παιδιά το βλέπουν, το ξέρουν. Θέλω να είναι υπεύθυνος, να συνεισφέρει στην οικογένεια. Γι' αυτό έχουμε προβλήματα. Θα έπρεπε να είναι αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην στην οικογένεια και τα κάνω όλα μόνη μου.

Προτιμάς να είναι σπίτι ή να λείπει;

Προτιμώ να είμαι μόνη μου. Σε κακοποιούν, σε χρησιμοποιούν, δε δίνουν σημασία στο τι νιώθεις...

Αν κλείσεις τα μάτια σου, ποια εικόνα της πατρίδας σου έρχεται στο μυαλό σου;

Έχει αλλάξει πολύ πια.

Τι θυμάσαι όμως;

Τον πόνο εκείνη τη μέρα. Ευτυχώς αυτή η παράδοση τελείωσε. Έχουν πολλές εκκλησίες πια. Έχει αλλάξει πολύ η κατάσταση.

Η Εκκλησία ή η παράδοση είναι πιο ισχυρή;

Και τα δύο. Ανάλογα με το τι πιστεύεις. Εγώ πιστεύω στην αλλαγή. Η παράδοση δεν ευνοεί την αλλαγή. Σε κρατάει σταθερή.

Αρνήθηκες να κάνεις τη θυσία.

Ναι. Μετά πολλές οικογένειες συνεργάστηκαν για να σταματήσει η παράδοση. Το μόνο που τους άφησα να κάνουν ήταν η κλειτοριδεκτομή και αυτό για να σώσω την οικογένειά μου. Αλλιώς πιθανότατα να τους είχαν σκοτώσει. Θα το ξαναέκανα. Είναι καλό να έχεις εμπιστοσύνη στον εαυτό σου σ' αυτή τη ζωή. Τότε μόνο μπορείς να φτάσεις τους στόχους σου. Αν δεν πιστεύεις στον εαυτό σου, αποτυχαίνεις. Πίστευα στον εαυτό μου και προσπάθησα να προχωρήσω και ν' αλλάξω τη ζωή και για τους δικούς μου.

Θα ήθελα να μου πεις τη μεγαλύτερη επιθυμία σου και κάτι μικρό που θα σ' έκανε χαρούμενη.

Η μεγαλύτερη επιθυμία μου είναι να δω τα παιδιά μου να μεγαλώνουν και να γίνουν χρήσιμα στην κοινωνία. Κάτι μικρό τώρα... δεν ξέρω...

Amin Farahat

από τη Μαυριτανία

«Με αυτά που είδα εγώ στη ζωή μου όταν ήμουν μικρός... Εντάξει, δεν έχω καρδιά από τότε. Σκληρή καρδιά».

Γεννήθηκα στη Μαυριτανία, σε μια πόλη που τη λένε Νουαντιμπού, το 1997. Τώρα δηλαδή είμαι πάνω από δεκαοκτώ χρονών. Οικογένεια... δεν έχω οικογένεια. Μόνο μητέρα. Ο μπαμπάς μας άφησε όταν έμαθε ότι η μαμά είναι έγκυος. Ούτε τον γνώρισα ούτε θέλω να τον ξέρω. Δεν ήθελε παιδιά και μας άφησε. Εντάξει, με γέννησε η μαμά μου και, όταν ήταν να πάω σχολείο, χρειαζόμουν πολλά χαρτιά, έγγραφα. Αυτό δε γίνεται χωρίς τον μπαμπά και έπρεπε να τον ψάξουμε. Μας είπανε ότι πήγε στη Λιβύη για να πάει στην Ιταλία. Πήγαμε στη Λιβύη, μείναμε εκεί ένα χρόνο, τον ψάξαμε, τον ψάξαμε, δεν τον βρίσκαμε. Από κει πήγαμε στην Τουρκία για να έρθουμε στην Ελλάδα κι από κει να πάμε στην Ιταλία πάλι να τον ψάξουμε. Αυτά έγιναν όταν ήμουν έξι χρονών, το 2003. Πριν φύγουμε, έμενα μόνο με τη μαμά μου. Η γιαγιά και ο παππούς μας έδιωξαν και αυτοί, γιατί στη θρησκεία μας απαγορεύεται να κάνουμε παιδί χωρίς να παντρευτούμε κανονικά. Αλλά ο γάμος της μαμάς μου ήταν παράνομος.

Θέλω να μου πεις κάτι που θυμάσαι καλά από τα παλιά.

Θυμάμαι μόνο το ταξίδι. Θυμάμαι ότι μέναμε σ' ένα δωμάτιο με τουαλέτα, μόνο αυτό. Φαγητό είχαμε, αλλά δε μας έφτανε.

Τρώγαμε μια δυο φορές την ημέρα. Στο σπίτι έρχονταν οι φίλοι της μαμάς μου για να μας βοηθάνε – ξέρανε τις καταστάσεις. Εγώ είχα φίλους σαν παιδάκι, έπαιζα. Αλλά τώρα δε θυμάμαι. Στη Λιβύη, που πήγαμε, πάλι δούλευε η μαμά, καθαρίστρια, καμαριέρα και μάζευε λεφτά. Όσο δούλευε, εγώ έμενα με φίλες της. Δε δούλευε όλη μέρα, τέσσερις πέντε ώρες. Ταξιδέψαμε στην Τουρκία, εκεί μείναμε άλλον ένα χρόνο. Κι εκεί έκανε την ίδια δουλειά. Ιστανμπούλ μέναμε και από κει πήγαμε στη Σμύρνη και από τη Σμύρνη εδώ με τη βάρκα. Όλο το ταξίδι ήταν παράνομο. Πληρώναμε και πηγαίναμε από τη Μαυριτανία στη Λιβύη με φορτηγό. Όταν ψάξαμε και δε βρήκαμε τον πατέρα μου, πήγαμε Τουρκία. Μας είπαν ότι μπορούμε να τον βρούμε εκεί, αν πάμε Τουρκία. Μας το είπανε αυτοί που δουλεύουν μ' αυτά τα πράγματα. Για να έρθουμε εδώ στην Ελλάδα από την Τουρκία, θέλαμε πάλι χρήματα. Δούλευε η μαμά με μια φίλη, που ήταν από τη Συρία. Εντάξει, μάζεψε λίγα λεφτά και πήγαμε με τη βάρκα.

Και πού πήγατε; Μυτιλήνη;

Περίμενε, θα σου πω... Μακάρι να φτάναμε. Πήγαμε βράδυ. Ήτανε Οκτώβριος. Χειμώνας. Δε θυμάμαι. Και πνίγηκαν οι άνθρωποι στη βάρκα. Ήταν και η μάνα μου μαζί μ' άλλα άτομα. Κι ένας ψαράς μας βοήθησε και γυρίσαμε πάλι στην Τουρκία. Το 2005 έγινε.

Το είδες; Ήσουν μαζί της όταν έγινε αυτό;

Ναι, κοντά. Το έβλεπα μπροστά μου. Αλλά εμείς ήμασταν μικρά παιδιά και μας είχαν βάλει σωσίβια. Και πήγαμε Τουρκία και πήγα στη φίλη της μάνας μου από τη Συρία. Αυτή ήθελε να έρθει στην Ελλάδα. Ήταν στη βάρκα μαζί. Αλλά αυτή δεν πνίγηκε.

Η μαμά σου ήξερε να κολυμπάει;

Όχι, δεν ήξερε. Έμεινα πάλι μ' αυτή την οικογένεια. Ζευγάρι ήταν, δεν είχανε παιδιά. Γι' αυτό με κρατήσανε, για να με κάνουν σαν γιο τους. Και ήρθαμε. Αλλά τη δεύτερη φορά δεν ήρθαμε από τη θάλασσα, φοβηθήκαμε. Ήρθαμε με τα πόδια από την Αλεξανδρούπολη. Περπατήσαμε. Ήρθαμε εδώ, έμεινα μαζί τους. Πρώτα στην Αλεξανδρούπολη και μετά στα Χανιά. Το 2009 έφυγα. Ήθελα να προχωρήσω, να πάω μπροστά. Ιταλία... Αλλά δεν τα κατάφερα και ξαναγύρισα. Με τα πόδια έφυγα.

Πού βρήκες λεφτά;

Χωρίς λεφτά. Ήταν πολύς ο κόσμος. Καθένας βοηθάει τον άλλον. Αλλά δεν τα κατάφερα. Έφτασα μέχρι Ουγγαρία και ξαναγύρισα πάλι. Ξαναγύρισα πίσω με τα πόδια γιατί δε μ' άφησαν να περάσω τα σύνορα Ουγγαρίας με Αυστρία. Δε με πιάσανε, μας γύρισαν πίσω με το ζόρι, με ξύλο και με όπλα. Ήθελα να πάω στην Ιταλία να βρω τον μπαμπά μου, όχι για να τον πάρω αγκαλιά, αλλά για να λογαριαστούμε, να του πω «Γιατί είσαι έτσι;». Δεν πρόλαβα και ξαναγύρισα στο ίδιο ζευγάρι. Στα Χανιά. Μόλις έγινε ο πόλεμος στη Συρία το 2011, αυτοί γύρισαν. Και από τότε μένω μόνος μου.

Πόσο ήσουν τότε; Δώδεκα δεκατριών χρονών;

Ναι.

Δε φοβήθηκες να φύγεις ολομόναχος;

Ήμασταν παρέα μ' αυτά τα παιδιά, που ήθελαν και αυτά να φύγουν από την Ελλάδα. Είχα πει στην οικογένειά μου ότι θα φύγω, αλλά δε μ' άφηναν. Εγώ όμως ήθελα να φύγω, δεν μπορούσα να μείνω. Είχα στο κεφάλι μου και αυτό με τη μητέρα μου. Ακόμη τώρα το έχω. Φαντάσου τότε... Όχι, δε φοβήθηκα. Με αυτά που είδα εγώ στη ζωή μου όταν ήμουν μικρός... Εντάξει, δεν έχω καρδιά από τότε. Σκληρή καρδιά.

Ξεκίνησες να έρθεις στην Ελλάδα για να φύγεις. Αλλά ξέμεινες εδώ. Πώς σου φαινόταν αυτό τότε;

Τότε; Τώρα είμαι πρόσφυγας. Έχω πολιτικό άσυλο. Από πέρυσι.

Και μετά;

Μετά πήγα Κόρινθο. Όταν έφυγαν αυτοί, τι να έκανα εγώ; Αυτοί έφυγαν το 2011 για τη Συρία. Εγώ έμεινα λίγο καιρό ακόμη με τους φίλους μου. Αλλά μου είπαν ότι υπάρχουν δουλειές στην Κόρινθο, ότι χρειάζονται εργάτες και πήγα. Κάθε πρωί ξεκινούσα στις έξι με εξίμισι.

Εκεί πού έμενες;

Πρώτα έμενα στον δρόμο. Με χαρτόνια κάτω, δίπλα από την εκκλησία, κάτω από μια ταράτσα, κάτι τέτοιο. Και κάθε πρωί πήγαινα στην πλατεία όπου περίμεναν εργάτες και δούλευα.

Πόσο καιρό έμεινες στον δρόμο;

Δε θυμάμαι. Αν ήταν ένα μήνας, θα ήταν καλά. Πολύ παραπάνω. Και έμενα και στα σπίτια που ήταν κλειστά. Θα σας πω την αλήθεια. Έσπασα το παράθυρο και έμπαινα και έβγαινα από το σπασμένο παράθυρο. Τι να έκανα;

Χρήματα για φαγητό είχες;

Αφού σας είπα, δούλευα. Είχα λεφτά, αλλά δε μου φτάνανε. Δε χρησιμοποιούμε μόνο για φαγητό. Ρούχα, σαμπουάν, σαπούνια, οδοντόβουρτσα... Πώς να μου φτάσουν τα λεφτά; Έμεινα όμως στην Κόρινθο, κι ας μην έφταναν τα λεφτά. Μέχρι που κάποια στιγμή με έπιασε η αστυνομία χωρίς χαρτιά. Στον δρόμο. Με σκούπα, πώς το λένε...

Πόσο ήσουν τότε;

Δεκαεπτά; Με έπιασαν, με έβαλαν στο κρατητήριο και ήθε-

λαν να με στείλουν στο στρατόπεδο. Αλλά ήμουν μικρός, έμεινα για ένα δυο μήνες, μου έκαναν εξετάσεις για αίμα, για ούρα, ακτινογραφίες και τέτοια. Στέλνουν τα χαρτιά μου στον εισαγγελέα και λέει ότι αυτός πρέπει να κάνει εξετάσεις για να τον στείλουμε σε κανέναν ξενώνα. Και με στείλανε εδώ στο Μοσχάτο, το 2014.

Και πώς είναι εκεί;

Δεν είμαι εκεί. Έφυγα τον Ιούνιο. Έγινα δεκαοκτώ. Έτσι λέει ο νόμος. Με φιλοξένησε μια φίλη εδώ στην Αλεξάνδρας, και το βλέπω πως κι αυτή θα με διώξει σε λίγο.

Πήγαινες σχολείο όσο ήσουν στον ξενώνα;

Ναι, πήγα στο λύκειο.

Παρέες έκανες;

Παρέες; Όχι. Μου αρέσει να 'μαι μόνος μου. Τι μου έκανε ο άνθρωπος; Όλοι οι άνθρωποι; Έχω φίλους αλλά μόνο στο σχολείο. Έξω από το σχολείο όχι.

Τι κάνεις τις ώρες που είσαι έξω από το σχολείο;

Πάω στα Κάτω Πατήσια, αγοράζω τα τσιγάρα που είναι παράνομα, αυτά που κάνουν ένα ευρώ, πάω στον Πειραιά και τα πουλάω. Τι να κάνω; Έχω ψάξει παντού. Στην εφημερίδα, εκεί που βάζουν αγγελίες, όλο παίρνω τηλέφωνα, μου λένε «Δώσε μου τον αριθμό» και δεν παίρνει κανείς. Κουράστηκα. Αυτή την ιστορία μου την έχω πει σε πολύ κόσμο, αλλά κανείς δε μου έχει κάνει τίποτα. Εγώ θέλω μόνο να εργαστώ, να δουλέψω. Μια σταθερή δουλειά. Δεν είμαι νέος. Σε λίγο θα γεράσω. Εγώ είμαι έξυπνος, κυρία μου. Μαθαίνω γρήγορα. Όλες αυτές τις γλώσσες τις έμαθα μόνος μου. Τα γαλλικά τα έμαθα σε έξι μήνες.

Με την πατρίδα σου έχεις επαφή;

Στην πατρίδα μου δεν ξέρω κανέναν.

Δε μου έχεις πει κανένα όνειρό σου για το μέλλον...

Θέλω να είμαι προκομμένος. Να κάνω κάτι, να δουλέψω. Έχω δώσει εξετάσεις στην Ελληνοαμερικανική Ένωση. Πήγα και στη Μετάδραση. Έκανα ένα σεμινάριο εδώ στη Μετάδραση.

Πώς φαντάζεσαι τη ζωή σου μετά από πέντε χρόνια;

Εγώ δε φαντάζομαι ότι θα ζω μετά από πέντε χρόνια. Αν δεν περάσεις από τις δυσκολίες που πέρασα εγώ, δεν μπορείς να με καταλάβεις. Μπορείς να με καταλάβεις, αλλά δεν μπορείς να αισθανθείς αυτό που αισθάνομαι εγώ.

Farhia N.

από τη Σομαλία

«Αυτό που νιώθω δεν μπορώ να το βάλω σε λόγια».

Είμαι από τη Σομαλία, που είχε πόλεμο και όσοι μπορούσαν να φύγουν έφυγαν. Πήγα στη Νορβηγία, γιατί ήταν μια χώρα όπου θα μπορούσα ευκολότερα να ζητήσω άσυλο. Πλήρωσα κάποιον που μου έβγαλε ένα διαβατήριο και πήγα με αεροπλάνο.

Και τι έγινε;

Απορρίφθηκε η αίτηση ασύλου μετά από πέντε χρόνια.

Και για πέντε χρόνια ήσουν χωρίς χαρτιά;

Είχα άδεια εργασίας και δικαίωμα να πηγαίνω στο σχολείο.

Πώς ήταν η ζωή σου εκεί;

Ήταν εντάξει. Δούλευα, μάθαινα αγγλικά, έκανα τα παιδιά μου... Εκεί γνώρισα τον άντρα μου. Είναι και αυτός από τη Σομαλία. Είχε πάει στη Νορβηγία μόνο έναν χρόνο πριν. Δούλευε εκεί.

Και παντρευτήκατε εκεί κανονικά;

Κάναμε ισλαμικό γάμο γιατί, αφού δεν είχαμε χαρτιά, δεν μπορούσαμε να παντρευτούμε πολιτικά.

Ακόμη κι αν είχες άδεια εργασίας;

Ναι.

Και ο άντρας σου είχε χαρτιά;

Μετά απέκτησε.

Και εκεί απέκτησες και το πρώτο σου παιδί;

Ναι. Και μετά από τέσσερα χρόνια απέκτησα και δεύτερο παιδί.

Και τι έγινε και έπρεπε να φύγεις με δύο παιδιά;

Δεν πήρα το άσυλο. Άρα ήμουν παράνομη και έπρεπε να φύγω. Πήγα στην Ιταλία. Πήγα μαζί με κάποιον άλλον Σομαλό, τον συνόδευσα, μήπως με βοηθήσει με τις υπηρεσίες. Αλλά από την Ιταλία με έστειλαν στη Λιβύη. Από τη Λιβύη στην Αίγυπτο, μετά στην Τουρκία και από την Τουρκία εδώ.

Ποιανού επιλογές ήταν αυτές οι χώρες, αυτή η πορεία;

Πήγα στην Αίγυπτο για να πάω στη νορβηγική πρεσβεία να τους ζητήσω βοήθεια. Αλλά είπαν «όχι». Και μετά ήθελα να πάω πίσω στην Ευρώπη.

Μετά την Τουρκία ήρθες στην Ελλάδα. Από την Τουρκία ήρθες κατευθείαν στην Αθήνα;

Όχι, πήγα στη Σάμο. Εκεί με σταμάτησε η αστυνομία και μου έδωσε ένα χαρτί ότι πρέπει να φύγω. Πήγα στην Κατεχάκη και υπέβαλα αίτηση με σκοπό όχι να πάρω άσυλο, αλλά να πάω πίσω στη Νορβηγία. Μου είπαν ότι μπορώ να ζητήσω άσυλο μόνο στη Νορβηγία, γιατί σύμφωνα με τη Συνθήκη του Δουβλίνου πρέπει να ζητήσω στην πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που ήρθα.

Πόσο καιρό είσαι στην Ελλάδα;

Εννέα μήνες. Τώρα ετοιμάζομαι για το ταξίδι στη Νορβηγία.

Και πώς νιώθεις για όλα αυτά που έχεις περάσει;

Αυτό που νιώθω δεν μπορώ να το βάλω σε λόγια.

Και τώρα που πας στη Νορβηγία και θα δεις πάλι τον άντρα σου;
Είναι καλό γιατί θα δούνε και τα παιδιά τον πατέρα τους.

Φοβάσαι κάτι που μπορεί να γίνει ή να μη γίνει;
Μπορεί πάλι να μη μου δώσουν άσυλο και τότε θα είμαι πάλι παράνομη. Θα ξανανοίξουν την υπόθεση, αλλά δεν ξέρουμε τι θα γίνει. Ο άνδρας μου δεν έχει δικαίωμα να έχει οικογένεια. Τα χαρτιά του έχουν περιορισμούς. Μπορεί να ζει και να δουλεύει, αλλά δεν μπορεί να κάνει κάτι για τα παιδιά του.

Τι ονειρεύεσαι για το μέλλον;
Να είμαστε όλοι μαζί κάπου. Και τα παιδιά μου να σπουδάσουν, είναι πολύ σημαντικό.

Και για τη ζωή σου από δω και πέρα;
Αν έχω χαρτιά, θα μπορώ να δουλέψω.

Ibraim K.

από την Ακτή Ελεφαντοστού

«Εγώ θέλω μόνο τα χαρτιά μου, να είμαι ελεύθερος να κάνω αυτό που θέλω στη ζωή μου, σαν όλους τους ανθρώπους που είναι ελεύθεροι».

Έφυγα από την πατρίδα μου πριν από επτά χρόνια, όταν ήμουν γύρω στα δεκατέσσερα. Γεννήθηκα στο Αμπιτζάν, στην Ακτή Ελεφαντοστού. Ήταν μεγάλη πόλη, ήταν η πρωτεύουσα. Ήμασταν οκτώ αδέλφια και οι γονείς μας. Μέναμε σε διαμέρισμα. Οι γονείς μου πουλούσαν πράγματα στην αγορά. Ένα μικρό μαγαζί είχανε, και πήγαινα εκεί όταν ήμουν μικρός.

Θυμάσαι μια μέρα που είχες γιορτή ή γενέθλια;
Ποτέ δε γιορτάζω τα γενέθλια. Μικροί δεν το είχαμε γιατί οι γονείς μας είχαν τόσα άλλα πράγματα ν' ανησυχούν. Τώρα μερικοί μεγάλοι τα γιορτάζουν. Εγώ όχι. Γιορτάζαμε όμως το Ραμαζάνι και άλλες θρησκευτικές γιορτές. Και μερικές φορές γίνεται γιορτή στην περιοχή. Έπαιρναν οι γονείς τα παιδιά και είχε μουσική και μάθαιναν τα μεγαλύτερα παιδιά, δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονών, πώς να χορεύουν και έκαναν χορογραφίες και μετά έκαναν όλοι πάρτι.

Μπορείτε να είστε μουσουλμάνοι και ταυτόχρονα να πιστεύετε και στις παραδοσιακές σας θρησκείες;
Ναι, ακολουθούμε και τις παραδοσιακές θρησκείες, αλλά υπάρ-